Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Reis naar Hamburg [en] reis naar Parijs, 7 sept. - 24 nov. 1860

https://hdl.handle.net/1874/390296

II Reis naar Hamburg (katern 1-6)
Reis naar Parijs (katern 6-29)

1860

466 pp.

In 1818 was de gelegenheid om te water de reis te maken, – met de Water-diligence, – nog zeer onvolkomen: Te land waren meestal de wegen nog slecht en de wagens zonder veeren. Thans ziet men den waterweg door stoombooten ten nutte gemaakt, een goeden straatweg door goede, vlugge diligences bereden en daarnaast een spoorweg.

Vrydag 7 Septemb. 1860. Te half 9 verlieten wy Utrecht en reden op den spoorweg naar Arnhem. Van hier voeren wy den Ryn op met de stoomboot Göthe, die ons tot Dusseldorf bragt. Deze vaart is door de reizigers grootendeels nagelaten door het ontstaan van den spoorweg, die zoo veel vlugger de reis doet volbrengen. Wy waren byna de eenigen die op de ouderwetsche manier de reis ondernamen. My beviel zeer goed dat die wys van reizen nieuwerwetsch was, en om de grootste vlugheid gevraagd werd. Wy kwamen tegen 11 uur aan. Wy meenden op de boot te overnachten; doch men kwam ons voorstellen over te gaan op de Germania, omdat de Göthe nog lang opgehouden zoude worden met het inladen van goederen. Wy gingen dus over en voeren ruim te 12 uur.

Zaturdag 8 Sept., naar Keulen. Hier kwamen wy te 5 uur aan. Ik ging nog spoedig de nieuwe brug bezien. Zy gelykt zeer op die van Dirschau, doch is veel minder lang; daarentegen is zy wat breeder. De weg voor gewone rytuigen is niet tusschen de sporen maar daarnaast, ook is die zoo breed dat twee wagens elk,

U.
U

ander kunnen voorbygaan. Ter zyde van den weg voor ge-
woone wagens zyn breede voetpaden. Overigens is de bouw-
aard dezelfde; de staven vormen ook een traliewerk; doch
de rei wordt te Deutz aan met zuilen en kleine torens af-
gebroken, die men hier niet aantreft; hierdoor heeft de
Keulsche brug meer eenvormigheid en is minder bevallig.
Het gedeelte der brug, dat voor den spoorweg bestemd is,
maakt zoo dra de linker oever bereikt is eene bogt regts,
terwyl de overgang voor rytuigen en voetgangers uitkomt
in eene breede straat die op de Domkerk uitloopt.

Te 6 u. vertrokken wy op de Hohenzollern naar Mentz.
Deze boot was zeer bezet, zoo dat de tafel, die voor het
eerst sedert vele weken op het dek werd aangerigt onge-
veer 80 gasten telde, en er vele reizigers waren die daar-
aan geen deel namen. Wy hadden geen regen, maar ook,
met weinige oogenblikken uitzondering, geen zonne-
schyn, en veelal guren wind. Het was ruim zeven uur
toen wy te Castel aankwamen. Wy gaven aan deze
plaats de voorkeur om minder tyd te verliezen voor
de reis naar Homburg, waarheen wy dezen avond
niet meer gaan konden.

De togt van twee dagen heeft ons meer vermoeid dan
wy verwacht hadden. De nacht was slecht; het overgaan
van de eene boot op de andere, tegen de vroegere belofte
en toen wy ons voor de nachtrust hadden ingerigt, zoo
dat wy werkelyk van alle rust beroofd werden; ook de
koude lucht waarin wy voortdurend stil zaten, dat alles,
had ons aangegrepen. Overigens was de reis zelve ge-

Heden zagen wy dikwyls treinen van den Spoorweg. Het viel my in het oog dat zy byna uitsluitend goede„ren vervoerden, slechts enkele wagens waren voor rei„zigers. Het schynt dat tusschen Keulen en Mainz de schoon„heid van de vaart en de goedkoopheid nog de voorkeur aan de booten boven de spoorwegen doet geven

Meermalen zagen wy scharen van bedevaartgangers, somtyds met vlaggen en onder gezang. Een Engelschman dien ik er trof, vroeg my wanneer die lieden werken. De opoffering aan vertering en tydverlies is inderdaad aan„zienlyk. Dat in die vroome optogten iets edels voor„komt is my niet twyfelachtig. Doch zy die ze aanraden bedienen zich van die edele dryfveer met onedele bedoe„ling. Heerschzucht en stoffelyk voordeel is hun oogmerk, En de misleide menigte wordt opzettelyk in verstandelyk ver„mogen gehouden, en in den waan gebragt, dat hun„ne hoogere behoeften kunnen bevredigd worden door uit„wendige vormen en door gekochte voorspraak van priesters. Dit is het treurige in die verschynsels. Het zyn bovendien niet juist die geestelyken, welke het volk onmiddelyk misleiden, waaraan wy dat vele kwaad moeten toeschry„ven. Velen kunnen zyn zelven misleid. De hooge geestelykheid, die dat stelsel van bedrog en heiligschennis bestuurt en

heel niet onaangenaam. Te Emmerik waren de tolbeamb-
ten belagchelyk streng en pedant; doch ons hinderden zy
byna niet. De manden met groenten, bloemkoolen, enz.
deden zy uitpakken tot groote ergernis van de Scheeps-
beambten. Te Wesel was tentoonstelling van den
landbouw; men bespeurde dit aan de vele vlaggen op
boten en torens aan den oever. Een Geldersche land-
bouwer, die er vandaan kwam zeide my: wat er
tentoongesteld werd was minder en minder goed dan
in ons land; maar de wys van tentoonstelling en
de feesten voor algemeene vrolykheid waren onein-
dig beter dan by ons.

De ordentelykheid en beleefdheid voor de reizigers was,
naar ons voorkwam, toegenomen; het middagéten
was zeer goed. Het gezelschap leverde byna geen ge-
legenheid voor gesprek op. Veel Engelschen blykbaar
niet van den zeer beschaafden stand, en Duitschers met
hunne familien die by weinig beschaving den hoogmoed
van rykgewordene handelaars aan den dag legden. Een
Rus, die in het oog viel door buitengewone dikte, en dien
wy aanvankelyk voor een Franschman hielden, bleek
my een beschaafd en bescheiden man te zyn met wien
ik onderhoudend over zyn vaderland gesproken heb.

Zondag 9 Septemb. Ik was dezen nacht ongesteld: de
ongewone spyzen en gevallen koude hadden my kwaad ge-
daan. Ik stond laat op. Wy maakten eene wande-
ling, eerst op de brug waar ons de gure wind spoedig

in weeren daer blyven, heeft de schuld.

U.B.
Utr.

terug dreef, daarna in en om de kleine stad, die slechts een aanhangsel van Meintz is, en als vesting een aanval van de overzyde des Ryns moet afweren; hoewel die meer van de zyde waaraan de stad ligt te verwachten is. De doodschheid van zulk een plaatsje op een Zondag viel ons zeer in het oog. Er zyn enkele prachtige gebouwen van de regering en van den Spoorweg, overigens meest armelyke huizen; nyverheid van belang schynt hier niet te zyn. De verwaarloosde toestand van de groentetuinen buiten de stad gaf ons geen gunstig denkbeeld van de vlyt der inwoners. Het veld van de eigentlyke landbouwers, verder af, was daarentegen uitstekend goed besteld.

Een aanstootende inrigting merkte ik op voor het weggeld: in de kleine stad waren meerdere plaatsen waar chausseegeld betaald moest worden; en op den hoek van andere straten stond dat men daar geheel niet, of dat vreemden daar niet door mogten ryden ter zake van het „Chausseegebiet„.

Kwartier voor 3 u. vertrokken wy op den Spoorweg naar Frankfort; tegelyk reed een trein naar Wiesbaden; naar beide plaatsen waren veel reizigers. Te 4 u. kwamen wy aan, en vonden dadelyk een ordentelyken voerman die ons voor f 5.00 in ruim anderhalf uur naar Homburg bragt. Hier zochten wy dadelyk eene woning en vonden die spoedig by Doctor Man- aan de laan die naar de bronnen voert; zoo dat wy

U.B.
Utr.

te 10 uur volkomen tehuis waren. Wy maakten eene groote wandeling, vonden meer menschen by de Muziek verzameld dan wy verwacht hadden. Eenige verfraaijingen vielen ons in het oog. De prachtige Speelzaal was gevuld als weleer. Wy dronken t'huis koffy en begaven ons vroeg ter rust.

Maandag 10 Septemb. Myne vrouw was van de eerste aan de Elisabethbron en begon in vollen ernst de waterkuur. Ik kwam later en wy maakten eene vry groote wandeling vóór het ontbyt, zoo als het behoort. Ik begon my met verschillend werk bezig te houden: myn vroeger dagboek (1857) na te lezen, en my weder met Homburg en omstreken bekend te maken. In de lyst der badgasten zocht ik naar kennissen, en ik vond er werkelyk, doch toen wy aan de woningen navraegen vernamen wy dat de familien Beyerman, Gijsberti, Van der Linden uit 's Hage reeds vertrokken waren. Alleen Prof. Michaelis uit Tubingen is nog hier. Wy schreven een briefje aan Maria en brachten het zelf op de post. Onze wandelingen herhaalden wy meermalen, waarvoor onze woning zeer goed gelegen is. Wy hoorden ook meermalen de muziek die by uitstek schoon is. Het aantal toehoorders en wandelaars is nog zeer groot en tot onze verwondering zaten die in de vrye lucht als of het zomer was. Toen ik my door dat voorbeeld liet verleiden ook wat stil te zitten, gevoelde ik spoedig zulk een on-

U.B. Utr.

aangenamen indruk, dat ik met schrik opstond.

Reeds vroeg gingen wy thuis thee drinken en hadden geen lust op nieuw uit te gaan.

Dingsdag 11 Septemb. Ik had niet best geslapen en het water was zeer guur; dit maakte my terug van de wandeling vóór het ontbyt. Later bezocht ik Michaelis, dien ik schoot op nieuw aantrof. Wy aten te een uur aan de table d'hôte in het Kuurhuis; even als vroeger zeer goed. Aan de post vonden wy een brief van Maria, die ons veel genoegen deed. Wy maakten na het eten een uitstap naar Dornholzhausen, in het Dennenbosch en naar Luthers Eiche. De lucht was helder en de zon scheen, zoo dat voor het gezigt het weder volkomen goed was; maar voor het gevoel was de koude zoo streng dat een winterjas noodig was om in een open rytuig te kunnen zitten. Voor eene wandeling in de tuinen van het vorstelyk Kasteel hinderde de koude geheel niet. Ik heb in myn dagboek van 1857 reeds gesproken van hetgeen wy gezien hebben.

Van de zalen in het Kuurgebouw heeft voor my alleen de leeszaal belang; ik heb die twee maal bezocht. Er is een ruime voorraad van kouranten. Met myne vrouw bezocht ik de Speelzalen, die ik dezen morgen te elf ure reeds opgevuld gevonden had. De toevloed is buitengewoon

groot. Hierdoor zyn de zalen zeer warm en benaauwd. Het afschuwelyke van zich daar den ganschen dag op te houden wordt hierdoor nog te meer treffend. Hoe zoude men de ongelukkigen beklagen, die hiertoe veroordeeld worden; en hier is juist dat een aanlóksel waardoor zoo vele lieden worden aangetrokken. Wy bekwamen heden een brief van Maria.

Woensdag 12 Augustus. Dezen morgen heb ik met myne vrouw van de Elisabeth-bron gedronken. Het weder was beter dan het tot nog toe geweest is; de wandeling in de frissche morgenlucht was regt aangenaam. Lezen en schryven hield my thuis bezig. Prof. Michaelis bezocht ons. Ik ging met myne vrouw door de Pappel-allee naar de Meyereî. Het zachte heldere weder maakte de wandeling verkwikkend maar ook vermoeyend. Couranten gelezen, welke de komst van Garibaldi in Napels inhielden.

Wy aten te 5 ure met Prof Michaelis in het Hôtel Bellevue, en wy wandelden zaams nog een geruimen tyd in het Park by de Koerzaal. Het bal, dat dezen avond plaats had, lokte ons niet om onze stille woning op nieuw te verlaten toen wy tegen tienen ure daar in terug waren.

~~Donderdag 13 Augustus. Met myne vrouw~~ aan de bron en gewandeld. Thuis gelezen en geschreven. Myne vrouw schreef eenen langen brief aan Maria. Wy bragten

U.B. Utr.

dien op de post, en wandelden in de omstreken. Wy aten we-
der te 5 ure met Prof. Michaelis in het Hôtel Bellevue.
Wy zagen en hoorden de waardin, die als eene arme
dienstmaagd hier gekomen is en thans eigenares is van
dat Hôtel dat naar een paleis gelykt, en nog groot
kapitaal bovendien bezit. Wy wandelden nog wat na
het eten, en begaven ons tydig ter rust.

Vrydag 14 Augustus. Ons leven in Homburg is zoo een-
vormig dat er weinig van valt op te teekenen. Dit behoort
tot de kuur en ik beklaag er my geheel niet over indien
de gezondheid myner vrouw er door hersteld wordt. Ver-
veling overkomt ons niet; ook myne ligte werkzaamheden
zyn ruim voldoende om de dagen te kort te doen zyn. Doch
indien ik hier belangryke kennissen maken kon of merk-
waardige zaken zien of vernemen, zoude het verblyf veel
meer waarde hebben. Doch dit is het geval niet. Het
is ook zoo laat in het jaargetyde, dat de meeste bad-
gasten vertrokken zyn. Die nog hier blyven, zyn zie-
ken die geen omgang zoeken, of spelers en hunne ken-
nissen voor wier omgang men wel dient zich te wachten.
Het spel trekt alles tot zich, er is geen schouwburg
er is geen byeenkomst voor gesprek; men vergadert uit-
sluitend rondom de speeltafels. De lange avon-
den doen dit nog meer in het oog vallen; de wandelingen
de muziek in de vrye lucht houden op, en alleen weinig
bezochte bals en concerten geven eenig onderstand. De
Engelsche familien, hoor ik, geven nu en dan thee- en
danspartyen voor bekenden.

Dezen morgen was het weder uitstekend schoon, wy

De kleine rivier heet de Ursel; zy wordt, zoo ik hoor, in de gansche vallei die zy doorstroomt reeds menigvuldig voor fabrieken aangewend. Zy valt by Bonames in de Nidda, welke in den Mein naar-

wandelden lang, en ik ging daarna de dagbladen lezen waaruit ik zag dat het leger van Victor Emanuel in het pausselijk gebied gevallen is.

Ik ging voort mijn reisboek van 1857 na te lezen en te verbeteren, en ander ligt werk.

Wij aten te één uur in de Kursaal, waar het gezelschap zeer aangenaam; met onze naburen, Duitschers en Engelschman hadden wij wat gepraat.

Te half 4 gingen wij op den nieuwen spoorweg naar Ober Ursel, omtrent een uur zuidwestelijk van Homburg gelegen. Wij waren tien minuten onderweg. Het is een zeer oud stadje in eene vruchtbare streek op eene hoogte gelegen. In de herberg naby de station heeft men zich reeds ingerigt om gasten uit Homburg te kunnen ontvangen. Wij dronken er koffy en wandelden vervolgens in en om de plaats. Op de hoogte zuidelijk van de stad vaart eene laan van populieren. Men ziet vandaar over het land en in de verte op Homburg. Van de stad bespeurt men nog eenige overblijfsels der muren en eene oude poort, anders zoude men niet vermoeden dat hier meer dan een dorp was. De meeste inwoners zijn landbouwers; doch in den laatsten tijd zijn er verscheidene fabrieken opgekomen: weverijen van wol en katoen, tabaksfabrieken, beetwortelsuikerfabrieken, enz. Zij zijn nog op kleine schaal, doch bloeijend en toenemend, zoo dat een nieuw tijdperk van welvaart schijnt aan te vangen. Men bespeurt dit door vele gebouwen, door het snelle voortkomen van vele huizen; ook door nieuw plaveisel der straat. Het schijnt dat vallend water, dat als kracht gebruikt wordt, voor deze nijverheid zeer te stade komt; Hoornwerktuigen zagen wij

U.
U[illegible]

niet. Zeer gewigtig voor deze opkomende fabrieken is de Spoor-
weg die nu onmiddelijk hier door komt, en met het gan-
sche net van Duitschland en naburige landen in verbin-
ding staat. Een jong man die van het veld terugkwam,
met de hark op den schouder, sprak met ons over deze
belangen en had in alles het voorkomen van welonderrigt
en zeer beschaafd te zijn. Een ander dien wij naar den weg
vroegen had ons ook met kennis en beleefdheid onder-
rigt. De bevolking is grootendeels katholiek, doch
niet intolerant. Eene nette kleine protestantsche
kerk was nieuw gebouwd. Men is hier op Nas-
sausch gebied. Alles zaam maakte Ober Ursel een
goeden indruk.

Wij wandelden terug bij voorkeur langs den
grooten veldweg. Die liep door schoon bebouwd
land, dat men op veel plaatsen bezig was te beploegen.
Het was klei; men ploegde met twee koeijen, niet zeer
diep. Er was veel beetwortel; — veel grasland; —
overvloed van appel- en peerenboomen, die buitenge-
woon beladen waren. De weg scheen zoo dui-
delijk, regt op Homburg aan, en toch geraakten wij
eenigzins verlegen, want hij werd langzamer-
hand smal, en eindelijk verdween hij bijna, en ten
slotte waren allerlei sporen regts en links en geen
regt uit. Een boer die aan het ploegen was onder-
rigte ons en wij werden voor afdwalen behoed. Doch
toen overviel ons onweder en zware regen bij het
vallen van den avond. Gelukkig waren wij niet ver
meer van de stad, zoo wij zonder groot ongemak
wat nat en vermoeid t'huis kwamen, met onvol-

daar over onzen kleinen uitstap.

Myne vrouw las nog wat in het leven van Arndt, dat wy hier gekocht hebben en ik vervolgde myn loopend werk.

Zaturdag 15 Septemb. Onder het genot van schoon zacht weder dronken wy aan de bron en maakten wy onze morgenwandeling. Wy praatten wat met Prof. Michaelis. Wy bleven thuis tot een uur; aten in de kuerzaal. Ik las wat in de nieuwsbladen, ook in de Nederlandsche; doch vond er weinig belangrijks in. Vervolgens maakten wy eene vry uitgestrekte wandeling zuidelyk van Homburg: naar Gonzenhaim, een dorp waaruit de meeste bronmeisjes, dat is die welke aan de bronnen het water elken drinker aanbieden, naar Homburg komen. Eene van haar is waardin van eene herberg in dit dorp geworden; verder naar Obereschbach. Het eerste is nog Homburgsch, het tweede Hessisch. Wy bekwamen op nieuw onweder op den terugweg; doch byna geen regen voor wy thuis waren. Het land was als gisteren. De appelen lagen in groot getal op den bodem, zonder dat zy worden opgeraapt; zoo groot is dit jaar de overvloed. Dezen avond is weder slagregen.

Zondag 16 Septemb. Het weder was nog schoon en er kwam geen regen toen wy aan de bron waren en onze wandeling maakten. Later werd het buitengewoon slecht. Het water werkte by myne vrouw te sterk zoo dat zy ongesteld was. Wy gingen toch te één uur

U.
U

in de Kursaal eten, en hadden nog al levendig gesprek. Een Frankforter verhaalde hoe in de vorige week in zyne woonplaats strijd geweest was tusschen de Pruissische, zetting en de Oostenrykische, Beyersche en Frankfort, sche militairen. Er zyn twee officieren gewond en meerdere onder de soldaten gekneuzeld en gewond. Een soldaat is in Mainz vermoord en doodgeslagen. Dit bewyst weinig voor de Duitsche eenheid.

Myne vrouw ging niet meer uit; ik maakte nog eene vry groote wandeling. Tegen verwachting was het een zeer schoone avond.

Maandag 17 Sept. Myne vrouw was ongesteld; wy bleven dezen morgen t huis, tot half een, toen wandelden wy en gingen eten in de Kursaal. Wy lazen dagbladen en zagen de ongelukkige spelers. Tegen den avond maakten wy eene wandeling; het ging met myne vrouw wat beter, doch zy was nog zeer zwak. Ik bleef steeds by haar; las myn dagboek van 1857, enz.

Dingsdag 18 Septemb. Dezen nacht was myne vrouw zeer onwel, zy konde geheel niet slapen en had, zoo zy meende, de koorts. Ik was hierover zeer bekommerd. Reeds vroeg zonden wy om den arts Dr F. Muller die dadelyk kwam, wat voorschreef en goeden moed gaf. Zy werd wat beter, doch ging niet uit. Het heeft veel geregend; er was een vuurwerk aangekondigd terzake van de opening van den Spoorweg, doch men heeft dit moeten uitstellen. Ik ben voor-

U.B. Utr.

den middag niet uitgeweest. Wat te een uur in het Kurhuis, en praatte nog al wat met een Keulsch koopman die met zijn zoon reisde om dezen wat te laten zien terwijl het vakantie was, en een jong getrouwd paar uit Amsterdam, dat van Kissingen terugkwam. Ik maakte eene vrij groote wandeling, doch werd door den regen huiswaarts gedreven.

Mevrouw Marr, de vrouw van onzen huiswaard, heeft mijne vrouw herhaald bezocht, en dezen avond ging het met de gezondheid van deze wat beter. Wij zijn heden door goede tijding van Maria verblijd.

Woensdag 19 Septemb. Het ging met mijne vrouw wat beter; evenwel kon zij nog niet weder het water aan de bron gaan drinken. De Artz ried haar aan thuis te blijven, zoo het weder niet beter werd. Ik dronk twee glazen; ging later bij een geldwisselaar, las de dagbladen en bleef verder thuis. Ik schreef met mijne vrouw aan Maria; ging alleen in de Koerzaal eten; en daarna ging mijne vrouw met mij wat wandelen en bragten wij den brief aan Maria op de Post.

Dezen avond werd een groot vuurwerk afgestoken ter viering van den dezer dagen geopenden Spoorweg naar Frankfort. Het weder was echter niet gunstig, terwijl men het gisteren om den regen had uitgesteld. Mijne vrouw

dorst niet in de avondlucht en de vochtigheid uitgaan. Ik ben de feestviering in de wandeling gaan aanzien. Er waren zeer veel toeschouwers, met name waren duizenden, zoo men my zeide, uit Frankfort gekomen. Onder deren scheen my een aanzienlyk gedeelte Israeliten te zyn. Het was waarlyk de moeite en kosten niet waard in het natte gras het allergewoonste vuurwerk te zien. Het duurde ongeveer een uur. Daarna stroomde de menigte nog naar de Kursaal, waar zoo ik meen nog gedanst is. Ik keerde ten spoedigste terug huiswaards.

Donderdag 20 Septemb. Ik ging alleen naar de bron, las dagbladen, waaruit ik o.a. zag dat verleden maandag de Staten generaal in den Haag geopend zyn. Myne vrouw kon ook aan de table d'hôte nog geen deel nemen. Na het eten was het weder zacht. Wy werden daardoor aangemoedigd om een kleinen uitstap te maken. Wy reden naar Bonames en berugen naar de tuinen van het kasteel, toebehoorende aan de familie Smidt in Frankfort, die er in den zomer woont doch thans in de stad was. Ons bevielen die tuinen en het gebouw zeer. De rivier de Nidda stroomt er onmiddelyk voorby en op eenige punten heeft men een ruim uitzigt op het land dat zonder byzonder schoon te zyn, zeer bevallig is. Wy waren zeer verwonderd dat vermogende lieden een zoo schoon landgoed, terwyl zy het bewonen, zoo zeer verwaarloozen. In de

wandelpaden was geen zand zoo dat men er behoorlyk gaan kon; zy stonden vol onkruid, en alles was verwaarloosd als of de eigenaar er in vele jaren niet geweest was. Het zachte weder was op nieuw door guur en betrokken lucht vervangen. Wy gingen niet meer uit

Onze huisvrouw bezocht ons met haar mans zuster, vrouw van een militair arts te Offenbach, eene zeer groote schoone vrouw. Wy zyn over onze woning zeer tevreden; welwillende bejegening maakt ook voor myne vrouw het tehuisblyven minder onaangenaam.

Vrydag 21 September. Myne vrouw bleef den geheelen dag thuis; zy was wel wat beter, maar het weder was zeer slecht. Ik dronk als gewoonlyk twee glazen, deed myne wandeling, ging dagbladen lezen, en bleef daarna tot één uur thuis. Aan tafel sprak ik veel met myn buurman die reeds dikwyls niet ver af, maar nu voor het eerst naast my zat. Hy was een oud-militair en Breton, groot legitimist, of liever anti revolutionair en aanhanger van den Paus. Dit bleek my eerst uit het gesprek dat met groote omzigtigheid voerde. Hy verhaalde my dat hy in 1830 by de verovering van Algiers als luitenant gediend had, en hy sprak met achting en belangstelling van den Generaal Bourmont. Ik stemde zeer met hem in dat men dien Generaal zeer onregt-

vaardig behandeld heeft. Omtrent Garibaldi was ons
oordeel reeds zeer verschillend. De Koning van Na-
pels heeft hem met regt een Condottiere genaamd, zeide
hij; ik heb geen achting voor dien vermetelen man. Dat
hij Condottiere is wil ik niet ontkennen; maar ik kan
hem daarom niet veroordeelen. Gij zult dat niet vreemd
vinden van een Hollander. Onze geschiedenis levert
het voorbeeld van een gelijksoortigen Condottiere, Wil-
lem van Oranje, die ook op eigen gezag oorlog voerde
tegen de overheersching van een vreemd despotismus.
Het is waar, zeide hij, maar W. v. O. was un prince
illustre. Bij mij wekt Lamoricière meer be-
langstelling, hij is met mij luitenant geweest en
ik verwonder mij dat ik niet bij hem ben; wel-
ligt ga ik er nog heen. Dat is een strijd voor de edel-
ste zaak, te meer vooral naar mate hij wanhopi-
ger is: de verdediging van een weerloozen grijsaard,
die van alle zijden laaghartig wordt aangevallen.
Indien het dit alleen was, zoude ik volkomen van
uw gevoelen zijn. Maar de toestand laat zich ook
anders beschouwen. Die tegen de Pauselijke rege-
ring opstaan, verlangen zijn persoon geen kwaad
te doen, zelfs niet zijn geestelijke waardigheid aan
gezag aan te vallen. Zij wenschen alleen van de slech-
te regering bevrijd te worden, die in zijn naam gevoerd
wordt, en dat die regering ondraaglijk is heeft Lamo-
ricière vroeger zelf openlijk erkend. Dat mag zijn, zei-
de hij, maar hij is sedert met eene zeer godsdienstige

U.B. Utr.

vrouw gehuwd, en die zelfs veel invloed op hem gehad.
— Ik moet te bekennen dat hoewel ik alle overtuiging eerbiedig, mijne achting voor Lamoricière niet zoude toenemen, indien hy zich door eene vrouw liet bewegen, om de godsdienst te vermengen met eene blind. de vooringenomenheid met het wereldlyk gezag van den Paus. My dunkt, dat een onbevooroordeeld man, die de wereld kent, indien hy werkelyk eerbied voor den Paus als geestelyke had opgevat, veeleer wenschen moest hem ontslagen te zien van een wereldlyk gezag, dat nimmer door de Pausen goed is uitgeoefend. — Ja dat is de waarheid, maar het is niet de paus maar de Cardinalen, die zoo slecht regeren. Dat geloof ik met u, maar ik zou my niet vereenigen met hen die de wapenen opvatten om een onredelyke, dikwyls bloedige tyrannie van Cardinalen in naam van den Paus te handhaven. Uit belangstelling in den Paus zoude ik verlangen dat hy van dien blaam gezuiverd wierd.
Wy spraken nog over de Bretons. Deze zyn eigenlyk nog gehecht aan de toestanden van vóór 1789, zanons aan de Katholike Kerk. Tegenwoordig zyn zy niet tegen den keizer; zy zyn ten uiterste verbitterd geweest tegen Louis Philippe en zyn dit nog tegen de tak van Orleans. Nu is voor hen geen uitzigt op den Hertog van Bordeaux Henri V, hy heeft geen kinderen en zal er wel geen bekomen, eene dynastie voor hunne party is dus niet te verwachten. Zoo de keizer

wegviel zoude dus noodwendig de ... van Orleans aan de regering komen; en liever willen zy nog de dynastie van Napoleon behouden, dan die van Orleans bekomen.

Eene kleine wandeling maakte ik tegen den avond hoewel het weder slecht bleef. Myne vrouw bekwam nog een bezoek van Mevrouwe Mau.

Zaturdag 22 Septemb. Wy gingen weder zamen aan de bron; my vrouw dronk evenwel veel minder dan te voren. Wy wandelden met Prof. Michaelis. Ik ging alleen aan de table d'hôte, waar ik niemand vond om mede te spreken. In de dagbladen zag ik den voortgang van het Sardinisch leger op het pauselyk gebied; - ook den tweespalt die zich openbaart tusschen de party in Napels en Sicilie, die de onmiddelyke aanhechting aan Sardinie verlangt, en de aanhangers van Garibaldi die het dictatorschap willen doen voortduren tot dat de bevryding voltooid is.

Het weder was uitstekend schoon; wy maakten er gebruik van om zeer wandeling te maken in de Pappelallee, den Engelschen tuin van de Landgravin Elisabeth, den Gustaf Adolfs Garten (naast de Meyerei) het kleine Tannenwald, - tot aan het Allee-Haus; overal was schoon geboomte en prachtig grasland. Thuis las ik myne vrouw wat voor uit myn reisdagboek van 1857. Het ging haar nog niet goed.

U.B.
Utr.

Zondag 23 Septemb. Dezen nacht was mijne vrouw zeer onge-
steld en sliep zij geheel niet. Wij zonden naar vroeg om
Dr. Müller, die het water drinken afried.
Het weder was buitengewoon goed, zacht en helder. Ik
sliep by mijne vrouw tot half één, - ging de dagbladen le-
zen en at aan de table d'hôte, waar heden groot ge-
zelschap uit Frankfort was.

Om van het schoone weder genot te hebben, terwijl
mijne vrouw te zwak was voor groote wandelingen,
zochten wij ons een goeden wagen, waarmede wij
een zeer aangenamen uitstap maakten. Prof. Micha-
elis verzelde ons. Wij reden door de Pappelallee,
door het groote Dennenwoud, verder naar de
Luther's Eiche en den Elisabeth's Stein. Terug naar
Dornholzhausen, waar een landelijk muziek-
feest was. De meisjes uit het dorp hadden voor het
„Sang Verein" een schoon vaandel vervaardigd. Dat
werd heden plegtig overhandigd en te dezer gelegenheid
werd feest gevierd. Er was groot gezelschap in de
bekende herberg van Scheller. Het gezang, enkel
van mannen, kwam ons niet uitstekend voor, ook
was de schaar te levendig om er naar te luisteren.
Het meest bevielen ons de meisjes, die het vaan-
del vervaardigd hadden; zij waren allen op gelij-
ke wijs gekleed, met witte japons, waarover een
zeegroene sjerp van den regter schouder links af met
een strik. Op het hoofd een krans van donkere rozen
en groen. Deze eenvoudige kleeding stond allerliefst.

x Wy reden daarheen door Kirdorf, een vry groot maar niet schoon dorp, waar eene groote kerk met twee torens gebouwd wordt.

en het voorkomen dezer boerenmeisjes was ten uiterste voegzaam en bevallig.

Wy bleven na dezen uitstap t'huis; ik las wat in mijn dagboek van 1857, dat voor ons eene aangename herinnering opleverde. Ik doe mijn best zoo weinig mogelyk te denken aan de Commissie voor Statistiek, waarvan ik niets dan verdriet beleefd heb. Heden heb ik toch aan den heer Sy geschreven, om te vernemen wat in de laatste vergadering besloten is. Zoo lang ik nog voorzitter ben, mag ik mij niet geheel onttrekken.

Maandag 24 Septemb. Myne vrouw was wat beter; zy nam dezen morgen voor het eerst een bad, terwyl zy het drinken opgaf. Wy aten weder zamen te één uur in het Kurhuis.

Ik had heden een kleinen tegenspoed; mijn horologie bleef stil staan, en ik bevond dat er eenig gebrek in ontstaan was; dit wilde ik hier niet laten herstellen. In plaats van het aan een onbekenden horlogiemaker toe te vertrouwen, kocht ik een goedkoop ander horologie in de hoop dat het mij op de reis dienen zoude.

Wy maakten een uitstap met een wagentje naar Friedrichsdorf; het weder was heerlyk, de weg door het bosch, dien wy terugkomend maakten, was byzonder aangenaam.× Friedrichsdorf was ons bekend. De doodelyke stilte viel ons byzonder in het oog; en toch is er in de kleine stad tamelyk

.B.
tr.

× Hiervan terugkomende beschrijven wij de inrigting van gasbaden, die sedert kort zijn daargesteld. Zij zijn naar verschillende ongesteldheden bestemd; sommige strekken zich over het geheele ligchaam uit, andere werken op bepaalde deelen: armen, beenen, handen, voeten, enz.; — en men zegt veel goeds van dit nieuwe geneesmiddel.

veel bedrijvigheid, maar bijna uitsluitend in kleine fa-
brieken en in de familien. Ook zijn er meerdere inrig-
tingen van opvoeding en onderwijs voor jongens en
meisjes. Doch dit alles geeft weinig beweging op de
straat.

Teruggekomen maakten wij eene wandeling op de hoog-
te oostelijk boven de minerale bronnen. Wij kwamen
op de plaats waar de Regierungrath Wiesenbach een
groot kasteel laat bouwen. Het punt is goed gekozen
voor het uitzigt, en uit de laagte zal het ook eene
schoone vertooning opleveren. Maar of het zeer ge-
schikt zal zijn om er met eene familie te wonen, kwam
mij zeer twijfelachtig voor. ×

Na thee gedronken te hebben zijn wij nog wat uitge-
gaan. De avond was heerlijk en vele wandelaars wa-
ren in het park om naar de muziek te luisteren. Ik
ging ook nog wat in de dagbladen lezen. Het viel
mij in het oog, dat zoo vele kinderen van 10 tot 12
jaren met de gewone nieuwsgierigheid in die bladen
lazen. Zij worden daar hunne ouders voor die jagt op het
nieuws, even als voor het spel aan de bank, vroegtij-
dig op de hoogte gebragt. De bewijzen van te vroege
rijpheid staan op hun jeugdig gelaat te lezen. Treurig
verschijnsel aan den ingang der levensbaan.

Dingsdag 25 September. Wij gingen dezen mor-
gen niet uit. Mijne vrouw waagde het niet weder
aan de Elisabethsbron te gaan drinken. De doctor riet
haar de proef te nemen van de Keizersbron. Later gin-

gon wy beiden een bad nemen. Wy aten zaam te een uur. Het weder werd beter; te half vier gingen wy op den Spoorweg naar Frankfort waar wy in ongeveer 40 minuten aankwamen. In den Holländischen Hof dronken wy Koffy en las ik het Journal des Débats. Wy maakten daarna eene groote wandeling in maar meer nog om de Stad.

Het doel van onze komst was vooral in het Theater de voorstelling by te wonen van Der Zunftmeister von Nürnberg 1378. van Oscar von Redwitz. De auteur is een jeugdig dichter en dit is zyne eerste proef. Het is een stuk met politieke bedoeling en bestemd om de overeenkomst van de 14e eeuw met onzen tyd aanschouwelyk te maken. Dit is met talent geschiedt. De gilden staan tegenover de patriciers, zy willen burgerregten en aandeel in het bestuur verkrygen. Hardnekkige patriciers willen niets toegeven, overdreven volksmannen willen met geweld tegen den Raad optreden. De burgemeester Beheim en de Zunftmeister de Handsmeden zyn voor de gematigde verzoening. Een aanval van buiten maakt het gevaar grooter. De Zunftmeister is tegelyk de minnaar van de dochter van Beheim. Na eene uitbarsting en worsteling zegeviert de party van gematigdheden heeft de verzoening door den Zunftmeister en den Burge-

Wy hadden dezen morgen vergeefs een brief van Maria verwacht. Dezen avond vonden wy tot ons groot genoegen een brief die met de latere post aan= gekomen was.

meester plaats. De toepasselykheid op onzen tyd is niet ver te zoeken en de invloed van zulke voorstellingen zoude gunstig kunnen zyn. De uitvoering was zeer goed en wy beklaagden ons den uitstap niet.

Met den train van 10 ure keerden wy terug. Aan het Station vonden wy het gewoon misbruik der Deutsche Spoorwegen. Wy kwamen kort na 9 u. uit het Theater; de wachtkamer bleef gesloten tot by 10 ure. Wy waren dus genoopt in de bevoorregte restauratie te gaan. Hier was men ondeleefd en liet ons hetgeen wy gebruikten ten minste dubbel betalen. Op den weg van Frankfort naar Homburg hadden wy een veel grooter aantal reisgenooten dan wy verwachteden.

Woensdag 26 September. Myne vrouw heeft dezen uit de Keizersbron gedronken. g. D. d. v. –

Ik bleef den geheelen voormiddag thuis. Aan de table d'hôte zyn tegenwoordig meerdere Deutschers; met twee daarvan hebben wy veel gesproken.

Er was te 2½ uur Concert; doch dit beviel ons weinig. Het weder was beter geworden, en wy maakten eene groote wandeling. De heerlyk frische lucht, die men hier inademt, is zeer verkwikkend.

Toen wy vervolgens thuis thee dronken, kwam Prof.

Michaelis afscheid nemen en bleef lang met ons praten. Na-
den keerde hy terug naar Tübingen.

Donderdag 27 Septemb. Myne vrouw dronk uit de Kesselbron, ik dronk niet, maar maakte met myne vrouw eene groote wandeling in dikken nevel voorbode van een schoonen dag. Ik bleef verder thuis; doch na het eten maakten wy brieven gereed aan Maria en aan Juffr. van Bremen, en daarna maakten wy weder eene groote aangename wandeling.

Myne vrouw leest my nu en dan wat voor uit het „Deutsches Dichterbuch von Ludwig Bechstein", eene vry goede Anthologie, die Frau Doctor Mann haar geleend heeft. Ik lees haar voor uit het reisdagboek van 1857, dat ik dezer dagen van schryffeilen gezuiverd heb. De avonden worden wel langer, maar voor ons niet te lang.

Onze huisvrouw bezocht ons dezen avond en bragt een joodsch meisje uit een winkel met zich, die zaken te koop aanbragt, die myne vrouw behoefde (hoed, rok, enz). De eigenaardige bespraaktheid van dat kind van 16 jaar vermaakte ons; wy bemerkten wat aanleg en oefening kunnen opleveren.

Vrydag 28 September. Heden was het weer buiten-
gewoon goed. Wy maakten er gebruik van voor een uitstap naar Nauheim. Te tien ure reden wy af; heer. Dr Man, onze huisvrouw verzelde ons. De weg gaat door Kirdorf en Friedrichsdorf, waar wy dezer dagen reeds

U.B
U

geweest waren; vervolgens door twee dorpen, Köppern en Oberrasbach, en door de kleine stad Friedberg.
Wy hielden in Nauheim middagmaal, en bezochten voor en na het eten de merkwaardigheden dezer badplaats, die van jonge dagteekening is, want eerst in 1847 ont-stond, ten gevolge eener aardbeving, de bron die er aan-leiding toe gegeven heeft. Op twee plaatsen, niet ver van elkander, springt het water uit den grond eenige voe-ten hoog, de een meer dan de andere. Men heeft bei de bronnen in steenen bekkens bevat, en het is zeer merkwaardig dat zoute water met zoo veel kracht opgeworpen te zien. Het is niet kokend maar toch meer dan laauw, en kan zonder verwarmd te worden voor baden dienen. De inrigtingen zyn niet prachtig zoo als in Homburg, doch net en voldoende. De gal-lery voor de waterdrinkers kwam ons beter voor dan die van H. Het getal der badgasten heeft tus-schen de twee en drie duizend bedragen; nu waren er zeer weinig van over. Oorspronkelyk een onbe-duidend plaatsje, wordt Nauheim een vry aanzien-lyk vlek; evenwel zyn de huizen die gebouwd worden op verre na niet zoo fraai als in H. Er wordt ook wel gespeeld; maar de bank levert nog niet zulke aanzienlyke voordeelen, om prachtgebouw te kunnen bekostigen.

Het water dient ook om zout te vervaardigen; en de inrigtingen daarvoor (Salinen) met de gradeerwerktuigen, om gelyken op die van Kissingen, Kreuznach, enz.

U.[illegible]
U[illegible]

Wy zyn op de hoogte Johannisberg geklommen, van waar men het land op groote uitgestrektheid overziet. Het is de Wetterau, aldus naar den kleinen stroom de Wetter genoemd, byna overal vruchtbaar bouwland, alleen afwisselend met ooftboomen in grasland, welke zoo digt staan dat zy zich van de hoogte byna als bosch vertoonen. Op de hoogten in het verschiet ziet men merkelyke bosschen. Een toren op het hoogste punt is overgebleven van eene kerk, die in den tyd der hervorming een onderwerp van stryd geweest is tusschen de dorpen Ober Mörlen, Nieder Mörlen en Nauheim, en ten slotte verwoest is. Zoo verhaalde ons een man dien wy aantroffen met eenige Joodsche kinderen, die bloemen plukten voor het Loofhuttenfeest. Wy hielden hem voor den Israëlitischen schoolmeester.

De wandeling naar de hoogte was voor ons langer dan noodig was, door dat wy een pad in het bosch gevolgd waren; by het afklimmen ondervonden wy dat een ander pad veel korter was. Behalve de paden in het bosch is er eene wandeling aan een vyver (Teich) of meertje, die wy ook bezochten en ons zeer beviel.

Op onzen terugweg hebben wy ons wat opgehouden

U.B. Utr.

te Friedberg. Deze kleine Stad vertoont niets schilder-
achtig van de vorige, en beter nog van den Johannis-
berg te Nauheim. Zij ligt zelf op eene aanmerke-
lijke hoogte, en heeft nog vele overblijfsels, die van
hare oudheid getuigen, en die overblijfsels zijn niet in
een staat van verval. Het hoogste gedeelte, de Burg ge-
naamd, heeft eene sterke vesting met hooge muren en torens
uitgemaakt; thans is het nog van de overige stad door
eene poort afgezonderd; doch het dient niet meer als
vesting. Hier zijn nog verscheiden openbare gebouwen
met name kazernen, en een vorstelijk slot, die in goe-
den staat gehouden worden. Ook is er garnizoen, en de
Groothertog van Hessen Darmstadt houdt er somtijds
verblijf. De wallen en grachten van het Slot zijn tot
tuinen en wandelingen aangelegd die voor het publiek
openstaan. Men heeft er het uitzigt op de schoone
landstreek. Wij zagen van daar de brug of liever via-
duct met 24 bogen, die den spoorweg over het riviertje
de Usa voert. Dit stroompje valt in de Wetter, de-
ze in de Nidda, de Nidda in den Mein.

Onze huisvrouw bezocht met ons de familie Gross
welke een grooten kruidenierswinkel hebben. De heer
Gross is broeder van den zwager wiens vrouw ons onlangs
(Donderd. 20.) bezocht. Hij sprak met mij wat over Fried-
berg. Het is een tamelijk welvarend Stadje, marktplaats
van de omstreek; eene breede nette straat maakt een
goeden indruk, doch er zijn niet meer zoo goede straten.

Zy was vroeger ook stapelplaats voor binnenlandschen handel en rustplaats voor reizigers. Sedert tien jaren is hierin eene verandering gekomen door den spoorweg. Er waren 28 voerlieden (Handeler) die dagelyks met goederen en reizigers vertrokken en aankwamen; die zyn verdwenen. De voordeelen, die de spoorweg heeft aangebragt, wegen hiertegen niet op, althans nog niet. Zulke kleine omwentelingen in de huishoudelyke en nyverheids toestanden van byzondere plaatsen zyn niet zonder belang. Op een kleinen afstand is eene bron waarvan het water aangenaam smaakt en goede eigenschappen voor de gezondheid heeft, namelyk te Schwalheim. Zy ontspringt op Keurvorstelyk Hessisch gebied; doch by de verdeeling van den grond tusschen de vorsten, is aan Friedberg en nog een paar plaatsjes van het Groothertogelyk gebied het voorregt toegestaan, zonder retributie zoo veel water uit deze bron te putten, als zy gebruiken. Men stelt in F. veel prys op dit voorregt, want het water is er slecht en wordt met moeite uit de laagte opgepompt; zoo dat arme lieden regelmatig dit water halen en in de huizen brengen waar het algemeen gedronken wordt. Nu is men begonnen van dit water een voorwerp van handel te maken, en dat belooft groot voordeel. Dit nu is alleen door den spoorweg mogelyk geworden:

Eene opmerking mag ik niet onvermeld laten, namelyk de ongeloofelyke zuinigheid die in den

B.
tr.

en in de woning van den heer Groß is het ook vuil. En toch waren deze lieden blykbaar zeer beschaafd, wel onderrigt en bedreven. Het komt ons voor dat dit een gebrek van het volk in deze streken is; het overtreft zelfs de onzindelykheid van andere gedeelten van Duitschland, in het noorden, aan den Ryn, enz. Van ons land is in deze vergelyking geene sprake; en toch is er eene soort van onzindelykheid, die zelf hier niet zoo erg is als in ons land, namelyk die van het ligchaam. Het linnen, ook van de bedden, doch byzonder van de onderkleeding, is hier veel zindelyker dan in ons land; — doch de overkleederen even als huis en huisraad, zyn wat ons land betreft voorbeeldeloos onrein. Een gevolg hiervan is ook merkwaardig; nergens in Duitschland is het menschelyk ongedierte zoo algemeen by de lage standen als in ons land. Wanneer men daarop acht geeft kan men dit zeer wel bespeuren.

Ik bleef nog lang schryven, en ik ontving een brief van den heer Six die my geen genoegen deed.

Zaturdag 29 September. Myne vrouw dronk weder van de keizersbron, en zamen maakten wy eene groote wandeling in de schoonste morgenlucht. Ik schreef een brief aan Sloet in Zwol betrekkelyk de commissie voor statistiek, dien ik eerst na den middag gereed had, wy bragten dien op de post en maakten weder eene groote wandeling. Aan tafel hadden wy goed gesprek met Duitschers en Zwitsers. Dezen avond,

U.B. Utr.

na de wandeling gingen wy nog wat in de dagbladen lezen. De Paus heeft van den Keizer der Franschen gevorderd, dat deze hem een leger tot beveiliging der provincien van de magt der Sardiniers zal leenen, met bedreiging dat hy anders Rome zal verlaten. Dit was het nieuws van den dag.

In het voorbygaan door de Speelzalen zagen wy hoe de dikke Zuriger waard Bauer zyne goudstukken zat te verliezen. Wy waren wreed genoeg geen medelyden met den armen man te gevoelen.

Zondag 30 September. Ik sliep dezen nacht slecht zware hoofdpyn was het gevolg, zoo ik vrees, van ergernis over de Commissie voor Statistiek, ook van verkoudheid.

Toen ik te half elf even de dagbladen ging lezen, zag ik den waard uit Zurich met groote schreden reeds naar de Speelzaal begeven, zoo dat hy tot de habitués behoorde, waarmede op een schoonen Zondag morgen het spel weder aanving. Het is verwonderlyk hoe deze laatste toevlugt tegen verveling tot gewoonte wordt. Vele lieden die er anders niet aan denken zouden, worden door de speelzucht aangestoken.

Ik begon aan Lies te schryven, maar myn hoofdpyn nam hierdoor toe. Aan tafel hebben wy veel gesproken met onze naburen, o.a. met den Hr Auksagen, Oberförstner in Clausthal, een zeer beschaafd man.

Wy reden tegen 3 ure naar de Saalburg. Wy hebben die reeds in 1857 reeds bezocht, doch het was ons aangenaam ze nog eens te zien. De uitgraving is sedert wat meer uitgebreid, en er is een goed huis gebouwd waar de opzigter woont en tevens verversingen te bekomen zyn. Wy lieten ons op nieuw rondleiden en dronken koffy by den welsprekenden opzigter. Byzonder trof ons het uitzigt dat men van hier heeft op en over Homburg. Dat uitgestrekte land vertoonde zich beschenen door de avondzon en met de schoone herfstkleur der bosschen, in buitengewone pracht.

Maandag 1 October. Ik was niet zeer wel; stond daarom later op; doch voelde my vervolgens beter. Myne vrouw dronk uit de Keizersbron. Ik schreef nog aan Lis en vervolgde myn langen brief ook dezen avond.

Aan tafel hadden wy veel gesprek, en o.a. vroeg my een heer uit Arlon in Luxemburg, of Prof. Ackersdyck nog leefde onder wien hy in Luik gestudeerd had. Het was de heer Koch uit Arlon.

Ik wandelde met myne vrouw in den Schloss-garten. Het weder was zacht en volkomen kalm. Wy zaten lang onder de buitengewoon schoone boomen en genoten het schoone tafereel dat de herfstdag in ernstige rust opleverde. De hemel was bewolkt, en op onzen terugweg bekwamen wy regen. Ik schreef nog lang, en daarna las ik, even als gisteren, in Ernst Moritz Arndt. Ein Büchlein für

Uit de dagbladen zag ik heden dat Ancona door de Sardinische troepen genomen is, en Lamoricière zich, als krijgsgevangene, met het garnizoen heeft overgegeven; dat Garibaldi daarentegen door de troepen van den koning van Napels geslagen is toen hij Capua poogde te veroveren.

Het land, waar de Spoorweg doorloopt, is goed bebouwd en vertoont akkers weyden en bosch. By het dorp Rödelheim is een groot kasteel, dat voor eene kostschool van meisjes dient. Zoo ik later hoorde, ook voor jongens.

das deutsche Volk.

Wy werden verrast door een brief van Maria dien wy eerst morgen verwachtten.

Dingsdag 2 October. Na dat myne vrouw het bronwater gedronken had, maakten wy eene groote wandeling. Het baden werd heden met overleg nagelaten. Wy schreven aan Maria. Na het eten wandelden wy den weg op naar Seulberg; wy gingen toch niet tot aan het dorp om vermoeijing voor myne vrouw te vermyden. Het land is in deze meer vlak, doch niet kaal, er is overvloed van Vruchtboomen, en bosch in het verschiet. Ik las nog wat in het leven van Arndt, en hield my nog met verschillend werk bezig. Ik begin my wat voortebereiden voor een uitstap naar Parys en Brussel, om de mogelykheid dat ik dien nog maken zou, hoewel het nog zeer onzeker is.

Woensdag 3 October. De schoonste morgen begunstigde onze wandeling na het drinken dat myne vrouw naauwgezet voortzet; - Dr Muller geeft goeden moed. Wy gingen later in winkels, en ik bezag boeken by een zoogenaamd Antiquar. Hy had die in Darmstadt gekocht, toen de nalatenschap van Prins Emil voor de schulden verkocht zyn. Ik vond er geen by die byzonder van myne gading waren.

Wy gingen met den trein van half vyf uur naar Frankfort, waar wy eene wandeling maakten en daar-

U
U

na in den schouwburg gingen, waar het treurspel Wilhelm Tell gespeeld werd. De uitvoering was allerzins goed. Het geldt als een der schoone stukken van Schiller; evenwel is het nog meer de sympathie voor de geschiedenis dan de volkomenheid uit het oogpunt der kunst, waardoor het zich aanbeveelt. Naast my zat onze jeugdige diplomaat Pallandt. Met den trein van 10 ure keerden wy terug.

Donderdag 4 October. Wy wandelden weder na dat myne vrouw bronwater gedronken had. Ik ging ook in winkels en las de dagbladen. Dezen namiddag wandelden wy den weg naar Ober-Ursel en eenige omwegen. Wy leeren de streek volkomen kennen. Overal is men thans bezig met het plukken van appelen en peeren; de overvloed van dit ooft is ontzaggelyk groot. Men maakt er ciderwyn van, die gewoonlyk voor 12 kreutzers de flesch verkocht wordt.

In de stad bezochten wy de twee boekwinkels om wat lectuur te vinden; doch vergeefs, er was van Fransche en Duitsche werken niets dan het oppervlakkigste en onbeduidendste, namelyk romans en novellen. Engelsche uitgaven van Tauchnitz waren beter. De leesbibliotheek levert wat meer verscheidenheid, doch die boeken schrikken my af door hunne onzindelykheid.

Vrydag 5 October. De koude begint ons te hinderen; dezen morgen was de wind zeer guur; later moest ik

U.
U

een dikker overjas aandeden; en dezen avond zaten wy voor het eerst by het vuur. Hiermede begon de 5e week van onze afwezigheid, en wy begonnen reeds te denken aan de terugreis.

Ik las weder de dagbladen en zag dat de Sardinische kamers vergaderd zyn en dat de tweespalt tusschen Cavour en Garibaldi schynt te zullen verdwynen; zoo dat de vrees voor groote losbarstingen voor het oogenblik waarschynlyk nog niet zal verwezenlykt worden.

Onze wandeling maakten wy dezen namiddag, zoo veel doenlyk, langs wegen die wy nog niet gegaan hadden, wegen die hier, zoo ons toeschynt, buitengewoon talryk zyn. Men vindt op die wys telkens mooye gezigtspunten, want het land is heuvelachtig, met allerlei geboomte en vele kleine stroompjes. Wy kwamen eindelyk in het dorp Kirdorf, waar wy vroeger doorgereden waren, doch nu ook de meer afgelegen wegen en straten doorwandelden. Het is eene vry uitgestrekte plaats waar blykbaar toenemende welvaart is. Er zyn verscheiden zeer goede huizen, en men is bezig eene schoone kerk met twee torens te bouwen. Evenwel zyn in het algemeen de woningen van leem, slecht gebouwd, en nog veel slechter onderhouden, algemeen vertoonen zy een staat van verval en wanorde. En op elken hof is de mestvaalt onmiddelyk voor de deur, en tusschen de muren en schuttingen ingesloten. Alle onreinheden, alle vuil en stilstaand vocht is daar vergaderd, zoo dat

Dr Muller heeft my gezegd dat Kirdorf de eeni-
ge katholieke plaats is van het Landgrafelyk grond-
gebied, en dat het vroeger tot Mainz behoord heeft.
Het is bekend dat de morsigheid en de armoede
daar veel grooter zyn dan elders. En toch is sedert
de vereeniging reeds veel verbeterd, met name heeft
de bedelary, die zeer groot was, byna opgehouden.

U.B
Utr

de slechtste lucht voortdurend wordt ingeademd. Ook de open-
bare straat, met uitzondering der chaussee is volkomen ver-
waarloosd, zoo dat by elken regen zich moddervoelen vormen.
Het inwendige der huizen, de kleeding der kinderen dra-
gen alle de blyken van de ergste morsigheid. Wy zagen vele
kinderen, allen in lompen en met een bleek, ziekelyk
gelaat. Met weemoed ziet men zulk eene bevolking, en
toch is de landstreek goed en heerscht er voor de inwo-
ners betrekk. welvaart. Het zoude belangryk zyn de
oorzaken van zulk onbeschaafdheid op te sporen, en
eene schoone taak om daarin verbetering aan te
brengen. Deze lieden zyn Katholiek en de geeste-
lykheid leert hun gewis niet dat zy door vlyt en orde
hun toestand zoo veel beter zoude kunnen maken;
hun stelsel brengt mede, dat de arme lieden die
lydend zyn, hunne gezondheid van een heiligen-beeld-
je en van een geschenk aan den priester, niet van
zuivere lucht, zuiver water en regelmatig leven ver-
wachten. Met weinig verschil heeft hetzelfde by
de andere secten plaats. Evenwel is in vele stre-
ken, tot zekere mate, de natuur sterker dan de leer,
en heerscht orde en netheid. Hoe komt het dat men
in deze streek, want Kindorf is niet de eenige plaats,
zoo achterlyk blyft?.

Zaturdag 6 October. Het was heden zachter we-
der; men zat nog in het Park naar de muziek te
luisteren. Onze gelykvormige levenswyze duurt
voort, zoo wy hopen, met goed gevolg voor de toekom-

U.B. Utr.

stige gezondheid zyner vrouw.

Aan tafel hebben wy enkele kennissen gemaakt, die zeer vriendelyk waren. Die verlaten ons: de heer Mané, Oberlehrer der Englischen Filialschule in Frankfort, is gisteren vertrokken, heden de Hr Bollel, häuser fabrikant uit Maintz. De heer Mané heeft my gezegd dat die school eene stichting geweest is van katholieke Engelsche dames; doch door de regering is overgenomen en thans voor meisjes van alle standen en gezindten bestaand is als hoogere burgerschool. Heden waren twee landgenooten met ons aan den disch: de Hr Krielaart uit Rotterdam en Van Laar uit Amsterdam.

Ik hield my o.a. bezig met een brief aan Sig over de zaken der Commissie voor Statistiek. Ik had vergeefs gewacht op een antwoord van Sloet uit Zwolle. Dezen avond gingen wy wat in het concert dat elken avond in de groote zaal gegeven wordt, sedert de korte dagen en de koude beletten het in het Park te doen plaats hebben.

Zondag 7 October. Het schoonste weder. Wy wandelden na het eten naar Gonsenheim waar heden kermis was. Wy konden er byna niets van bespeuren, alles was stil, niet een enkele kraam of stalletje, de herbergen waren gesloten. Het was te vroeg, eerst tegen den avond begint men te dansen, en werkelyk ontmoeten wy vele lieden op den weg, ook talryke familien, en

B.
tr.

zelfs meisjes die witte balkleederen op den arm droegen. Onze nieuwsgierigheid ging evenwel niet zoo ver om tot den avond te verwijlen. Ons viel in het oog dat in dit dorp veel minder onzindelijkheid heerschte dan in Kirdorf; er was zelfs eenige orde en netheid in de afgelegen straten. Men noemt hier de kermis met den gewonen naam van Kirchweihe, doch ook Kerp. Heden was die in 5 of 6 dorpen in den omtrek.

Ik schreef mijn brief aan den heer Sijs ten einde en bragt dien dezen avond op de post; anders bleven wij thuis.

Maandag 8 October. Mijne vrouw was dezen nacht minder wel en konde niet slapen. Zij ging den geheelen dag niet uit. Ik ging voor het eten de dagbladen lezen, waarin eene allocutie van den paus en een bericht omtrent een gevecht tusschen het leger van Garibaldi en dat van den koning van Napels voorkomen. De Paus vordert dat de Fransche keizer hem zijn grondgebied terugbezorge; Garibaldi heeft gezegevierd, maar heeft Capua en Gaeta niet veroverd. Aan tafel sprak ik veel met den heer Koch; ook een weinig met eene dame uit New York die met haar man en kind naast mij zat.

Ik maakte eene groote wandeling, o. a. naar het Hôtel dat de Hr Wiesenbach op de hoogte laat bouwen (Z. 24 Sept). Men heeft voor een groot deel de grondslagen gelegd en de kelders begonnen op te trekken. Met onvasten bodem heeft men hier niet te strijden: het is

steen of vast als steen. De grondstoffen zyn niet zoo duur, maar het vervoer naar de hoogte moet kostbaar zyn, en de arbeid kan niet goedkoop zyn, want, zoo my toeschynt wordt er buitengewoon traag gewerkt.
Ik hield my thuis bezig met ligt werk, o.a. het nalezen van het dagboek van myn verblyf in Londen, waarvan ik myne vrouw veel mededeel. Het ging haar dezen avond wat beter.

Dingsdag 9 October. Dezen nacht was myne vrouw minder wel en sliep byna niet. Toch werd zy later wat beter en ging dezen namiddag met my in den Engelschen tuin en de Populierenlaan; doch wy bekwamen regen op den terugweg. Aan tafel nam ik afscheid van myn ouden leerling Koch, die Homburg verlaat. Ik vervolgde myn werk van nalezen en verbeteren, en las in het Leven van Stein.
Wy waren teleurgesteld in de verwachting van een brief van Maria. Myne vrouw was ongerust, waarvoor my voorkwam nog weinig aanleiding te zyn.

Woensdag 10 October. Ik ging reeds tydig naar de post en vernam dat gisteren een brief voor ons gekomen was, dien de besteller verzuimd had om te brengen. Wy bekwamen dien ook weldra, en later nog een tweeden: de eerste was van Maria, de andere van Adelheid. Wy schreven nog dezen

avond.

Mijne vrouw at weder met mij aan de table d'hôte. Wij maakten spoedig kennis met een buurman, Wiedeman Rittergutbesitzer auf Dommelkeim bij Königsberg in Pr. — — Meermalen maakten wij kleine wandelingen; de vrees voor regen schrikte ons af ver van huis te gaan.

Ik las heden in de Nieuwe Rott. Courant, dat de koning mijn ontslag als Professor verleend heeft, en in mijne plaats benoemd Van Rees. Dit was naar mijn wensch.

Donderdag 11 October. De slechtste dag, wat het weder betreft, dien wij in Homburg hebben doorgebragt; het regende onafgebroken. De tijd om deze plaats te verlaten is daar. Zoo begrijpen het de meeste bezoekers; aan tafel was het getal der gasten reeds tot beneden de 20 gedaald. Om toch niet den gantschen dag t'huis door te brengen, gingen wij dezen avond in het Concert. Er was nog tamelijk groot gezelschap. Wij merkten op dat nu ook vele inwoners van Homburg hier kwamen. Dit is, zoo men ons zegt, in den winter de gewoonte. Ook in andere opzigten bespeurt men de inrigting voor den winter; men is bezig in de groote eetzaal een theater met toebehooren in gereedheid te brengen. Fransche tooneelspelers zijn reeds aangekomen, om de liefhebber van de bank re- thans deze afwisseling te bezorgen, bij hun eentoonig oponthoud in Homburg gedurende de lange winter.

avonden.

Vrydag 12 October. Heden was het zeer schoon weder; wy maakten er gebruik van om naar Frankfort te gaan. Wy bezochten hier den Zoölogischen tuin, dien men ons zeer geroemd had. Hy bestaat eerst sedert een paar jaren en bevat nog op verre na niet zoo veel merkwaardige dieren als in de andere tuinen van deze soort, ook in ons land gevonden worden.

Op den weg naar Bockenheim, waaraan deze tuin ligt, viel ons zeer in het oog, dat aan beide zijden groote prachtige landhuizen met schoone tuinen tot woningen der ryke Frankforters zyn aangelegd.

Wy aten in het Hof van Holland; gingen voor en na het eten in vele winkels waar wy allerlei zaken kochten, en vervolgens zagen wy in den schouwburg Die Royalisten, van Raupach, spelen. Het stuk behoort niet tot de beste der Duitsche literatuur, evenwel komen er veel zeer goede en schoone tooneelen in voor, en Lehfeld was in het karakter van Cromwell een goed acteur. Myne vrouw was niet wel, waardoor het genoegen, dat ons anders deze dag had opgeleverd, zeer gestoord werd.

Wy dronken nog koffy in dezelfde herberg, waar men zoo voorkomend ontvangen wordt, en met onze inkoopen keerden wy te 10 ure huiswaarts.

Zaturdag 13 October. Het ging met myne vrouw wat beter; zy bleef echter thuis eten. Ik at aan de

table d'hôte te 5 uur, omdat die van één uur had opge-
houden. Ik vond er niemand om mede te spreken.
Wij hebben ons veel bezig gehouden met opzoeken, afre-
kenen, betalen, enz. ook waren wij tijdig met alles gereed.
Ik kon nog wat lezen en schrijven. Het weder was guur
en regenachtig. Wij verlaten Homburg gaarne. Dezen
morgen namen wij afscheid van Dr. Muller, die mijne
vrouw met veel deelneming en naauwgezetheid raad
gegeven heeft. Wij hopen nog goede gevolgen van ons
verblijf, dat overigens weinig voor ons konde ople-
veren. Wij waren niet zeer gestemd noch (met) om ons
de badgasten te vermaken, noch om ze streng [illegible]
te beoordeelen; ook de nieuwheid ontbrak er
aan. De ledigheid van het onderhoud der meesten viel
ons ongezocht teeken in het oog. Het spel is juist daar-
door zoo algemeen. Wanneer men de gesprekken ook
zonder ze opzettelijk te beluisteren hoort, vindt men
gedurig klagten over de kwalen en verhalen van de
werking van het water, – klagten of lofspraak over de
herbergen, woningen, bijzonder het eten en den wijn; –
bijna nog meer over het geluk of den ongehoorden te-
genspoed aan de speeltafel. Mijne vrouw heeft die
misérie nog meer aangehoord dan ik, en de lust om
kennis te maken werd er niet door opgewekt. Het
was toch veel eer medelijden dan veroordeeling die bij ons
opkwam. Wij zagen dagelijks meer dan eens de graaf

Deze ongelukkige vrouw heeft reeds een groot deel van haar vermogen verspeeld, en zij wil dat voortdurend terugwinnen. Voor het Kurhaus prijken steeds de schoone oranjeboomen, die de afgetreden keurvorst van Hessen Cassel aan de bank verspeeld heeft. Sedert de voltooijing van den spoorweg neemt het getal van burgerlieden, zelfs ambachtslieden en hunne vrouwe, die hier uit Frankfort en de omstreken komen spelen, schrikbarend toe.

Een Spanjaard van geringe afkomst heeft onlangs groote sommen van de bank gewonnen. Eenige malen was er op de tafel waaraan hij speelde geen geld meer aanwezig, en moest men dus daar het spel opschorten. Dit noemt men hier, dat de bank gesprongen is. Dit is toch onjuist; de bank is daar niets schuldig gebleven, en vangt spoedig weder aan.

De actien zijn, zoo ik hoor, gedaald. Dezer dagen kondigde de directie aan dat zij genegen was actiën in te koopen tegen 137 fl, en uit te geven voor 142, beide tot een bedrag van 2000 actiën.

Kirchoff voorbyrydën, naar en van de speelbank waar
zy niet het grootste gedeelte van den dag doorbrengt. Naast
dan de fyne beschaving, de omgang in de hoogste krin-
gen der maatschappy, waar alle soort van kunstenaar
wordt aangeladen, aan welke hooggeplaatste personen niet
opgeklaard dat tegen de verveling kan waarborgen. Een-
prins van Hohenlohe heeft verleden jaar avonden aan af-
gebroken gespeeld. Het waren levensgenot, dat door een
rykdom, noch hoogmoed, noch zinnelyke genietingen te
verkrygen is; - wat met redelyke beschaving tezamengaat
is hier verborgen. Van de ysselyke voorbeelden der
vrachtzucht die in alle standen telkens voorkomen, en die
doorgaans zorgvuldig verzwegen worden, behoef ik
niets op te teekenen.

De kleeding der dames was dit jaar minder kost-
lig dan vroeger. In plaats der hoeden die het voor-
hoofd geheel bloot lieten, dragen zy thans kleine
platte hoeden die juist het voorhoofd bedekten als
nachthoeden, maar overigens het hoofd bloot lieten. Op
die hoedjes, dragen zy vederen van alle kleuren. Zeer
bonte, buiten mate groote doeken en mantels, van
der vorm of drapperie, plomp achter op het ligchaam
hangende, sommige manteau de Zouave genaamd,
misstonden aan de meeste. Alles zaam had de klee-
ding iets van eene maskerade.

Van de inwoners heb ik reeds gesproken. Het komt
ons voor dat de vrouwen hier minder huishoudelyk
en werkzaam zyn dan elders in Duitschland, b.v.

De gewoonte om vrachten op het hoofd te dragen is hier ook algemeen.

U.B. Ut

aan den Ryn. De huisvrouw waar wy wonen maakt geene uitzondering. Er zyn toch andere die om door vlyt en orde in het oog gevallen zyn. Zeer stuitend is de wyze waarop hier welstand en vermogen verkregen wordt. De ryke burgers zyn parvenu's; meest door huizen bouwen en weder verkoopen, of door zeer duur te verhuren ryk geworden, dikwyls na meer dan eens bankroet gemaakt te hebben. Zelfs niet eerlyke middelen worden ook aangewend, en men is daarmede als het ware vertrouwd.

De gewoonte van op het hoofd te dragen is hier vry algemeen. De gewone arbeiders zyn buitengemeen traag en lui; dit valt o.a. in het oog by landarbeiders; doch het omgekeerde heeft plaats by de grasmaayers. Wat ik zie, vernam ik van Dr Mulder daar te zyn. De mannen en vrouwen, die de wegen en wandelingen in orde houden, zyn zeer traag, men ziet ze dikwyls in grooten aantal zitten en spreken; – zy werken voor dagloon. Doch buitengewoon zyn de grasmaayers, die veel zwaarder werk onvermoeid verrigten, zy hebben gedaan wanneer zy het verlangen, en zy verlangen het niet, omdat zy by het stuk, zoo veel voor elke morgen, arbeiden.

Zondag 14 October. Te half 9 u verlieten wy Homburg. Met ons was in de wagen de Heer Masser, met fabrikant uit Dusseldorf, wiens neef de Hr. v. Beek

in Utrecht verkoopt, met wien wij tot Cassel reisden en toen reeds als oude bekenden geworden waren.

Te elf uur vaaren wij met de Stoomboot naar Keulen; het weder was guur, de reis was voorspoedig maar leverde voor ons niet veel op. Wij spraken met eenige reisgenooten, eene dame verhaalde hare gansche levensgeschiedenis, die voor ons geen belang had; – een eenigzins merkwaardig man met haar en baard zoo zierlijk mogelijk opgemaakt, uiterst net met zwarten mantel gekleed, en met schoone gedachtebeelden, viel elkeen in het oog; de zorg voor zijn uiterlijk voorkomen deed glimlagchen; doch zijn zetspraak was zeer goed, in meerdere talen; hij was in alle landen, bijna zonder uitzondering, geweest, en sprak er zeer goed over. Eindelijk bleek hij uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika te zijn. Zijn naam hebben wij niet vernomen. Er waren ook Hollanders aan boord, noch zij noch wij zochten elkander kennis te maken, de jonge dames staken uit door kruitige zo-stacte en onuitgedrukten voorkomen.

Tegen 8 u kwamen wij aan en namen onzen intrek in het nieuwe Hotel du Nord bij de brug, dat niet volkomen aan de groote aanbeveling van den heer Meuser beantwoordde. Wij verzuimden niet onze gewone inkoop van Eau de Cologne zelf te gaan maken.
Verder thee gedronken, vroeg ter rust.

Maandag 15 October. Na lang beraad hadden wij besloten, dat mijne vrouw van Keulen huiswaarts reizen zoude, en ik nog een uitstapje naar Parijs zoude maken. Dezen morgen zijn wij dus in verschillende rigtingen gegaan. Wij stonden zeer vroeg op, en ik bragt mijne vrouw op de stoomboot die te half zeven afvoer.

Ik had nog tijd thuis te ontbijten en de Domkerk te bezoeken. Te negen ure 15 min. vertrok de trein naar Parijs. Het leed der scheiding overwon zeer het genoegen van nog eens mijne weetgierigheid te kunnen voldoen. Doch het was ook niet het genot om nog eens in Parijs te zijn; maar de bevrediging om daar nog op zeventig jarigen leeftijd geweest te zijn die mij bewogen had.

De reis was zeer voorspoedig. Tot Verviers was ik geheel alleen; verder met drie Duitschers uit Leipzig, buitengewoon beschaafde, wel onderrigte mannen en een jonge Zweed. Het weder was afwisselend, fraai van Verviers tot Luijk en nog verder was het uitstekend goed, helder zonlicht die afwisselend schoone tafereelen. Voor 11 ure waren wij te Aken; te 3 ure te Namen, waar wij omstreeks een half uur vroeger zouden zijn aangekomen; doch den vorigen avond was bij Corfalie een weinig voor Huy, door eene afschuiving van den berg, een eind weegs onbruikbaar geworden. Men was

bezig dit te herstellen. Intusschen was de trein belet door te gaan; het goed werd overgedragen, en wij gingen in een nieuwen trein over. Dit had de opruiming eenigzins gestoord, zoo dat wij nog driemaal in andere wagens moesten overgaan. Te 5 u. kwamen wij aan de Fransche douane te Jeumont. Noch te Verviers noch hier werden de reizigers lastig gevallen. Men al-leen eenigzins onderzocht wat men in losse pakjes en zakjes in den wagen bij zich had.

Van den weg behoef ik niets op te teekenen; de plaatsen waar wij door of langs kwamen staan op de kaart aangeteekend, en van het land ziet men weinig. Het viel mij in het oog dat in de streek van Maubeuge zoo veel land overstroomd was.

Ongeveer te negen ure kwamen wij te Parijs aan.

Van de gesprekken met mijne Duitsche reisgenooten zoude wel wat op te teekenen vallen; zij waren levendiger dan gewoonlijk op den spoorweg, doch de tijd laat het mij niet toe. Een hunner die om zijne gezondheid naar Malaga op weg was had veel kennis van historie en van literatuur en kunst en hij was zeer mededeelend. Hij betoogde o.a. dat het voortbrengend vermogen in onzen tijd zoo gering is; de beste stukken die wij opvonden hebben bijna uitsluitend verdiensten door vorm, fijn gevoel voor het schoone, maar niet door schepping en door oorspronkelijke ge-

B.
tr.

d'achter. Men poogt dit te vergoeden door overlading doch die stompt af en brengt verderf in den smaak. Er is met name voor jonge lieden bijna niets nieuws meer; men ontziet om indruk te verwekken de reine gevoelen van zedelijkheid en kieschheid ook niet meer. Wij waren het over deze opmerkingen vrij wel eens, en spraken over vele auteurs van onzen tijd. Wij vragen ons, waar voert dit heen; wat gaan wij te gemoet. Dit brengt ons natuurlijk op de politiek. — Van de muziek wist hij veel en ik niets en toch hoorde ik hem juist daarover met groote belangstelling. Het beroemde stuk van David Le désert, is zoo hij meende een der treffendste en meest geniale van onzen tijd, maar de auteur schijnt zich daarbij uitgeput te hebben; wat hij later geleverd heeft is middelmatig. Zeer genialisch is de muziek en ook de tekst van de stukken van Wagener: Tanhauser, en die hij mij beschreef, zoo dat ik er nieuwsgierig naar werd.. —

Bij de aankomst heerschte veel orde. Allen werden in eene wachtkamer gebragt, waar wij ongeveer drie kwartier moesten wachten. Ook toen gingen de reizigers die uit Frankrijk kwamen over in eene zaal waar hun goed uitgezocht werd; en allen die van het buitenland gekomen waren gingen in eene andere zaal, waar hunne koffers, val-

U.
U

kamers. behoorlyk uitgezocht op lange tafels uitgespreid lagen, zoo dat elk zich by het zyne plaatsen kon, en door een facteur geholpen was de koffers open te maken, ter-wyl zy dadelyk door beambten, vlug en zonder kwelling onderzocht werden. De facteur maakte alles weder toe en bragt het terstond naar de rytuigen die gereed ston-den om de reizigers weg te brengen. Hy plaatste my in een kleinen omnibus, slechts met eene vrouw, de-wyl wy naar dezelfde straat gingen. Op die wys kwam ik tusschen 10 en half 11 u. in het Hotel d'Espagne Rue Richelieu aan.

Ik wil nog opteekenen dat de plaats in de wagen, van de eerste klasse 15 Thalers 14 Silb. gr bedroeg. en voor myn goed 2 Th. 24 Sgr. – Dit was zoo my toescheen, zeer weinig. De facteur bekwam van my een franc, voor den omnibus betaalde ik 1 fr. 20 cent. Dit steekt gunstig af by de behandeling die men elders ondervindt.

De woning, de straat, de ontvangst mishaagden my zeer, doch ik moest my die voor den eersten nacht wel laten gevallen. Ik was niet bovenmatig ver-moeid; ik dronk nog koffy en sliep spoedig in.

Dingsdag 16 October. De last om by de aankomst eerst uit te pakken, en dadelyk weder te verhuizen en dan op nieuw in te pakken, drukte ditmaal zeer zwaar, want ik had in [illegible] jaren den weg wel zoo veel vergeten om eenige moeite te ondervinden eer ik my orienteren kon.

Daarby kwam dat ik door de my dikwijls onbekende straten, met moeite my bewoog, en de eerste ondervinding was dat Parys nog veel morsiger is dan Londen. Ware het verblijf in het Hôtel d'Espagne maar middelmatig geweest ik zoude er wellicht van afgezien hebben een betere woning op te zoeken; doch de akeligheid van eene donkere kamer, die uitgewoond, morsig naar eene opene schoorsteen riekend, op eene afzigtelyke binnenplaats uitziende was noopte my tot de zelfopoffering. Na eenige naburige straten doorgewaad te hebben herinnerde ik my de rigting en kwam in het Palais Royal. Daar vond ik goed ontbyt in de Rotonde, kocht my een eenvoudig plan van Parys zoo als het nu is. En hiermede zocht ik nu de my zoo wel bekende Rue de la Paix op. Daar was voor my niets geschikts te vinden; doch op de Boulevard des Italiens in het grand Hôtel de Bade vond ik een vriendelyke Concierge contrast van de dame die my gisteren als Concierge en waardin tegelyk ontvangen had, - en na ryp overleg besloot ik, even als in 1844, het ongemak van hoog te klimmen my te laten gevallen om althans daar het, hoewel klein, te wonen en goed licht, frissche lucht en heerlyk uitzigt te hebben. Dit bekwam ik echter niet dan tegen 30 francs in de week.

Toen ik hier gevestigd was begon ik met aan myne

In de Rue Rivoli werd ik op eens aangesproken door een bejaard heer met de woorden „Bonjour M. le professeur, je suis un de vos anciens élèves." Het was de Hr Dutreux, dien ik my zeer goed herinnerde, doch nu niet dadelyk herkende. Ik had juist vernomen dat hy schatryk geworden is o.a. door eenige millioenen die hy van zyn oom Pescatore geërfd heeft. Hy woont nog altyd in Luxemburg, en is daar de rykste man van het Groothertogdom. Hy kwam my voor een eenvoudig goedhartig man gebleven te zyn, en, wat my zeer beviel, hy zeide my dat hy slechts één kind, een zoon, had, en dat hy dien vroeg aan werkzaamheid gewend had, en in Parys het mynwezen had laten studeren omdat dit in Luxemburg het meest te pas komt, en dat hy tot groote vreugd des vaders den hoogsten prys verkregen had.

vrouw te schryven. Daarna bragt ik als gewoonlyk zelf dien brief op de post, en maakte myne eerste wandeling, die my ruim vier uren bezig hield. Ik herkende veel plaatsen, vuelde my weder eenigzins t'huis; doch zag ook veel nieuws, dat my zeer trof: de Louvre en Tuileries met al wat daarby en omgebouwd is, de rue Rivoli enz. Het weder was goed geworden, de zon scheen en dit was voor den eersten indruk zeer gunstig. Ook de Boulevards met hunne vele wandelaars.

Ik at te zes ure in myn Hôtel; de zaal is er klein en het gezelschap was zoo groot dat ik met eenige anderen in eene kleine byzaal terecht kwam. Met twee heeren zat ik aan een afzonderlyken disch, en die waren niet onbelangryk. Zy spraken veel en goed in verschillende talen: Duitsch, Fransch, Engelsch, Italiaansch, aanvankelyk wantrouwelyk, als wenschten zy niet verstaan te worden, wat toch daar ik opzettelyk nu en dan een woord in dezelfde taal sprak niet te pas kwam. Zy werden dan ook meer en meer spraakzaam en vriendelyk met my. Tot welke natie zy behoorden, was my niet recht duidelyk. De een kwam juist uit Napels en scheen my een Engelschman te zyn, de ander hield ik eer voor Franschman. Zy spraken zeer voorzigtig maar zeer onpartydig over politieke zaken. Wat de een om-

U.[illegible]
U[illegible]

trent Napels zeide was merkwaardig en kwam my zeer verstandig voor. O.a. zeide hy dat men in de andere landen ook in Engeland zich de toestanden van het volk zeer ~~ongunstig voor~~stelde; dat het eigentlyk geen politieke begrippen had, en men dus geheel niet weten kon wat de uitkomst zyn zoude, wanneer men het werkelyk aan zichzelf overliet. Het is byna toeval wie den byval van zulk onopgevoed volk verwerft; dat hangt van macaroni, van hoop of vrees omtrent den bystand van Jannarius af; dit verandert by den dag. De priesters leenen ~~hun~~ invloed overeenkomstig naar allerlei omstandigheden. Allerzins was my dat gesprek zeer belangryk. Ten slotte gaf my de Fransman (?) nog raad omtrent het theater dat voor my het meest belang zou opleveren; en met groote beleefdheid namen zy afscheid van my dien zy waarschynlyk nooit meer zullen ontmoeten.

Ik ging, overeenkomstig den raad, in het Théâtre français waar twee Komedien gegeven werden: Bataille des dames en Péril en la demeure, het eerste van Scribe en Legouvé, het ander van O. Feuillet. De uitvoering herinnerde aan den klassieken tyd door de fynheid en keurigheid, de gemakkelykheid en natuurlykheid. De stukken zyn geheel van de nieuwe soort. In het eerste is nog wat meer gehalte: een prefect die een veroordeelde tracht gevangen te nemen en eene gra-

U.B. Utr.

vindt den veroordeelde verborgen en doet ontkomen; doch eene liefdesgeschiedenis, waar de Gravin den jongen man eerst zelve verleidt tot gemaal en vervolgens dien aan hare jonge nicht afstaat. Het ander stukje is eene kleine intrigue in dezelfde familie, geheel in de zeden van de hooge standen van onzen tijd; alles naar uitwendige voegzaamheid, zonder zedelijke beginselen. Het is niet in de gedachte van zulke stukken, maar in de vele geestigheden, belagchelijke toestanden, fijne toespelingen dat de verdienste van zulke stukjes gezocht wordt. Mij dunkt zij moeten op den geest van het volk voor al der jonge lieden verderfelijk werken.

Ik zat op een fauteuil d'orchestre, een der beste en duurste plaatsen; en toch kwam mij het publiek dat mij daar omringde, zoo grof en gemeen voor; er was in de uitdrukking op gelaat zoo als die door de toegespitste plaatsen werd teweeg gebragt, iets onedels, dat mij tegenstond. Ik vraag mij of dit sedert zestien jaren veranderd was, of dat aan mij de jaren eene andere wijs van zien en beoordeelen hadden toegebragt.

Het was niet ver van middernacht toen ik langs den tamelijk verren weg mijne woning weder bereikt had.

Woensdag 17 October. Ik bleef vrij lang thuis. Het weder was zeer schoon; met open venster hield ik mij bezig met zaken te ordenen en door te zien; vervolgens met lezen en schrijven. Ik deed eene groote wandeling, en vond niemand

B. Ar.

Er waren een aantal disgenooten die Spaansch spraken. Ik zeide aan mijn buurmam: daar zijn van uwe landgenooten. Neen, zeide hij, die spreken wel Spaansch, maar zij zijn afkeerig van hunne oude volksgenooten, zij zijn Amerikanen. Bij ons is geheel geen afkeer, maar zij kunnen niet vergeten dat de Spaansche regering hen vroeger heeft verongelijkt.

van hen die ik zocht. Alleen by den kleermaker Blanabet vond ik zyne vrouw, die de zaken in zyne afwezigheid waarnam. Ik schafte my het handboek van Baedeker voor Parys aan; doch bevond dat het wel heet in 1860 uitgekomen te zyn, doch dat het de nieuwste veranderingen niet bevat. Dit misbruik vindt men in de meeste handboeken voor reizigers.

Aan tafel zat een Spanjaard naast my, die my zeide dat de historie van Philips II door Prescott verreweg de beste was, dat zy ook in het Spaansch vertaald is. Er is thans een algemeene haat tegen dien koning en tegen Alba, die aan Spanje veel meer kwaad gedaan hebben dan aan de Nederlanden. Hy scheen een wel onderrigt man te zyn, doch hy was wat doof en daardoor kon ik niet veel met hem spreken.

Het was dezen avond zulk schoon en zacht weder als ik zelden in dit klimaat ondervonden heb. Ik maakte er gebruik van om over de boulevards te wandelen. Het was als of de zomer teruggekeerd was met Italiaanschen hemel. Van de Boulevard des Capucins tot de B. de Bonnes nouvelles wemelde het van wandelaars. De koffyhuizen en winkels met allerlei waren van weelde schitterden door overdadige verlichting. Niet alleen dat eene bevalling uitwendig heerschte, waren de vrouwen veelal fraai gekleed, doch men zat algemeen onder den vryen hemel. De uitdrukking van vergenoegdheid was algemeen. Dit maakte een zeer aangenamen indruk; het kwam my voor dat hier althans vele duizenden op zeer onschuldige

Men is in de koffyhuizen ten uiterste matig; geen wijn of sterke dranken worden er gebruikt, er is nimmer eenige schijn van onmatigheid. In de laatste jaren is men begonnen bier te drinken, wijn zoude men er niet dulden. Het zamen spreken (causer) is voor de Franschen een geliefkoosd vermaak; straten muziek wordt niet geduld.

wys het leven genoten. Ik weet niets dat eenigen aanstoot kon geven. Maar nooit behalve in de gezelligheid, voor al vermaak en uitgaan aan de vreemden te zien is, namelyk alle soorten van koopwaren; waaronder vele die als kunstvoortbrengsels behagen; maar bovendien zyn alle zaken met zoo veel spel van kleuren en vormen ten toon gesteld, dat het eene opstelling van decoratien daarstelt. Enkele groote magazynen zyn als galleryen of bazaars ingerigt, en het opschrift „Entrée libre" lokt uit binnen te treden. Een van deze „Palais Bonne nouvelle", waar ik doorwandelde bevatte een schat van zeer verschillende voorwerpen, alle tot eenig gemak of sieraad in de huishouding bestemd. Ik verwonderde my over de vindingrykheid by de vervaardigers; en als ik dan de, schynbaar althans, zeer lage pryzen zag, waarvoor al die zaken aangeboden worden, moest ik my nog meer verwonderen over de verbeteringen in vlugheid en geschiktheid waardoor men zoo fraai en goed werk leveren kan met zoo weinig opoffering van tyd en inspanning. Onder al die vertooningen was er een die zeer myne belangstelling trok. In een zeer heerlyk vertrek zaten eenige vrouwen en meisjes bezig met naaiwerktuigen te gebruiken. Dit was de plaats waar die werktuigen te koop gesteld waren, en voortdurend vertoond werd hoe gemakkelyk en goed daarmede kon genaaid worden. Zy kosten 300 francs of meer naarmate

het meubel fraaijer is; doch het werktuig zelf, zeide men mij,
is niet minder goed wanneer men zich tot dien laagden
prijs bepaald.   Ik konde mij niet verzadigen
van dit avondvermaak; het kwam mij geheel eigen-
aardig voor. Zelfs in Londen is mij niets van dien
aard voorgekomen. Schoone straten en pleinen, prach-
tige winkels, schitterende verlichting vindt men er
buiten twijfel, maar die kalme meenigte, welke
zonder drift of haast genot daarvan heeft, en niets
meer verlangt, ontbreekt; — daar wandelt men niet
maar loopt, men geniet het leven niet terwijl men
voorbijgaat, maar men gunt zich den tijd niet uit
vrees dat men om te genieten te laat zal komen.
Thuis heb ik wat in Bädeker gelezen, ook opge-
teekend wat ik te zien, wat ik te bezoeken heb;
doch ik was vermoeid en ging vroeg ter rust.
Donderdag 18 Octob. Het werk van gisteren
vervolgde ik, en maakte o.a. mijne financieele
aanteekeningen in orde. Toen reed ik naar de wo-
ningen van eenige personen, die ik wenschte te be-
zoeken; sommige waren verhuisd andere van huis.
Ik wandelde ook, en kwam voorbij de kerk
van Saint Roch. Lange rijen wagens toonden dat daar
iets buitengewoons plaats had; ik vond ook eene talrijke
en voor het scheen gedeeltelijk aanzienlijke gemeente. Het was
een huwelijk dat ingezegend werd. Een geestelijke hield eene

rede die vry lang duurde, en waar met groote aandacht
naar geluisterd werd. Ik moet bekennen dat hy
ook naar my voorkwam, zeer goed sprak. De inhoud
was eenvoudig, maar zoo gepast, in zoo schoone
taal met zoo juiste gebaarden en met een zeer aange-
name stem voorgedragen, dat het my trof. Er was
niets over dogmen, over kerkelyke pligten in; enkel
drong hy voor het gewigt van de verbintenis die
de jeugdige echtgenooten sloten en het geluk van deugd-
zaam en godsdienstig samen door het leven te gaan.
Met al wat hy zeide konde men instemmen, het
was duizende malen gezegd en toch men konde het
onmogelyk als alledaagsch of afgesleten beschouwen.
Juist omdat het de kern is van het hoogste en edel-
ste in het menschelyke leven, blyft het altyd nieuw.
Zulke voorstellingen konden het gevoel van allen
vereenigen, indien men er de menschelyke uitvinding
van weg liet. Ik heb in dezelfde kerk in 1844 zoo
zeer andere kerkplegtigheid bygewoond, die my voor-
kwamen onwaardige vertooningen (te zyn) om de menigte
te misleiden.

Twee bezoeken heb ik met goeden uitslag gemaakt,
by den heer Le Goyt Directeur van het Statistiek
bureau, dien ik aan het Ministerie van Landbouw
en handel vond, en by den Boekhandelaar Guillau-
min, dien ik reeds vergeefs gezocht had. Met beide heb ik

Een aantal nauwe en kronkelende straten zyn
nu als het ware ontdekt; men ziet er van de bree-
de Boulevard in, en nu kan men opmerken, welke
smalle, ondiepe huizen tusschen die straten gebouwd
waren. Het is vreemd dat men in vroeger tyd zoo on-
zinnig heeft kunnen bouwen.

veel en belangrijk gesprek gehad. Ik vernam met grootleed-wezen dat Horace Say voor korten tyd overleden is. Hy was nog maar 64 jaar oud, en had een uitstekend schoon en sterk voorkomen; doch in den laatsten tyd was hy door beroerte getroffen en zeer lydend. Ik hield hem niet alleen voor een zeer ernstig en grondig beoefenaar der wetenschap, maar ook voor een zeer eerlyk en eerwaardig man.

Ik liet my met een wagen over de uitgebroken Boulevard de Sebastopol ryden. Dit is een der grootste en schoonste werken van den laatsten tyd. Het is het vervolg der Boulevards waarvan ik gisteren de schoonheid bewonderde, doch op eens door straten en wyken, die dicht bebouwd waren heen gebroken. Verwonderlyk is het dat zoo spoedig, niet alleen al wat in den weg stond opgeruimd is, dit moest wel op eens geschieden; — maar dat voor het grootste gedeelte aan beide zyden reeds groote huizen en andere gebouwen verrezen zyn.

Aan tafel zat naast my eene familie uit Venetia, man, vrouw en een zoon, die bitter klaagden over hun toestand. Alle jonge lieden, zeide de vader, verlaten hunne ouders, en deze worden daarvoor, zoo het heet, gestraft, dat is beroofd, zoo dat zy volkomen arm worden. Men zegt dat wy geduld moeten hebben, dat het slechts eene vraag van tyd is. Dit geloven wy gaarne; maar

het leven is eenmaal eene vraag van tyd.

Aan de andere zyde zat een jongman die zeer goed Duitsch sprak, doch my zeide dat hy Parysenaar was. Hy was toch lang in Berlyn geweest, en had ook Duitsche familie: Dr Wolf in Bonn was zyn oom. Hy was met dien oom zeer ingenomen, en meende, dat in Frankryk voor vele ziekten met name van de borst niet zoo goede artsen zyn als in Duitschland. Zyn oom houdt voor den besten Doctor in Duitschland Behrman van Coblentz. Ik vernam nadertiand dat myn buurman zelf Wolf heet. Hy is dus door familie wel degelyk Duitscher al moge hy in Parys geboren zyn.

Ik gevoelde my niet zeer wel, ging na het eten niet meer uit, maar dronk thee en bleef lezen en schryven.

Vrydag 19 October. Laat opgestaan; my wat geschoren, en verder bezoeken gemaakt of gepoogd te maken. Dit was voor my vry moeyelyk en zeer tydroovend. Ik nam een fiacre by den tyd en betaalde vyf uren. Voor eenigen moest ik eerst aan de Ecole de droit of elders te weten komen, waar zy wonen; van anderen vernam ik dat ze verhuisd waren, en als ik gekomen was aan de woning was veeltyds het antwoord dat zy nog niet teruggekomen waren, maar spoedig verwacht werden. Indien ik my dat alles niet wilde getroosten, moest ik het uitzigt om kennissen te ontmoeten en te maken geheel opgeven, en

dan welke ik wist. Ik vond tot myn groot genoegen twee zeer goede kennissen J. Garnier en Ch. Du-noyer, met wie ik zeer lang en belangryk bleef praten. Van myne verdere tochten behoef ik geen aanteekening te houden, alleen tot herinne-ring, dat ik Beaurillard, Barbié niet vond om-dat zy uit de stad waren, Greppi omdat hy niet woonde en niet bekend was in het aange-duide huis.

Ik ging ook in den Boekwinkel van L. Ha-chet et C. Rue Pierre-Sarazin, waar ik twee handboeken kocht: Paris illustré, en Les environs de Paris illustrés. Ik ging opzettelyk by de uitge-vers zelven, omdat hun magazyn het grootste in Parys is. Zy gaven zeer veel uit en met name de beste reisboeken. De uitgestrektheid, de drukte, en de uitstekende orde zyn inderdaad te bewonde-ren. Van alle werken door hen uitgegeven bekomt men op de eerste aanvrage het verlangde getal exem-plaren. Ik was getuige van een groot aantal zulke aanvragen van de meest uiteenloopende soort. De verdeeling van den arbeid maakte dit mogelyk. Alles lag op zyne plaats, en elk verrigtte hetgeen er noodig was om den kooper te voldoen. Daartoe behoorde dat men hem behoorlyk te woord stond. De persoon aan wien men zich het eerst moest ma-

U.
U

den zat naby den ingang van de groote zaal. Eene bejaarde vrouw kwam en vroeg hem wat de beste werken waren om de kinderen te leeren lezen en vervolgens het noodige onderrigt te geven. „Madame, wy hebben een groot aantal werken voor de scholen en de opvoeding uitgegeven, ik zoude er u den catalogus van kunnen geven; doch beter aan uw verlangen zal ik voldoen door u dadelyk te wyzen wat my dunkt dat u passen zal." Hy schelde; een commis stond voor hem: „Montrez à Madame" – drie titels van spelde boeken, en drie voor de eerste oefening in het lezen. Terstond had hy my de gevraagde reisboeken doen geven. – De zes boekjes lagen voor de oude dame, en met groote beleefdheid zeide hy: Madame, onderzoek op uw gemak of ik u goed begrepen heb en of die boekjes aan uw verlangen voldoen. Voor de betaling, voor het inpakken zyn andere personen, die evenens den kooper terstond helpen. My dunkt dat is een model van goede inrigting.

Dezen avond woonde ik de vertooning by van drie stukken in het Odéon; den schouwburg waar men het meest de klassieke Fransche tooneelstukken handhaaft. Men gaf „Le dépit amoureux, van Molière, geheel in den ouden vorm; – L'honneur et l'argent,

van Ponsard, eene komedie in verzen; een van de wei-
nige stukken welke aan de strenge regels der
goede literatuur beantwoorden. De stof en de
vorm, ook de uitvoering waren inderdaad zeer
goed; het was een zeer oud onderwerp, het bekende
et genus et virtus nisi cum re vilior alga est;
doch het was met treffende waarheid als de satyre
van den nieuwsten tyd bewerkt. Het naspeeltje
Heureusement, van Tascher de Chavannes, is niet
anders dan een stuk van de Mariage de Figaro;
doch geestig tot een komedietje gemaakt, en zeer
goed vertoond.

Als gewoonlyk hinderde my het gebrek aan
versche lucht. Wanneer zal men leeren in de schouw-
burgen voor de ademhaling te zorgen

Zaturdag 20 octob. Gisteren was ik min of meer
bezorgd omtrent myne gezondheid; doch ik herin-
nerde my het audaces fortuna juvat, dat my op reis
zoo goed is te pas gekomen; ik deed als of ik gezond
was, behoudens het strengste dieet en regimen.
Zelfs den langen weg van het Odeon legde ik in
den nacht te voet af, omdat ik geen fiacre vond.
Dezen morgen was ik weder veel beter. Ik sliep
wat langer begon brieven te schryven en maakte
eene wandeling, die my tegen twaalf ure in het
Instituut bragt, waar ik de Vergadering van de

Académie des Sciences morales et politiques bij-
woonde. De merkwaardigheden bestonden voorname-
lijk daarin dat twee mannen van studie, niet leden
van het instituut, hunne stukken voorlazen, die
zij vooraf hadden aangeboden. Dat waren de heer
Rondelet, professeur à Riom, en Duparc, profes-
seur à l'école de Saint Cyr. Het eerste handel-
delde over den invloed der staatshuishoudkun-
de op leiders der nijverheid op de maatschappij
voor het geluk, de beschaving, de zedelijkheid, enz.
het ander over den vooruitgang van de kunst
van den oorlog en van de beschaving en het
geluk der maatschappij. Beide kwamen mij
voor weinig nieuws te bevatten, en veel een-
zijdige en onjuiste beschouwingen, somtijds
met zonderlinge verwarring van denkbeelden,
zoo als b.v. dat onze tijd de grootste verbeterin-
gen in de vuurwapenen, in de verpleging der
zieken en gekwetsten, enz. opleverde; als of die
soorten van vooruitgang identisch waren, terwijl
de eerste ten doel hebben meer kwaad, de tweede
meer goed te doen.

Voor mij het het meer belang de personen te zien
en sommige te spreken. Den ouden Villermé herken-
de mij dadelijk en ik sprak lang met hem, Dunoyer
en Garnier kwamen ook tot mij, de laatste bleef

U.B. Utr.

My is in het oog gevallen dat het „Palais de l'Institut" meer dan eenig ander openbaar gebouw verwaarloosd is; een gedeelte is werkelijk ondersteund moeten worden, om dat het dreigde in te storten. En er wordt bijna niet aan gewerkt, om het te herstellen. Dit schijnt wel eenigzins zamen te hangen met de weinige overeenstemming tusschen de Regering en het instituut.

De Academie des sciences morales et politiques is bijzonder min gunstig door de Regering bejegend geworden. Deze heeft 10 leden daaraan toegevoegd zonder verkiezing door de Academie zelve, zoo als hare instelling medebrengt. Er is namelijk eene nieuwe sectie daargesteld voor Administration et Finances; en de eerste benoeming is met de daarstelling bij keizerlijk besluit geschied. Voortaan zal dat getal ook door keuze der Academie worden aangevuld.

om my de namen der andere te zeggen. Ik sprak
ook met Michel Chevalier. Met belangstelling zag
ik Mignet, Raibaud, den ouden Moreau de Jon-
nes, Ferrière, Cormenin, zeer bejaard, zeer ryk, zon-
der familie, en toch zich voor elke regering diep bui-
gend; Charles Dupin, die hem in karakterloosheid
nog overtreft, met uiterst angstig gelaat; Cou-
sin oud en grys, dien ik niet zoude herkend hebben.

Ik wandelde met Garnier, hy bragt my by
een horologiemaker; zyn hor. was blyven stil-
staan. — Hy wees my een der schoonste huizen
op de Boulevard des Italiens, la maison Milhaud,
in Italiaanschen Styl en met de ondenkbaarste pracht
der kunst gebouwd. De eigenaar was een ryk ge-
worden Israeliet, die sedert veel verloren heeft,
zoo dat nu dat prachtig huis reeds by gedeelten
verhuurd en niet meer goed onderhouden wordt.
In een der schoonste koffyhuizen op denzelfden bou-
levard, le Café du Grand Balcon, hielden wy ons
wat op en hy onthaalde my op een oudbekenden drank,
bavaroise au lait, dien ik in langen tyd niet ge-
dronken had.

Ik nam onder zyn geleide plaats op een Omni-
bus, die my naar de plaats der Madelaine bragt,
en daar overgaf aan een tweeden Omnibus, die

B.
tr.

naar de Barière du Roule need en my afzette in de nabyheid der Rue Chateaubriant, waarin de Nederlandschen Gerant, de Hr Lichtervelde, woont aan wien ik, doch vergeefs, poogde een visite te maken. Ik was nu naby den Arc de tri,, omphe de l'Etoile, en de Champs Elisées. Ik maakte nu de wandeling van daar tot aan myne woning, waar overal veel levendigheid was. Het was een schoone herfstavond, en het aan,, tal rytuigen en paardryders zoo wel als van voetgangers was zeer aanzienlyk; velen kwa,, men van het Bois de Boulogne terug.

Ik zag nu ook het zeer uitgestrekt Palais de l'in,, dustrie, dat toch in 1853 te klein was.

Deser dagen zat naast my aan tafel (steeds in mijn Hôtel) eene jonge vrouw met een heer, die Fransch en ook wat Duitsch sprak. Zy zeide my dat zy Pari,, sienne was, maar sedert twee jaren in Walla,, chye, te Bucharest, woont, van waar zy slechts voor een kort bezoek hier gekomen is. Zy vond het daar zeer aangenaam, zeide zy, de Romanen waren zeer voorkomend en beschaafd, en spra,, ken meestal Fransch, zoo dat zy nog byna geen Romanisch geleerd had. Evenwel, voegde zy er by: on désire toujours revenir à Paris. Hier is zoo veel gaedi,, que même les étrangers doivent, à ce qu'il

U.B. Utr.

me paraît, retrouver à Paris une seconde patrie. Dit naief gezegde beviel mij goed.

Dezen avond besteedde ik hoofdzakelijk om aan mijne vrouw te schrijven. Ik schreef ook aan de Kruyff en aan Vreede. De brief bragt ik zelf naar eene brievenbus, en wandelde nog wat op de Boulevard.

Zondag 21 October. Het was een schoone zachte herfstdag, zoo als er zelfs hier weinig voorkomen. Ik maakte er gebruik van om het Bois de Boulogne te bezoeken, juist toen het door vele duizenden der Parijzenaren bezocht werd. Ik reed tot de waterval, de gewone grens der wandelaars, naar ik gis, ruim een uur (ver) van mijne woning gerekend. Mijne verwachting werd overtroffen: de aanleg is zoo goed, het geboomte zoo krachtig en frisch, alles zoo net en goed in orde dat men niet ligt eene schoonere wandeling zal aantreffen. Twee groote vijvers, de kunstige rots met de waterval, de hoogten waar men ver rondom uit ziet, daarbij de groote uitgestrektheid, de breede wegen voor rijtuigen en paardrijders, de menigvuldige paden voor voetgangers, dat alles maakte een aangenamen indruk. Zelfs de groote parken bij Londen overtreffen dit niet. Daar zijn wel aanhele zeer oude hooge boomen, zoo als men ze hier

in dit bosch aantreffe; maar hier is veel meerwaardige beplanting met de uiterste zorg en den keurigsten smaak gemaakt. De menigte van wandelaars uit alle standen was buitengewoon groot, de rijtuigen van alle soort volgden elkander onafgebroken op. Ik merkte er toch weinige onder op van die uitgerekte schoonheid en weelde, die men in Londen somtijds ziet, geen koetsiers met gepoederde pruiken, geen staande knechten met dikke stokken achterop. De bedienden zaten op den bok of achter den wagen. Wat ik niet zoude verwacht hebben, duizenden der wandelaars nabij de verschillende rustpunten op stoelen gezeten. Het was in de zon werkelijk warm. Nabij de vesting zaten vele leden van den minderen volke, den rand staand in het gras.

Ik maakte de wandeling terug langzaam en met vele omwegen, zoo dat ik een algemeene voorstelling van het geheel bekwam. De meeste rijtuigen en voetgangers schenen mij te komen van de zijde van den Arc de Triomphe de l'Etoile.

Eene inrigting die veel bewondering genoten heeft, was reeds vervallen: de Pré Catalan. Hier waren allerlei soort van vermaken voor de bezoekers van het Bois de Boulogne bijeengebragt, en voor een klein intreegeld kon men daaraan deel nemen. Het was eene

Het aanschouwen van de heerlyke wandel-
dreven, en van de vrolyke, vergenoegde bewo-
ners maakte natuurlyk op my een zeer aan-
genamen indruk. En toch, ik mag het niet on-
opgeteekend laten, het gevoel van eenzaamheid, dat
my juist in groote Steden zoo dikwyls gedrukt
heeft, vervolgde my ook hier, en meer nog dan
vroeger, omdat ik er het leed by had, dat het bes-
te gezelschap, dat waarmede ik zoo gaarne elk
genoegen deel, my hier ontbrak. Doch ik moest
my wel herinneren, dat het niet is om het genot
van hier te zyn, maar om de kennis die ik ver-
lang te vergaderen, dat my het verblyf in Parys van
belang is.

byzondere onderneming, die groot verlies heeft opge-
leverd; zoo dat nu strijd tusschen den ondernemer,
een Franschman, en den geldschieter, een Spanjaard,
ontstaan is, en de de eerste zich in gijzeling be-
vindt.

De dag was zoo schoon dat zelfs toen de zon
neder zeer begon te dalen de wandelaars nog meer
in het bosch kwamen dan daaruitgingen. Ik
keerde ook niet vroeger huiswaards dan om
voor het middagmaal (6 u) tijdig daar te zijn.
In de Champs Elisées, op de Place de la Concorde,
in de Rue Royale, op de Place de la Madelaine,
in de Rue basse du Rempart (thans Boulevard
Madelaine, enz). Op mijn gantschen weg huiswaards
was de vloed van wandelaars nog zeer groot;
het was zondag en zonneschijn, op aller gelaat las
men vergenoegdheid. Geen aangenamen indruk
maakte het, in strijd met dit algemeen voorkomen
der bevolking, op eenige plaatsen te zien arbeiden
aan openbare werken, ook aan het bouwen van hui-
zen, en op groote wagens met vele paarden bespannen
puin te zien vervoeren.

Van hetgeen ik op de wandeling zag en opmerkte be-
hoef ik weinig op te teekenen, het is alles beschreven. O.a.
hield mij het bekende paleis Elisée Bourbon eenige
oogenblikken staande. Ik herinnerde mij dat ik het in
1815 gezien had, toen er Alexander gehuisvest geweest

waar en men er ook nog zyn Straatlager was. Nu bewonderde ik de schoone hagen van Heimost langs den tuin.

Dezen avond woonde ik in het Gymnase dramatique de voorstelling by van drie stukken: Yelva, van Scribe, Devergers; — Le voyage de M. Perrichon, van Labiche, E. Martin; — en La femme qui trompe son mari, van Moreau, Delacour. Het eerste en laatste zyn Vaudevilles, en ik verwonderde my dat de elendige manier om; altyd op dezelfde versleten wys, te laten zingen, in plaats van spreken, aan de Franschen nog niet verveelt. In 1829 liep Moll met my reeds weg, omdat wy de eentoonigheid niet konden uithouden. Overigens was het eerste ten uiterste ongerymd en dwaas, maar met enkele treffend roerende tooneelen; het tweede allerliefst en uit het leven van den werkman ontleend; — en beide werden zeer goed gegeven. Het tweede is eene zeer goede komedie, zeer natuurlyk en vol van geestige en belagchelyke trekken. Zy werd met uitstekend talent gespeeld.

Maandag 22 October. Myn zeventigste verjaardag. Het was my wel vreemd dien in Parys in de volkomenste eenzaamheid te vieren; doch myne gedachten waren zoo vry; ik kon zoo ongestoord op het leven terugzien, my zoo volledige rekenschap geven van het punt waarop

U.
U

ik my bevond; — dat ik my niet beklaagde, hoewel ik leed gevoelde verwyderd te zyn van de twee innig geliefden, die met de grootste belangstelling dien dag met my zouden gevierd hebben. Myne verbeelding bragt my telkens tot haar. Wat heb ik nog te doen, wat mag nog verwacht-ten, indien myn leven magt verlengd worden? Welke uitzigten mag ik my nog op de aarde, welke dan ook, voorspiegelen. Met de grootste kalmte deed ik my deze vragen, en zy hielden my den ganschen dag be-zig. Wat my in de groote stad omringde, waar ik my heen begaf, niets trok my zoo zeer af, dat het my in die overdenking stoorde. Er was wel een zekere wee-moed in die vele en veelsoortige herinneringen, in de voorstelling der nabyheid van het einde; doch er was tevens in my een gevoel van tevredenheid en dankbaarheid over de ryke levensondervinding, die my verleend werd; ook verheugde ik my dat, by al het leed over verkeerde en misslukte stappen op den langen levensweg, by my het gevoel voor het goede nooit werd uitgedoofd en het vertrouwen op eene betere toekomst nooit werd beneveld.

Ik maakte dezen morgen eenige nasporing en vond eindelyk de gelegenheid die ik zocht om Belgische cou-pons, die ik had medegenomen, tot reisgeld te verwis-selen. Vervolgens verloor ik eenigen tyd om by den kleedermaker een goeden winterjas te bekomen. Te 2 uur was er vergadering van de Academie des Sciences. Ik zoude zoo als men my geraden had onge-

nog een uur vragen komen om dat de toehoorders zeer talryk zyn. Zonderlyk waren er zeer vele; doch dit gaf juist aanleiding tot de vraag die my de beambte deed, of ik niet in het buitenland een wetenschappelyken titel had. Ik werd toen door hem aan den voorzitter voorgesteld, die my uitnoodigde binnen den kring naast de leden plaats te nemen. De voorzitter was de Wiskundige Chasles. Voor my was meer de vorm en het personeel belangryk dan de inhoud der voorkomende zaken. De Notulen, met de lezing van ingekomen stukken, korte verslagen; dat alles werd zeer vlugtig, dikwyls naauwelyks hoorbaar, door den Secretaris volbragt. Een groot aantal personen aan wie dat was toegestaan, lazen hunne stukken voor waarin zy doorgaans zoo groot, de leden van het instituut zoo luttel belang stellen. Discussie zelfs eenig besluit daarover vond niet of byna niet plaats; die stukken werden in ontvangst genomen en somtyds aan eene afdeeling of bestaande commissie verzonden. Dat daaronder belangryke stukken waren en dat deze ook wel eenigs dezer wetenschappelyk nut stichten, lydt geen twyfel. Voor my waren alleen nu en dan eenige merkwaardige zaken, die ik begrypen kon, in die voorlezing. Het streven om wat nieuws te voorschyn te brengen, en de eer der prioriteit te verzekeren, was in alle

B. U.

aanmerking. Een dezer Sprekers bragt twee jonge lieden, met zich, de een doofstom, de andere alleen stom, beide had hy lezen en spreken geleerd. Hy liet hen iets voorlezen; wel wat gebrekkig, maar toch verstaan-baar. Dit wekte geen verder onderzoek of ondervraging: Alles zamen kwam my voor dat er zeer weinig opmerkzaamheid was; niettegenstaand werd levendig gesproken ook door het publiek, dat uit leden der Academie de médicine, beoefenaars van natuurwetenschappen, redacteurs van tydschriften enz. bestond; – waartegen de schel van den voorzitter slechts weinig vermogt. Het was als of men zoo gretig ter vergadering gekomen was om elkander te ontmoeten, veel meer dan om te luisteren naar hetgeen behandeld werd.

Ik maakte nu eene zeer uitgestrekte wandeling op de eilanden de la Cité en Louis. Hier is nog veel te verbeteren; aan de hoofdkerk Notre Dame wordt gewerkt, waardoor de dienst tydelyk belet wordt. Ik vond in een hoek der kerk, by het vallen van den avond, eene kleine schaar de avond litaniën opzeggend, er was geen ander mannelyk geloovige dan een soldaat. Ik kwam over de Pont Louis-Philippe (nu de la Réforme) kwam ik weder op den linker oever van de Seine, waar ik de kaai zeer verfraaid vond. By het Hôtel de Ville zag ik groote ruimte door het wegbreken van gebouwen daarge-

gesteld en een groote kazerne daarachter gebouwd. De groote straat Rivoli tot hier, buiten van het stadhuis, even al. van het paleis van het Louvre, levert een breede weg tusschen die twee gebouwen welke bij gelegenheid van oproeren middelpunten van volksbewegingen plagten te zijn. Het doel is blijkbaar om zulke bewegingen steeds met kracht te keer te kunnen gaan.

Ik kwam nog even op etenstijd, de tafel bestond slechts uit 8; gewoonlijk zijn er meer dan 16 personen meer. Dezen avond ging ik in de groote Opera waar de beroemde Prophète van Meyerbeer, met den tekst van Scribe gegeven werd; eenigzins de tegenhanger van de Huguenots, die wij in München gezien en gehoord hebben. Ik kan over de verdiensten van den beroemden componist niet oordeelen. Ik vond de muziek nu en dan treffend, en de zangeressen hadden groot talent, de dames Tedesco en Hamackers; ook Gueymard zong zeer schoon. Er waren tooneelen, waar dit ook voor mij diepen indruk te weeg bragt. Doch ik kon de hooge waarde van het stuk niet op prijs stellen; het geheele stuk was zoo ongerijmd, alles zoo op vermaak voor de menigte ingerigt, dat het mij aanstoot gaf. Naar de werkelijke historie van Jan van Leiden gelijkt het zeer weinig, en op de minst passende wijze

U.B. Utr.

werden spel en dans telkens ingevoerd. Ook dit laatste geschiedde met groote bekwaamheid; en het tooneel was uitdermate kunstig ingerigt, en zeer geoefend waren de tooneelspelers die het schaatsenrijden vertoonden. Ik zat weder op de beste plaats (fauteuil d'orchestre) en had ditmaal rondom mij geheel andere toeschouwers dan in het Théâtre français; dit was het theater van de mode en het waren jonge heeren, vooral diplomaten, met de houding en kleeding van aanmatiging van voornaamheid. Ik stak zelfs eenigzins zonderling bij hen af. Doch, terwijl mij vroeger zekere ruwheid hinderde, mishaagde mij hier de laffe ijdelheid dezer jonge lieden, wier gelaat niets uitdrukte, daar wier haren en bakkebaarden kunstig gekapt waren, die sommige met diamanten hemdsknoopjes praalden, en vooral hunne witte handschoenen vertoonden. Achter mij zaten drie jonge Zweden, en ik herinnerde mij dergelijke in Stokholm gezien te hebben. Het is zonderling dat de geest des tijds de dwaze hoogmoed bij de jonge edelen nog altijd laat voortduren. Alleen in Engeland schijnt men in te zien, dat om niet dieper vernederd te worden de adel verstandig doet van zelfverheffing af te zien.

Dingsdag 23 October. Ik werd verrascht door brieven van mijne vrouw en Maria. Na mijn gewoon ontbijt in het koffijhuis tegenover mij, schreef ik aan beiden zoo omstandig als mij dadelijk was, vervolgens

bleef ik nog schrijven in mijn dagboek en lezen, nasporen, opteekenen om mij met Parijs meer bekend te maken. Mijne wandeling rigtte ik naar de overzijde van de Seine, waar ik mij in de vele enge kronkelende straten bijna verdwaalde. Ik had tusschen de Boulevards en de rivier reeds eenigzins verward, door de Rue Montmartre door te gaan. Ik kwam aan de Rue Jean Jacques Rousseau, waar zijn borstbeeld op den hoek in een huis staat en ik stelde mij voor dat hij daar op de hoogste verdieping zijne welsprekende bladzijden geschreven had. De weg voerde mij voorbij de kerk Saint Eustache, die ik bezocht, eene gothische kerk die schoon zijn zoude indien zij niet zoo zwaar was; zij is ook donker, en was ten uiterste verwaarloosd. Hier ging ik ook door de groote marktplaats van allerlei waren ook van „Friperie". In het Pays Latin zocht ik de Rue de l'Université, waar ik No 73 den Hr Michel Chevalier bezocht. Hij is thans Senateur. Dit belette niet dat hij den ouden Collega voorkomend vriendelijk ontving; maar hij is zoo werkzaam voor de verandering van de douane dat ik niet zeer lang met hem spreken kon. Daarover spraken wij juist en hij beschouwde de zaak, waarvoor hij en ik zoo lang gestreden hebben als gewonnen. Het tarief dat eerdaags zal worden afgekondigd, is vrijzinniger dan dat van een der groote staten in Europa en Amerika. Wij spraken nog over de

U.B.
Utr.

nemt. Tot mijne verwondering houdt hij nog vol dat zilver en niet goud de standaard is voor Frankrijk. Doch de wet die het voorschrijft is niet nageleefd. Het is, zegt hij nog niet waarschijnlijk dat men er toe terug komt. Hij was er zeer op gesteld dat hij nog meer en langer over de Staatshuishoudkunde spreken zoude.

Het was donker toen ik terugkwam. Ik ging over de Pont de Solferino, eene nieuwe brug tusschen de P. de la Concorde en de P. royal. Links om kwam ik op de Place de la Concorde, waar ik in de lange rijen der lantarens mij niet zoo spoedig wist terug te vinden, zoo dat ik ten slotte mij op verkeerden weg in de Rue du Faubourg Saint Honoré bevond. Ik beklaagde mij toch niet dit gedeelte der stad te doorloopen waar de rijkste familien nog op ouden styl in eigene groote hôtels woont, met stallen en eigen rijtuigen, met bedienden in livrey die aan den ingang der groote poorten staan. Ik keerde terug naar de Madeleine, van waar ik spoedig te huis kwam; doch nu nog later dan gisteren. Dit-maal waren er ruim driemaal zoo veel dagkaarten als gisteren.

Ik wandelde nog op de Boulevards, en ging in het groote Verkoophuis Bonne Nouvelle, waar ik mij weder vermaakte met de veelheid van zaken die men te koop aanbiedt. Ik had mij eenige voorwerpen van lotrijstbehoefte opgeteekend, en ik vond ze alle zoo als ik wenschte.

U.
U

Tegen 9 u: was ik t'huis en bleef lezen en schryven, doch minder lang dan ik wenschte; niet lang na elf ure deed de vermoeidheid van den dag myne oogen toevallen.

Woensdag 24 October. Ik ging tamelyk vroeg uit om het doel bezoeken te maken of althans te beproeven. Den heer Walewski vond ik t'huis en uiterst vriendelyk; ik bleef lang met hem spreken: over de vertaling van Rafaels boek, over de tusschenkomst der regering in zaken van de nyverheid, vooral over de inrigting van het Crédit foncier. Den heer Leonce Lavergne vond ik niet, hy was op het land. Nu ging ik den heer Lightenveld nog eens opzoeken; doch hy was op de jagd. Een Omnibus had my van de Madelaine tot naby de Arc de triomphe de l'Etoile gebragt, in de buurt van den heer L: Met een anderen Omnibus reed ik van hier naar Passy ruim een uur buiten de stad. Het zeer schoone weder lokte my op dien uitstap te maken om den heer Maurice Block te bezoeken, en tegelyk dit dorp te zien. Ik vond niet den heer B. maar zyne vrouw, en vernam, waar zyn bureau in de stad was, waar hy dagelyks heen gaat. Ik zag nu hier hetzelfde dat in Londen zoo algemeen is, dat men zich voor de aangenamer woning niet den afstand getroost. Passy ligt allerliefst, naast het Bois de Boulogne, en vele vreemden zetten er zich voor langer of

(1.) Naby deze stad is eene Rue d'Amsterdam.

U.B. Utr

korten tijd. Toen ik wat rondgewandeld had, keerde
ik terug op den spoorweg, die door meerdere plaatsen
die om Parijs liggen, naar de Station van den weg
op Versailles en Rouaan voert.(1) Ditmaal hield de wagen
stil, en ik kunde mij voorstellen hoe gemakkelijk het
voor de bewoners der omstreken van Parijs zijn moet
telkens voor weinige stuivers naar de stad te kunnen
rijden. Er waren vele tunnels de tusschen stations
waren Avenue de l'Impératrice, - Porte Maillot, -
Courcelles, - Villiers. Ik had toen nog een lan-
gen weg om bij den horologiemaker Bourdonton, in
de Rue Croix des Petits Champs mijn horologie terug
te halen; doch het was mij dien tijd wel waard het
weder in goeden staat hersteld te vinden.

Alle deze togten vervulden juist mijn voormiddag.
Aan tafel sprak ik weder met den Spanjaard, mijn
vroegeren buurman. Hij is zeer met Parijs ingeno-
men, houdt er niet lang op en zeide mij dat hij alle
avonden in den schouwburg gaat.

Ik ging in het Théatre français waar „Cinna,"
van Corneille, en „Les femmes savantes," van Molière
gegeven werden. In vergelijking van den tijd toen Talma
speelde vond ik het treurspel zwak. Beauvallet was
in de rol van Augustus niet slecht, hij sprak duidelijk
en in den passenden toon doch zijn uiterlijk van gestalte
en uitdrukking was middelmatig daar dan de natuur
hem niet zoo als Talma bedeeld had; - Mr Desvoyed had

B.
tr.

als Emilie goede uitdrukking en houding en sprak met veel uitdrukking. De Komedie werd met uitstekend talent gespeeld; men kan zich geen lieven, natuurlyker en meer volkomen in den geest van het stuk blyvende wyze van spreken en houding denken dan vooral die der twee zusters door Mes Fix en Favart vertoond; het was, naar my voorkwam, de volkomenheid. De zaal was zeer vol en men scheen de stukken goed te vatten; myne ondervinding was geheel anders dan te voren; - ditmaal zoo my Franschen prys stellende op klassieke literatuur. Doch hinderde my zeer de benauwdheid.

Donderdag 25 October. Myne groote wandelingen en het bezoeken der schouwburgen, die zoo laat duren, hebben my wel wat veel vermoeid. Daarby komt nog koudheid waarvoor my het schoonste weder, vooral by het uitgaan van de schouwburgen, niet waarborgt. Ik stond daarom laat op, en had nog veel te schryven en nate zien. Byzonder hield my bezig een stuk van Michel Chevalier over de kunst, dat hy my zelf gegeven heeft, en waarover ik nog hoop met hem te spreken. Ik vervolgde nog myn plan om, zoo mogelyk kennissen te bezoeken, en daardoor wat meer over Parys te vernemen. Door die gangen leer ik het uitwendige der stad, de straten, en het leven op de straat, in alle gedeelten der stad vry naauwkeurig kennen. Ik zocht een kennis van 1857, den heer Andigane, vond hem niet maar ver-

naar waar ik hem vinden kon. Van een ander aan wien my de Heer Yates uit Londen had aanbevolen had, vernam ik, dat hy Redacteur was van de Agriculture algérienne. Dezen, den heer Peut, ging ik aan het bureau van dat tydschrift opzoeken, waar hy toch ook niet was. Ik nam nu een rytuig om op veel verderen afstand den heer Sainte Beuve te gaan zoeken, aan de overzyde der Seine. Ik vond hem niet ter plaatse die ik my had opgeteekend, Boulevard du Mont Parnasse no 11; men had hem daar nimmer hooren noemen; doch myn voerman herinnerde zich dat er ook een Rue du Mont Parnasse was, en werkelyk, daar woonde hy, geheel afgelegen in een net eigen huis, geheel afgelegen, aan het einde der Stad. Hy was zeer vriendschappelyk, verhaalde my dadelyk wat hy was en wat hy deed; o.a. lid der Académie française, professor der Fransche literatuur aan de Ecole normale, en eenigszins bydragende tot den Moniteur; alles zaam dat hy zeer weinig te doen had en zeer ruim leven kon, waarom hy het niet gemakkelyk maakte, zich veel liet helpen, en alle avonden van 7 tot 9 uur iemand hem liet voorlezen. Hy heefte nog professor aan het College de France, doch daar heeft men hem niet willen aanhooren, waarom een suppleant de Cours geeft, waarmede hy wel tevreden is. Wy spraken nog over veel andere

Ik merkte heden avond op dat de actrices, zoo my voor-
kwam, behalve het gewone rood en wit blanketsel,
ook zwart om de oogen hadden. Ik heb gemeend het-
zelfde, maar in veel mindere mate, in het Théâtre
français op te merken. Vroeger is my dat niet voor-
gekomen. Zoude het uit het Oosten zyn overgenomen. Het
mistaat sommige vrouwen geheel niet.

zaken, tot dat de donkerheid ons beide deed gevoelen dat het etenstijd werd. Wij spraken af zaturdag zamen te eten; en ik reed huiswaards waar ik juist nog bij tijds aankwam. Ik maakte eenige kennis met eene familie uit Freiburg in Baden, die reeds eenigen tijd hier zijn: een heer met zijn zuster en zijne vrouw.

Ik ging ditmaal in het Theater: l'Ambigu Comique. Men speelde daar La maison du pont No-tre-Dame, van T. Barrière en H. de Kock, een mélodrame van de slechtste soort. Voortdurende moordtooneelen, met belachelijke tooneelen daartusschen. Het was zoo verward en overladen met gruwelen, dat ik naauwelijks eenigen draad vond om ze aan een te knoopen. Ik verwonderde mij dat men nog voortgaat met zulke slechte stukken te vertoonen. Ik ~~zag~~ er een blijk in van diep verval, wat smaak en zedelijkheid betreft. Het was zeer vol en het was duidelijk dat de lagere standen zeer met die akeligheden ingenomen waren. Mij dunkt het moet zeer schadelijk werken; het volk wordt gemeenzaam met de afschuwelijkste misdaden; de afschuw daarvan slijt af. Indien men niet moest vertrouwen dat de edele kiem van menschelijke gewaardeerdingen onuitroeibaar is, zoude men groot kwaad van zulke voorstellingen moeten verwachten. Zij zijn blijken, en ook mede oorzaak van zedelijke verdorvenheid.

U.
U

Vrydag 26 October. Dezen morgen kwam my de heer Plant, vriend van den heer Yates, opzoeken. Ik vond in hem een uiterst onderrigt en zeer opgewekt man vol yver voor maatschappelyke verbeteringen; vry van de gewone vooroordeelen zyner natie. Hy verhaalde my hoe hy met die vooroordeelen vervuld naar Engeland gegaan was, en hoe hy tot volkomen overtuiging gekomen was dat het Engelsche volk in vele opzigten ver vooruit is. Voor wetenschap en theorie staan de Franschen niet achter, maar praktisch zyn zy geheel terug gebleven. Zy doen niets uit zichzelf, laten alles voor de regering over, en deze heeft ook nimmer de eigen handeling, zoo als in Engeland, gedoogd, veel min aangemoedigd. Thans is dat tot de uiterste grens gebragt. De uiterste centralisatie, en tevens de persoon van den regent, niet het volk, als het centrum, waar alles van moet uitgaan, en waardoor alles moet gedaan worden; – dat is juist het tegenovergestelde van Engeland. Dat geeft nu ook de gelegenheid om tot stand te brengen wat in Engeland niet zoude kunnen geschieden, en in Frankryk niet wanneer nog de mederegering van de Kamer bestond. Hiertoe behoort de afschaffing van het beschermend stelsel, de vereeniging der buitenwyken met Parys, tot aan de vestingwerken. Het volk berekent dat juist niet, doch het gevoelt het wel, en bewondert de maatregelen die in den laatsten tyd genomen zyn. De ware beweeg-

x Raad van Cassatie

nadeelen ontbraken toch, en zoo verklaart men zich, hoe
by de schitterende feiten; voor het volk en voor de kunsten,
voor de geleidelijke bevordering van het goede, zoo weinig
gedaan wordt. De privaatpersonen doen het niet zoo als in
Engeland, en de regering doet het niet als er geen party van te
trekken is voor haar. Dat waren ongeveer de beschouwin-
gen van den heer B. en als voorbeeld voerde hy aan, dat by
de schoone verbeteringen door de breede, regte straten
en boulevards, toch voor de woningen der armen niets
daarvoor; zelfs wordt by de nieuw op te bouwen huizen
huisstraten niet voor de goede inrigting ten opzigte der
gezondheid gezorgd; al wat niet uitwendig in het oog
valt, wordt verwaarloosd. Wy spraken nog over het Con-
gres van Londen, over de vooruitzigten op maatschappelij-
ke verbeteringen in het algemeen; — over gelijkheid van
maten en gewigten, van munt, enz. Hy stemde my toe
uit eigen ondervinding dat het getal van hen die voor
alle zulke onderwerpen yver hadden, enkel om het goede
te bevorderen, in Frankrijk onbegrijpelijk klein is; hy voer-
de my de voorbeelden aan dat men hem geheel alleen gela-
ten heeft. Dit is hetzelfde dat ik by myn vroeger verblijf in
Frankrijk reeds heb opgemerkt.

Ik reed nogmaals naar den Nederlandschen gezant, den
heer Lightenveld. Hy was in conferentie, doch werd ontvan-
gen door den Commies,[x] den heer v. Berg van Middelburgh,
met wien ik nog al veel sprak.

Van beneden ben ik weder by de Arc de triomphe de l'E.

In den tuin der Tuileries zag ik niet zonder eenige aandoening het venster en balkon, waar in 1847 Louis Philippe zich met zyne familie, daaronder het kind le Comte de Paris, zich aan zyn volk vertoonde; terwyl het volk reeds toen niet goedvond hem toe te juichen.

U.
Ut

toile; het weder was buitengewoon schoon. Dit lokte my uit om de lange wandeling af te leggen door de Champs Elisées over de Place de la Concorde, door den Jardin des Tuileries, naar het Palais du Louvre. Dit vormt inderdaad een grootsch gedeelte Frankryks hoofdstad. Tevens biedt het van de immense ruimte gelegenheid voor genoeglyke wandelingen. Het was ook op dit uur, tusschen half één en half twee uur, zeer levendig.

Ik hield my verder op in de Galleryen en Museums, waar ik vroeger zoo veel geweest ben, en tuk er nog met groote belangstelling op nieuw myne bezoeken hoop te herhalen.

In de Rue Rivoli en andere leverden my de vele winkels en de vele voorbygangers nog ruim stof tot onderhoud en opmerking.

Onder de voorwerpen die myne aandacht trokken behooren de Zouaves, die nieuwe soort van soldaten, welke uit Afrika zyn ingevoerd. Ik zie ze voortdurend, zy komen met muziek en trom op de Boulevard voorby myne woning, en dezen morgen zag ik eenige regimenten die de Porte de Neuilly uitgingen, om eene promenade militaire te maken. De dragt van een soort van tulband en wyde broeken is geheel vreemd. Zy hebben het voorkomen van byzonder vlug te zyn, en de veelkleurige opschik geeft hun nog meer dan aan andere soldaten het voorkomen van marionetten. Er is iets bedroevends in dat men de afgerigtheid om anderen te vermoorden niet alleen tot eene kunst maar tot een spel eener liefhebbery

U.B
Utr.

maakt, en dit dunkt my is het eigenaardige dezer Zouaven. Zy zyn gedeeltelyk Arabieren, doch het de meeste Franschen; dezer dagen hoorde ik er die Vlaamsch spraken en ook Vlaamsche gelaatstrekken hadden. Allen hebben het voorkomen van door de zon verbrand te zyn; dat niet vreemd is want hun tulband beschermd hen hoegenaamd niet tegen de zon; my dunkt oogziekten moeten onder hen veelvuldig zyn. My valt in het oog, dat zy even als de soldaten alle witte slobkousen dragen.

Zaturdag 27 October. Ik poogde den heer Buloz op te zoeken; doch hy was nog op het land. De heer Clément was verhuisd, doch na veel zoeken vond ik zyne woning maar niet hemzelf. Nu ging ik in de Rue Varennes aan het Ministère d'Agriculture et de Commerce en bezocht daar den heer Maurice Block, sous-chef du Bureau de Statistique, en met dezen onderhield ik my zeer lang. Hy is een zeer wel onderrigt man, die lang in Duitschland geweest is, en die behalve met statistiek zich veel met administratie, financiën, enz. bezig houdt. Wy verstonden elkander goed en ik vernam van hem omtrent de toestanden zeer veel. Hy heeft eene historie van den handel in de 19e eeuw onderhanden. Toen het tyd was voor hem om huiswaarts te gaan, wandelden wy naar de Place de la Concorde, waar eene gelegenheid was om naar Passy te gaan, die my geheel onbekend

B
L.

was. Er loopt van daar een spoorweg, of liever een spoor op den gewonen weg, waarop Omnibussen rijden, die met twee paarden meer dan twintig reizigers, vlugger dan gewoonlijk overbrengen. Ik weet wel dat men zulke spoorwegen, ook in Engeland, heeft aangelegd, doch ik had ze hier nog niet gezien. Deze weg loopt naar Versailles. Ds M. B. heeft dus vele gelegenheden om vlug naar zyne woning te Passy te gaan, en hij zeide mij dat hij zelfs te voet, over den kortsten weg langs het Champ de Mars, binnen het uur daarheen kan gaan. Op onzen weg van de Rue Varennes naar de Place de la Concorde voegde zich bij ons de heer Charles Read, een der ijverigste protestanten van Parijs, uitgever van eene historische verzameling van het protestantismus in Frankrijk. Deze was ook met zijne landgenooten bekend die zich met dat onderwerp bezig houden, met name met den heer Luzac, en ik sprak met hem daarover. Hij noemde Réville, erkende dat Groen zeer ijverig was, maar zeide dat hij vreemd bleef aan den strijd tusschen meer of minder orthodoxen, die van Frankrijk niet het [illegible] was, terwijl hier de verdrukking aan welke zij waren blootgesteld doorgaans de eendragt handhaafde. Met den heer Bouchier, die in Holland zoo geroemd was, wilde hij geen betrekking hoegenaamd hebben, hij hield hem voor een verachtelijk tooneelspeler op den kansel. Hij kwam dat oordeel merk-

waarby voor, omdat ik juist zoo over dien schyn-
baar vroomen man gedacht heb. De heer Read is
Chef du bureau de l'exigence judiciaire by de Pré-
fecture de la Seine; – vroeger was hy by het Mi-
nistère des Cultes, chef du service des Cultes non
catholiques. De Hr Block is ook protestant.

Tegen 6 u. reed ik naar het Restaurant Magny in de
rue Contrescarpe Dauphine, waar my de heer Sainte-
Beuve had uitgenoodigd met hem te eten. Het is de beste
van deze soort van inrigtingen in het quartier latin,
en waar de studenten by voorkeur zich vereenigen.
Wy aten zeer goed en ons gesprek stond niet stil; ik
had altyd te vragen en myn Parysche vriend deelde
my allerlei mede van hemzelf, van Parys, van de
merkwaardige mannen, van het Keizerryk, enz.
Ik zoude verlangen veel daarvan te kunnen optee-
kenen, maar de tyd ontbreekt my. Van de Fransche
Academie gaf hy my eene voorstelling, die niet zeer
afweek van hetgeen ik zelf er van gedacht had, doch
met byzonderheden die my onbekend waren. Er is
eenig geldelyk voordeel verbonden aan het lid-
maatschap; elk bekomt 1000 francs jaarlyks en
nog meer indien hy lid is van een der Commissions
payantes. S.B. is lid van de Commission voor de
Dictionnaire, en heeft daardoor 2000 fr. waar-
voor hy eigenlyk niets doet. Het is met de bekende
Dictionnaire de l'Académie, die is bestemd voor het ge-

B. tr.

B
r.

worden gebruikt, om te constateeren welke woorden er-
kend worden tot de taal te behooren en in welke be-
teekenis. Die is telkens lang voltooid en behoeft
slechts eene nieuwe uitgaaf om de later erkende
of ingevoerde woorden op te nemen. De Commissie
arbeidt sedert 15 jaren om een volkomen dic-
tionnaire, met de geschiedenis van elk woord
sedert den eersten tijd tot nu, met voorbeelden
uit de beste schrijvers, zamen te stellen. Daaraan
werkt eigenlijk maar een der leden, Patin, die is
een zeer middelmatig man, die daar weinig om
slechts dat voor den Dict. bekend is, en wekelijks
komt men bijeen, en vermaakt zich met over dat
werk te praten, en ten slotte een woord af te han-
delen. In de 15 jaren is stof bijeengebragt voor
een eerste „fascicule," dat niet verder gaat dan
tot het woord Abri. Men heeft berekend dat zoo
koning Rhamses vóór 4000 jaren deze Commissie
had ingesteld en zij ongestoord had voortgewerkt
gelijk deze in de 15 jaren van haar bestaan, dan
juist nu de Dictionnaire voltooid zou zijn.

Voor de meeste leden der Académie hebben voor de stu-
diën of voor het nut dat hunne werkzaamheid zoude
kunnen opleveren veel minder gevoel dan voor het vermaa-
ken van aanzienlijke en voordeelige betrekkingen. Hij
noemde er mij vele. b.v. Marc Girardin, die schrijft

zonder opschudding of hoegenaamd belangstelling; maar hij is aimable, spirituel, slaagt in alles: il n'a ja-mais laissé une épingle partout sur son chemin en zoo zit nu zyne 60 of 70,000 francs inkomen op de aan-genaamste wijs; — Cousin, dacht ik, was toch een eer-lijk wijsgeer. Integendeel, een beste vent, doch die in den grond zich vermaakt, en zich om de philosophie niet meer bekommert als om zijne andere liefhebberijen. Hij neemt het land wat hem het genoeglijkst bevalt, houdt, en zijne passie is eene prachtige biblio-theek te hebben. De soort van oppositie die men de Academie somtijds maakt, is onbegrypelijk klein en zelfs verachtelijk, als men van al die leden kun-ne onbegrensde servilitiet kent wanneer eenig persoonlijk voordeel te behalen is; het is de ijdelheid van het Corps, doch die by elk hunner voor de ijdel-heid van hun persoon achter staat.

De betrekking van den Mr. Lb. aan de Normaal School is eene werkzame en ernstige, zoo hij my zeide. De School is nog dezelfde waaruit vroeger zoo uitste-kende mannen zijn voortgekomen, doch zy is dikwijls gewijzigd, soms om de politieke opgewektheid te be-teugelen, soms om, als men scheen in te slapen, het vuur weder wat op te wekken; thans is men eenigs-zins in de laatste rigting. Zy is bestemd om "uitmun-tende professoren te vormen: 40 voor de lettres", 40 voor "de sciences". De élèves worden uit de beste kweekelingen

U
U

der Lyceës genomen. Zy wonen en zyn onder gedurig opzigt in de School. Met de facultaten heeft de Ecole normale geen betrekking; wel heeft men de élèves soms de lessen der hoogleeraren laten bywonen, onder opzigt van hunne Répétiteurs; doch men heeft dit niet nuttig gevonden omdat de Cursus der facultaten zoo onvolledig en slordig gegeven worden, dat zy voor de Ecole normale niet voldoen. S. geeft hier gedurende 8 maanden twee lessen in de week, die hy my zeide dat hem veel werk kosten omdat hy daarin de historie der Fransche literatuur grondig behandelt en alles opschryft.

Ik wil gelooven dat deze Ecole normale veel nut sticht; doch 80 jongelieden voor het groote Frankryk is toch weinig. En wat hy my van de facultäten, het eigenlyk hooger onderwys, zeide, geeft er geen gunstig denkbeeld van; hy sprak bizonder over de letteren. De professoren geven veelal geen lessen, en met opzet nemen zy dan, of maken dat genomen worden als plaatsvervangers mannen van weinig naam of invloed. Zoo is Villemain sedert lang professor in naam, en zyn Cursus is opgedragen aan Geruzez een man van kennis en bekwaamheid, maar zonder vuur of belangstelling, die geen indruk op de jongelieden maakt. Nisard is een uitstekend man, de studenten hielden niet van hem, maakten gerucht in zyne les; — hy was zeer tevreden van den

't ontslagen te zyn, en sedert vele jaren houdt een ander voor hem den Cursus. Girardin (St. Marc) even-eens bekommert zich niet Collegie te geven maar be-houdt den titel en het inkomen; Patin is zoo mid-delmatig dat hy voortgaat Collegies te geven. De Regering van welke kleur zy zy behandelt de hoog-leeraren met groote toegevendheid, vooral wanneer het mannen van talent zyn, dewyl deze haar in andere opzigten veel dienst kunnen bewyzen. Van hier die groote verwaarloozing van het hoo-ger onderwys, juist by hen, die er het meest voor moesten waken; en die karakterlooze veranderin-gen van politieke partyschap by de professoren en auteurs, die eer en voordeel hoopen door aan elke regering hunne diensten aan te bieden. Wat wordt hierby van de jeugd die aan goed hooger onderwys zoo groote behoefte heeft.

De heer S6. verzocht den heer Magny ons wat van zyne ondervinding omtrent de studenten mede te deelen. Hy was hier sedert 1840 opziener. Toen waren zy algemeen vry kalm spraken weinig op hoogen toon over regeringszaken, veel meer over hunne vermaken en grappen. Doch in 1844 tot 47 veranderde dit geheel; zy spraken over niets anders dan politiek en op de meest opruiende wys. Het waren Michelet en Quinet, die door hunne voorlezingen dien geest in hen brachten en hen blykbaar opruidden. In 1848 namen zy zoo als bekend is deel aan de omwenteling. Toen was hem nog opgevallen, hoe deze jonge lieden, die zelven

U.
U

beneden de jaren waren om eenig ryp oordeel over de Staatsbelangen te kunnen vellen, zich verbroederden met de Eleves de l'école polytechnique, die veel al nog jonger waren. Ook deze bezochten toen veel zyn huis. Men konde zyne ooren niet gelooven als men dien overmoed hoorde. Die knapen overlegden wat zy doen moesten om de geheele regering naar hun zin te doen handelen, zy zeiden dat zy voor zich hadden die generaals, die regimenten en besloten daarmede deren of gènen gewaagden stap te beproeven. Dat alles is langzamerhand weder geheel veranderd. Na weinig jaren verdwynt de generatie, die zoo sterk geteekende trekken heeft, en wordt door eene andere vervangen. Die is sedert 1852 steeds in de omgekeerde rigting van, vroeger het geval geweest, en thans is dat vroegere vuur geheel uitgedoofd. Zy spreken byna niet meer over politiek, zyn bescheidener, ook uitwendig voegzamer, stiller. In den grond zyn zy nog wel eenigzins van de oppositie, maar zy spreken het byna niet uit, en discuteren er geheel niet over. Of zy daarom beter studeren weet ik niet, maar voor myzelve geloof ik het niet, maar wel dat zy niets minder los zyn. Eene ondervinding, die hem leed gedaan had, deelde hy ons ook mede. Hy zoude de eerste jaren menigvuldig krediet gegeven. Het waren jonge lieden van de beste families, hy dacht met hen behoefde hy niet zeer streng te zyn wanneer zy verlegen waren, later zouden zy toch betalen. Dat had drie of vier

U.P
U

jaren geduurd, dat toen hy 15 tot 20000 francs in zyn schuldboek had staan, en nagenoeg niets daarvan ontvang had hy er van afgezien en sedert gaf hy geen crediet meer. Doch nu, zoo veel jaren later, is de gansche schuld nog onbetaald; personen van aanzien, velen zeer ryk, schamen zich niet de schuld die zy als student gemaakt hebben, niet te voldoen. Er zyn slechts enkele uitzonderingen. Hy gaf ons een voorbeeld uit den laatsten tyd; nu hy geen crediet meer geeft. De zoon van Charles Dupin, Senateur en schatryk kwam ook soms met zyne vrienden, en eenmaal had Magny zelfs zyn paletot tot pand bekomden voor het geen hy verteerd had. Doch de laatste maal had hy een partytje besteld, en daar men veel Champagne dronk, beliep de rekening 180 francs. Toen hy die betalen moest had hy geen geld by zich. Gy weet, zeide Magny, ik geef aan niemand crediet. Ik weet het, maar ik heb het nu niet; morgen kom ik het betalen. Zoo ging hy heen want men kon hem toch niet opsluiten. Dit is nu 8 maanden geleden, en de heer en Mevr. Dupin hebben op de beleefde aanmaning geantwoord, dat eene schuld van hun zoon hen niet aanging.

Merkwaardig waren my de eigene ondervindingen en opmerkingen omtrent het leven en de menschen die my Sainte-Beuve mededeelde, toen ik er hem op bragt door hem aan zyne stukken in den Globe te herinneren, die

vóór 38 jaren te Luik met zoo veel belangstelling gele-
zen had. „J'avais vingt ans alors" ging hy aan. „Het
zoude my te lang bezig houden, en ik wil ook niet al-
les in schrift brengen, wanneer ik voortging. Alleen
dit: de geestige en tegelyk zoo gemoedelyke man was
meer veranderd dan ik. Hy had van zyne voor-
malige vrienden vele door den dood verloren, meer
nog door de verschillende betrekkingen waarin
zy gekomen waren. Ik noemde die welke my te
binnen schoten; er vernam dan wat van hen ge-
worden was. Pynlyk was my onder anderen het
antwoord omtrent een van wien ik veel verwacht
had, en dien ik in 1829 had leeren kennen (Dubois).
Neen, hy heeft niets meer geschreven; hy heeft voor-
deelige betrekkingen gehad, hy heeft zich nu terugge-
trokken, hy is wel af, kan ruim leven, maar stelt in
niets eenig belang. Hy studeert wellicht nog, maar
alleen voor zichzelf. Ik zie hem nog wel, wy gaan
elkander voorby zonder ons te groeten. Die teleur-
stelling omtrent de menschen, werkt ongelukkig terug,
en het is maar al te gewoon, dat men zich in den stroom
laat medeslepen, en aan het betere gaat twyfelen om-
dat het zoo menigvuldig faalt. Wy wandelden
na ons genoeglyk en vertrouwelyk middagmaal over
de kaayen, de Pont Neuf, voorby het Louvre, enz. on-
der den schoonsten hemel, door het schoonste gedeelte van
Parys, het was volle maan en zacht weder. Wy vervolgden
nog ons gesprek, maar met vele variatien. De schoone

gebouwen bewonderende, het voltooide werk van het
Louvre en de Tuileriën, nu met verguld hekwerk om-
ringd waar, onder alle vroegere regeringen bouwvallen
en onreinheden aanstoot gaven; — welnu zeide hy daarge-
not, dit alles voltooid te zien, zyn wy verschuldigd aan
de regering die zoo afgekeurd wordt. Onder de Repu-
bliek heeft Vitet, een uitstekend man in alles wat de
kunsten betreft, een Rapport uitgebragt, waarin
hy logisch bewees, dat het voltooijen van de Louvre
en Tuileriës onmogelyk was, en de vergadering, die
uit 400 leden bestond, besliste dat hy gelyk had. De
keizer alleen zegt dat het mogelyk is, en hy volbrengt
het in zeer korten tyd. Wie zal nu beslissen welke re-
gering goed is. Ik streed natuurlyk niet met met
hem; hy benijdde my, zeide hy, dat ik uit de indrukken
van een lang leven, zoo veel geloof en vertrouwen
had overgehouden; — ik heb ze veel eer door de onder-
vinding bevestigd en ik heb niet de minste vrees dat zy
by my zouden kunnen wankelen, — was myn antwoord.
Thuis bleef ik een langen brief aan myne vrouw
schryven.

Zondag 28 October. Ik ontving buitengewoon
goede berigten van huis, en nog verscheiden andere brie-
ven die my genoegen deden, ik was waarlyk gelukkig
Te half elf ging ik van de Station de la rive droite
op den Spoorweg naar Versailles. Van Saint Cloud,
Sèvres en andere plaatsen die ik passeerde konde ik natuur-
weinig zien; in ruim drie kwartier bereikte ik de be-

ruime stad of liever het bewoonde paleis, en had alleen
den algemeenen indruk van het bevallig land, vol ge-
boomte en tuinen, en door de bevolking overal
verfraaid en met woningen bebouwd, waardoor
de Seine stroomt.

Ik besteedde ruim vier uren om in de bijna ontel-
bare zalen en gangen van het gewezen paleis van
Lodewijk XIV, zoo veel van de schilderijen en beel-
den te zien, als de tijd en het hoofd toelieten. Het geheel
is een historisch Museum, zoo het heet. Voor mij
heeft het geen groote waarde; ook beklaagde ik mij
niet er zoo kort te kunnen verwijlen. Het is de tref-
fendste uitstralking van de Fransche ijdelheid en de
vooroordeelen die de „gloire" boven alles stellen.
De tijd zal komen, maar gewis eerst lang na mij
dat men verbaasd en met weemoed op zulk een mo-
nument als dit Museum zal terugzien, en vragen
zal hoe men dat ooit met welgevallen heeft kunnen
aanzien. Het is eene verzameling van schilderijen die
alle hetzelfde voorstellen, namelijk overwinningen, dat
is moordtooneelen. Als men daarover nadenkt leveren
die akelige voorstellingen, de slechtste stof voor de kunst,
de herinnering dat gedurende vele eeuwen de beste krach-
ten van den geest en van het ligchaam zijn aangewend
om elkander het grootst denkbaar kwaad te doen; —
en dat de verblinding bij het Fransche volk zoo verre ge-
gaan is, om die aanwending der krachten als het ge-
heele leven van het volk te beschouwen, althans als
dat gedeelte van het volksleven dat zijne grootheid

uitmaakt, en dat verdient in herinnering te blyven. Men wordt verbysterd als men dit overweegt.
Nu komt hierby de hoogmoed om steeds als boven alle andere volken uitstekend te willen voorgesteld zyn. Een historisch Museum moest dan toch ook bevatten al wat groot en herinnering waard is buiten de oorlogsfeiten; – het moest zelf aan de nederlagen zoowel als aan de overwinningen herinneren; nu wordt de historie verminkt om den schyn te hebben als of de Franschen altyd zegevieren.

Met die gevoelens kunde ik in het zien of opnieuw zien van dit Museum geen groot behagen scheppen. Ik zag er toch menig schildery ook enkele beelden met groot genoegen. Vele portretten waren my zeer belangryk. Doch het is niet noodig die hier te vermelden, in de handboeken vindt ik ze ligtelyk terug.

Ik wandelde ook nog in de tuinen. De lanen met hooge boomen, zelfs al zyn die wat styf maken altyd een schoon gezigt uit, dat door de herfstkleur nog vermeerderd werd, en waaraan de dorre bladen niet schaadden. De waterpartyen verraden te veel de kunst, die toch het water niet helder kan maken; en waar dit ondoorzigtig, drabbig, en door het stilstaan geheel onwelriekend geworden is, zoude ik verkiezen dat het er niet was. De fonteinen sprongen niet; en zelfs dat zoude by my geen opgetogenheid hebben gewekt. Wat de natuur zelve aanbiedt is my te veel waard boven die kunstwerken, die eerst voldoen wanneer zy de natuur

Ik moet hier nog byvoegen dat de witte, doch door de voch-
tigheid zwart geworden, marmerbeelden, in mijn oog geen
sieraad zyn; die goden en godinnen laten my gekoud
Het hof van Lodewyk XIV moge enkele zaken bewonderd hebben;
dat hof zelf met al zyn praal wekt by my weerzin. Er is iets
anders in den niet afgestompten mensch, waar hy naar
streeft en dorst, en wanneer dat gevoel meer ontwaakt,
zal men aan het schijngenot, waarvan Versailles zoo veel
herinnering oplevert, den rug toekeeren.

zwemmen, dat is wanneer fonteinen altyd springen.

Langs denzelfden weg keerde ik terug. Ik bemerkte dat op deze wagen ook banken boven op waren. Deze werden te Sèvres byna overladen. Evenwel kwamen wy behoorlyk aan; en ik vond nog eene plaats aan de Table d'hôte. Ik ging niet meer uit, maar besteedde den schoonen avond om aan myne vrouw te schryven en wat op te teekenen. Myn bal-kon gaf my de gelegenheid om van tyd tot tyd den sterrenhemel en de volle maan daarboven, en de verlichting op de lange, lange boulevards beneden my te aanschouwen en te genieten. Ik was dank-baar zoo veel goeds te genieten.

Maandag 29 October. Ik bleef lang thuis schryven en ging nog een paar mannen der Staats-huishoudkunde opsporen, doch vond hen zelf niet. Eene groote wandeling aan de overzyde van de Seine, o.a. met het doel om de kaarten, die byna overal langs de kaaien te koop hangen, door te zien en enkele voor myne verzameling uit te zoeken. In die laatste had ik zeer weinig voorspoed.

Dezen avond bezocht ik het Theatre Déjazet, naar den eigenaar zoo genaamd, aan den Boulevard du Temple. De zaal is klein maar net en goed ingericht. Men speelde: Matelot et Fantassin, van Hugot; — La trait d'union", van J. Perpin en

en J. de Balluner; – beide kleine, vrolijke stukken, die voor-
behagen om de natuurlijke en geestige wijs waarop zij wer-
den uitgevoerd. Het derde, Jarvis l'honnête homme,
van Ch. Lafont; een drame of liever een klein treurspel,
voorstellende een slagtoffer der vervolgingen onder Jacob II,
die zinneloos werd toen hij vernam dat een ander in zijne
plaats de doodstraf had ondergaan, en herstelde toen hij ver-
nam dat deze gered was. De gebeurtenis is, geloof ik,
niet geheel historisch, maar toch niet al te onwaar-
schijnlijk. En hierin was ook de uitvoering onberispelijk.

Den langen weg huiswaarts ging te voet, en ik had we-
der de gelegenheid om de levendigheid op de Boulevards
ook na middernacht waar te nemen. Evenwel was
die nu afnemend, vele koffijhuizen waren verlaten,
en men was bezig met ze op te ruimen en te sluiten;
doch juist op den B. des Italiens waren ze nog meer
al vol en zat men nog daarvoor, vooral bier drin-
kende. Dit kwam mij voor de drank der mode te zijn;
IJs blijft altijd in de mode.

Dingsdag 30 Octob. Ik bezocht dezen morgen
den heer Audiganne, dien ik in 1857 in Brussel had lee-
ren kennen, en wien ik toen brieven voor ons land
gegeven had dat hij bezoeken wilde. Hij ontving mij
zeer beleefd; zijne betrekking als hoofd van het Bu-
reau de l'industrie, bij het Ministère d'Agriculture
du Commerce et des travaux publics, doet hem vele bij-
zonderheden omtrent de Fransche toestanden kennen,
die hij gaarne, en met veel duidelijkheid en openhartigheid,

Deze School is in de Rue des Saints Pères 26.
De heer Garnier heeft my gezegd dat deze opgaaf van den W? A. niet juist is. De élèves der Ecole polit. komen hier de lessen bywonen. Maar de afscheiding is tusschen hen en andere die door examen ingenieurs worden, waar zy ook kennis hebben verkregen.

mededeelen. Wij spraken o. a. over het onderwijs in betrek-
king tot de nijverheid. Hij zelf is belast met plannen daar-
voor te maken, en de regering zal binnen zeer kort op
ruime schaal dat onderwijs algemeen maken. Het be-
ginsel is dat algemeen scholen daarvoor zullen worden
opgerigt volgens algemeene bepalingen, doch met wijzigin-
gen voor de plaatselijke behoefte. De kosten zullen
door de gemeenten gedragen worden; doch met ruime
ondersteuning van de regering, zoo dat gemiddeld
ongeveer de helft door den Staat zal gedragen worden.
Ik drong zeer daarop aan dat men op al die scholen de
populaire Staatshuishoudkunde zoude doen onderwij-
zen; wij spraken er over en hij gaf mij gelijk, teekende
het op en beloofde mij dat hij er eerstdaags een stuk
over in den Moniteur zoude doen plaatsen. Dit lag
geheel op zijn weg; en dan zoude hij voorstellen dat
het in de voorschriften wierd opgenomen. Hartelijk
wensch ik dat dit slagen moge; mij dunkt het geldt hier
een groot maatschappelijk belang; en wanneer men
het in Frankrijk doet, zal het gewis navolging vinden.

Als algemeene, en zeker opregt hoogere school voor nijverheid
is het Conservatoire des arts et métiers te beschouwen.
De Ecole des ponts et chaussées vormt de zoogenaamde
civile ingenieurs, die niet tot de ambtenaren onder dien-
den naam bekend behooren. In dit corps komen uitsluitend kwe-
kelingen der Ecole polytechnique; en omgekeerd worden de

(x) De Hr. J. Garnier heeft my gezegd dat de Ecole de Commerce, supérieure waaraan ik eene plegtige vergadering heb bygewoond in 1829, sedert heeft voortgeduurd als byzondere school van Blanqui, en dat hy zelf steeds onderwys daaraan geeft. Zy heeft Blanqui geen voordeel opgeleverd vooral omdat deze geen goed huishouder was, hoewel hy de economische wetenschap beoefende. Na zyn dood is nog geen afdoende nieuwe onderneming of overgang van die school volbragt; doch daarop is veel uitzigt, want voor het onderwys is zy steeds in goeden naam gebleven.

Zy is in de Rue basse Saint Pierre Popincourt. M. Gervais de Caen is Directeur.

(xx) De school van den heer La Vallée, Coutures Saint-Gervais No. 1, vormt ook ingenieurs, tevens fabrikanten, enz. Nu zy aan de regering afgestaan is, vermoedt men eene nieuwe inrigting of zamensmelting met de Ecole des ponts et Chaussées.

Er is als byzondere school nog de Ecole des Mines Rue d'enfer. Zy is ook van de regering.

U.B. Utr

tactiek voor het aanleggen van groote spoorwegen, enz. niet gebruikt; er is voortdurend antagonismus tusschen deze successives élèves. De Ecole Centrale des Arts et Manufactures werd in 1829 door den heer Lavallée opgerigt en zij heeft voortdurend gebloeid. Sedert 1857 is zij regeringsschool geworden, de Hr. Lavallée, die schatrijk geworden is, heeft ze zonder vergoeding afgestaan. (x) (xx)

Wij spraken veel over het verschil tusschen Engeland, waar eigen handeling bij de burgers de regel is, en Frankrijk waar alles van de regering uitgaat. Het zelfregeren wordt in Frankrijk niet begrepen noch gewenscht. Wel wil men vrijheid van spreken, schrijven, openlijke discussie. Maar uitvoeren, handelen, verlangt men steeds dat door de regering geschiede. Het zal lang duren eer het: help uzelf, hier goed zal worden aangenomen. In de groote maatregelen, is natuurlijk de tegenwoordige regering niet genegen om van dat stelsel los te maken; maar in de toepassing, in de plaatselijke zaken, wordt de tusschenkomst der algemeene regering veel meer ingeroepen en verlangd dan deze dit zelve wenscht. Het publiek heeft geen vertrouwen voor ondernemingen, die niet van de regering uitgaan. Het Crédit foncier kon onmogelijk slagen zoo lang het privaatinstelling was. In zijne betrekking ziet de heer A. dit dagelijks, en hoewel hij het Engelsch beginsel in veel opzigten beter vindt, moet hij toestemmen, dat het hier niet slagen.

Ik poogde den heer Kist, mijn ouden kweekeling, uit Ar-
lon te bezoeken, bij den heer Pietko (Rue Rivoli 18.); doch
hij was uit en vertrok reeds denzen avond.

Te half een reed ik naar het Bois de Boulogne, en
daardoor naar de vlakte met eenige hoogten om-
ringd, waar eene Groote Revue gehouden werd. Ik
verliet daar den wagen en ging zoo veel ik kon
in de rigting waar ik het best hoopte te kunnen
zien. In het eerst was het mij zeer moeijelijk die te
onderscheiden. De troepen waren over eene zeer groote
uitgestrektheid verspreid; op vele plaatsen stonden
eene menigte toeschouwers, door gens d'armes terug-
gehouden, en zoo geplaatst dat ik daartusschen bijna
niets zien konde. Eenige heeren te paard reden
wel nader bij de troepen, doch de menigte werd
steeds teruggehouden. Dikwijls van plaats veran-
derende, werd mij de stelling der verschillende
corpsen duidelijker, en ik begreep dat ik midden
in en niet buiten om moest zien te komen om
alle de bewegingen goed te kunnen zien. Ik zocht
nu eene gelegenheid en zag eindelijk twee heeren
regt doorgaan, zonder dat de schildwachten het
beletteden, en dadelijk besloot ik hetzelfde te be-
proeven, stapte stoutmoedig voorwaarts, voegde
mij ongevraagd bij die heeren; en — boven alle ver-
wachting — lette niemand op ons, en kwamen wij
tot in het midden van alle de bewegingen. Thans maak-
te ik mijne onbekende medgezellen, die meer in mij zagen

U.B. Utr.

dat ik was, zelfs op dat onze wandeling niet wat be-
denkelijk was. Zij vroegen mij of ik den generaal die
het naast bij ons was kende. Daarop geantwoord hoe ik
niet was mijn antwoord. Het doet niets, zeide de ene,
men houdt ons of voor hooge beambten der politie
of voor „privilégiés". Werkelijk vroeg ons niemand
iets en bevonden wij ons zoo uitstekend ter
plaats dat wij alle de bewegingen van zeer na-
bij zien konden. Voor mij, die zoo weinig met
krijgszaken bekend ben, was dit uiterst merkwaar-
dig. Er werden manoeuvres op groote schaal
uitgevoerd, het was zoo als zij zeiden „la petite
guerre. Mij trof de ontzaggelijke vlugheid,
waarmede die groote massa's zich bewogen,
vooral de Zouaven. In weinig minuten liepen
zij naar bepaalde punten, ordenden zich, vormden
carrés of liniën; op bevel begonnen zij te schieten,
deden dit zonder tusschenpozen. Nu en dan gingen
vooraf tirailleurs in alle rigtingen vooruit; schoten
een tijdlang, kwamen weder in de gelederen en dan
schoot de massa. Op eens hield dit op en werd hun
weder eene andere plaats aangewezen. Men zag
ze alle veranderen en in weinig minuten begonnen
zij op nieuw te schieten. Nu kwam met groot ge-
raas de artillerie, de kanonnen waren terstond in
eene lijn geplaatst, vlak naast ons, en alles daver-
de van het schieten, de lucht werd vol van den rook,

U.B.
Utr.

Nu kwamen de verschillende regimenten ruitery, in draf en gallop; byzonder schoon waren de kuras-siers en lanciers. Op eens werd geblazen en ge-commandeerd; in weinig oogenblikken waren de kanonnen weder omgekeerd en de mannen op de paarden en wagens gezeten. Zy reden by het geheele veld om, welligt een half uur ver; alle de corpsen, ook de ruitery kwamen weder in bewe-ging, en vormden verschillende scharen. Het loopen, geweren laden en schieten ving weder aan. Dit duur-de tot dat ten slotte overal getrommeld en gebla-zen werd, en alle de corpsen zich in eene lange rei plaatsten. Toen dat geschied was, gelukte het my naby het hoofd van die lange rei te ko-men; de heeren waarmede ik zoo lang gebleven was, had ik nu spoedig verloren. Ik poogde op kleinen afstand van den keizer en zyn staf te komen, en zag hem nu onveranderd, te paard, alle die corpsen voor ~~zich~~ laten defileren. Elk hief een kor-te kreet van Vive l'empereur aan, wanneer zy by hem voorby gingen, en dan nam de keizer even den hoed af. Het was my zeer merkwaardig eene groote Fransche revue gezien te hebben, die zoo vele ma-noeuvres maakte. Het gaf my eenig denkbeeld van een veldslag. Ik vroeg aan een officier, hoeveel man hier byeen waren. Ik weet het niet zeker, zei-de hy; maar ten minste tusschen 30 en 40,000. Het

.B.
tr.

is eene schoone plaats voor manoeuvres. Het slag-
veld van Solferino was niet grooter. Ik merkte op
dat hoewel er veel geschoten werd, dit altijd
maar voor van geschutvuur, nooit hoorde ik eene
geheele batteryen of geladen stukken.

Het was reeds met eene toen alles afgeloopen
was. Ik had den wagen laten wachten; doch het
was my niet mogelyk dien terug te vinden, en een
andere was niet te bekomen. Ik moest dus den
langen weg terugwandelen, en kwam juist tegen
zes uur thuis.

Ik bleef den avond schryven, o.a. een brief aan
den heer Six.

Woensdag 31 October. Ik bleef ook dezen mor-
gen nog lang schryven en stukken nalezen, o.a. door-
liep ik een werk van den heer Audiganne over het ny-
verheidsonderwys. Een groot deel van den morgen
bragt ik door in de galleryen van het Louvre.

Ik poogde den heer Lefevre Pontalis te bezoeken
doch hy was niet thuis. Ook trachtte ik den voer-
man op te sporen dien ik gisteren verloren heb ten
einde hem te betalen.

Ik bezocht de bekende kerk Saint Germain-
l'Auxerrois, treurige herinnering. Zy staat tegen-
over het paleis van het Louvre. Er is vroeger een plan
geweest om van dit paleis naar het Stadhuis een bree-
de straat aan te leggen, en daarvoor die kerk af te
breken. Dit zoude jammer geweest zyn. Men

U.
U.

heeft nu veel beter gedaan door de straat ter zyde van de beide gebouwen: het Louvre en het Stadhuis te maken; dat is de Rue de Rivoli. De kerk is uitwendig eenigzins hersteld; inwendig is zy verwaarloosd en, zoo als ik hier de meeste kerken vind onrein en met slechte lucht. Inwendig is het middelste schip hoog en schoon, doch aan elke zyde is een dubbel schip dat veel te laag is. Dit levert een somber geheel.

Te 6 ure ging ik eten by Wolowski. Hy was lydend aan de jigt en had toch de maaltyd niet willen opgeven. Er waren nog Guillaumin, Garnier, en Levasseur, dien ik nog niet kende. Hy is twee maal door de Academie des sciences morales et politiques bekroond voor stukken over de werkenden stand en over de munt. Ik maakte nu ook kennis met Mevrouw en met zyn eenig kind, eene dochter van vyftien jaar. Wy waren zeer vrolyk en hoewel W. zeer pynlyk was bleven wy voor zyn bed zitten en nam hy levendig deel aan het gesprek. Wy spraken veel over allerlei personen, hetgeen voor my belangryk was, ook over onderwerp van Staatshuishoudkunde zoo als de munt, dubbelen standaard, enz. Van de vele anecdoten, deze eene.

In 1851 verhaalde de generaal Bugeaud in een klein gezelschap waar W. toe behoorde, dat hy eenige jaren vroeger, in Parys zynde, door Lod. Ph. werd uitgenoodigd om hem zyn gevoelen over Algiers mede te deelen. De Koning ontving hem hartelyk; doch in plaats van mededeeling van Bugeaud te vragen, deel-

hij den Generaal zijn meening, inzigten en plannen mede,
en nadat hij twee uren, en B. in het geheel niet, ge-
sproken had, drukte hij den Generaal de handen en
dankte hem zeer voor zijne belangrijke mededeelingen.
Nu had kort geleden de President Louis Napoleon
hem dezelfde uitnoodiging gedaan, en de Generaal
was ook tot hem gegaan en had ditmaal twee
uren gesproken, terwijl de President gezwegen had
en zelfs over niets eenige goed- of afkeuring had te
kennen gegeven. Toen dit afgeloopen was had deze hem
volkomen dezelfde woorden gezegd als de Koning. Het
verschil der twee vorsten is hier zeer in het oog
vallend. Wij bleven tot half elf praten, en Gar-
nier, die mij thuis bragt, wees mij onderweg het
hôtel van Rothschild, en dat van Lafitte, naar wien
de straat genoemd wordt. Ik herinnerde mij dat
Julien mij daar, in het sterfhuis, gebragt had toen
de beroemde eigenaar begraven werd.

Donderdag 1 Novemb. Dezen morgen bekwam
ik verscheiden brieven, die mij aanleiding gaven
om dadelijk aan Meerbeke te antwoorden en
aan Van Rees in Groningen en aan Heermonde te
schrijven. Ik was hiermede nog bezig toen ik
een bezoek ontving van Maurice Block, die
lang met mij bleef spreken. Ik vroeg hem naar
vele meer of minder bekende personen, en hij maakte
mij ook nog met andere bekend. Tot mijn spijt zijn de
meeste nog op het land. Men komt eigenlijk eerst aan
het eind van december terug en in January beginnen de

U.
U

avondgezelschappen, de Salons. Wy kwamen zeer daar, onder die van Mohl, een der vier broeders van dien naam, broeder van den tegenwoordigen hoogleeraar in de politieke wetenschappen, te Heidelberg. Deze is hier de eerste man voor het Persisch, en zyne vrouw is zeer beschaafd, eene vriendin van Me Recamier. Deze ontvangen de meeste geleerden, ook de vreemde elken vrydag avond.

Het was heden hooge heiligdag, allerheiligen, zoo dat zelfs de meeste winkels gesloten waren, en de ambtenaren niet op hunne bureaux kwamen. De boulevards overstroomden van wandelaars, hoewel het guur en bewolkt weder was.

Ik wenschte te weten, of in de kerken ook feest gehouden werd, en ging in eene, die tot de meestbezochte behooren, voor de kerk van St. Roch heeft men algemeen eenige voorliefde, en werkelyk vond ik ze vol; doch kwam de gemeente my voor byna uitsluitend uit lieden van den geringen stand en grootendeels uit vrouwen te bestaan. Evenwel geldt deze juist voor de kerk der hoogere standen. De prediker kwam my voor veel minder welsprekend, dan die welke onlangs eene zoo treffende toespraak hield aan jonggehuwden. Heden waren het meest declamatiën die niet scheenen uit het hart te komen. De goede spreker, zegt men my, treedt by huwelykspleghtigheid alleen op wanneer er ruim betaald wordt.

My trof het verschil tusschen de Fransche predikers

U.B.
Utr.

en schouwspelers. Van de eerste wordt men zeer talentvolle uitstekende; terwyl van de andere zoo zeer velen volkomen natuurlyk, en wat de houding, gebaarden, uitdrukking van gelaat en stem betreft, inderdaad uitstekend zyn.

De Magdalenakerk vond ik ook zeer vol, ongeveer van dezelfde soort van lieden. In deze zeer fraaye, Grieksche kerk maakte het schoone orgel, spel en gezang, ook de schitterende verlichting, alleen by het hoofdaltaar, by het vallen van den avond, een zeer goeden indruk; ik vernuglde er met genoegen. De Stichting kan welligt nog grooter zyn wanneer men met de woorden die gezongen worden bekend is.

Ik ben dezen avond thuis gebleven om myn dagboek by te schryven.

Vrydag 2 November. Gisterenavond zag ik op den Boulevard Montmartre eene „Dépêche télégraphique; nouvelle de la Chine" aangeplakt. De aandrang was te groot om er meer van te lezen. Dezen morgen zyn er om den heiligdag van gisteren, geen dagbladen dan de Moniteur. Hierin zag ik nu dat de tyding werkelyk zeer gewigtig is, namelyk die van het slagen der Engelsch-Fransche onderneming aan den mond van de Peiho. Overigens was er heden geen gelegenheid iets nieuws te vernemen voor dezen avond, en het lezen van dagbladen is als de behoefte aan dagelyksch brood; dan lezen we wat, als de „patrie" en eenige andere avondbladen uitkomen,

.B.
.tr.

(x) op torentjes. Zij dienen ook om stukken aan te plakken. Die stukken zijn doorschijnend, zoo dat zij ook des avond als er inwendig licht is gelezen kunnen worden.

I Op bepaalde plaatsen wordt de Moniteur aangeplakt, opdat het volk dien zoude kunnen lezen.

In de koffijhuizen ziet men de knechts algemeen de kouranten lezen; zij plaatsen zich daartoe aan de tafeltjes even als de bezoekers.

de koopers in dubbele getale met scharen van de stalletjes, in den vorm van lantarens,(x) waarin gewoonlijk eene oude vrouw couranten verkoopt. En ik zag op vele plaatsen lieden, die onder de gaslichten aan den weg, gretig de bladen lazen. I

Dezen morgen bleef ik lang lezen en brieven schrijven. Ik ontving brieven van Meerbeke, Slaet uit Zwol en Mulder uit Deventer; en ik schreef aan Meerb., O van Rees en Suermondt. Terwijl ik aan het schrijven was ontving ik een bezoek van den heer Peut, met wien ik lang sprak over inrigtingen en vereenigingen voor wetenschappelijke en weldadige bedoelingen. Zij zijn in Engeland zoo menigvuldig en uit zichzelf van de land, hier zijn zij schaarsch en waar zij opkomen, is het gewoonlijk niet bij [illegible] ken, en juist daarom vinden zij weinig weerklank. De herhaalde hebben soms eenige uitbreiding en ijver, doch daar is juist veel bijvoegsel. De politieke partijschappen hebben ons daaraan gehinderd; men maakt zich bij zulke vereenigingen geheel niet los daarvan. In Engeland is dit anders, daar is dikwijls ijver voor de zaak zelve en men helpt zichzelf. De H. P. had nu ook van mij berigten ingezameld omtrent de vereenigingen van werklieden. Deze zijn in 1848 talrijk opgekomen, doch hierdoor is de geestdrift niet verhoogd. Zij hebben zich niet kunnen handhaven, de meeste zijn te niet gegaan en van nieuwe hoort men niet. Volgens zijne berigten kent men nog die der „Ebénistes," der Carossiers en der Passeurs, die zich schijnen te handhaven. De vereenigingen om goede

x De mogelykheid om goede en goedkope waren te bekomen, en tegen de overdreven winsten der kleinhandelaars, en hare vervalschingen beschermd te zyn, is hier o.a. veel behandeld door De la Marre, den uitgever van de Patrie. Hy heeft een stukje geschreven De la vie à bon marché. Hy heeft ook zelf ondernomen om eene onderneming daarvoor te doen, door eene groote inrigting, waar de beste waren met zeer geringe winst te koop waren, Le duc du bon marché genaamd. Hy heeft eenige 100,000 francs daarvan besteed; doch heeft volkomen schipbreuk geleden, doordat hy geen vrouwelieden voor de uitvoering vinden kon. Hy werd zoo grof bestolen, dat hy na 8 maanden, met veel verlies, de zaak heeft moeten opgeven. Op aanraden van den heer Peut poogde ik den hr. de la Marre te bezoeken, doch hy was niet te spreken.

Met den heer Peut sprak ik over zyn plan om een kanaal te maken, waardoor men den mond van de Rhône, die aangeslibd en onbevaarbaar geworden is, zoude vermyden, en links daarvan onmiddellyk uit de Middellandsche zee eenige uren hooger eene plaats in de rivier bereiken, waar dan eene zeehaven en eene nieuwe stad zouden worden aangelegd. Om dit plan te verwezenlyken wenscht men eene anonyme maatschappy op te rigten. Sedert eenige jaren heeft de Regering nog geen besluit daaromtrent genomen. Het zyn privaat belangen, en die van den Zuidelyken Spoorweg, welke in den weg staan. Zie Patrie 31 oct. 3 Nov. 1860.

en goedkoope waren te bekomen hebben geheel geen goeden uitslag opgeleverd. ×

Voor het onderwijs bestaan Sociétés philomatiques, die voordragten voor het volk houden, kosteloos. Die zijn welgemeend, maar naar evenredigheid van de behoefte onbeduidend.

Ik bezocht den heer Wolowski die nog aan de jigt leed, maar toch lang met mij over allerlei onderwerpen sprak en debatteerde. Hij is niet voor de Arbeidersvereenigingen die voor eigen rekening werkten. Wanneer zij niet slagen zeide hij, zijn zij solidair aansprakelijk volgens het burgerlijk wetboek, en is hun toestand zeer ongunstig. Dit gaf ik niet toe, en zoo de Code, wat ik niet geloofde, eene vereeniging, die geen solidaire verpligting medebragt, onmogelijk maakt, zoude dit te veranderen zijn. Hij vreesde ook dat de ondernemers daardoor van hunne beste werklieden, met name meesterknechts zouden beroofd worden. Ik stelde mij integendeel voor dat die vereenigingen veeleer scholen zouden worden van Orde en goed bestuur, zoo dat de gelegenheid om geschikte lieden te bekomen daardoor zoude toenemen. Hij stemde mij niet toe dat de Fransche Regering te veel zelf wilde doen en het „helpt uzelven" van de Engelschen te keer gaat. Het was juist voor de politie der markten dat de regering veel deed, maar wie buiten de markten verkiest te koopen, ook ongekeurde zaken, die mag het doen, b.v. guano, enz. Ik ben hiervan nog niet geheel

Terugkomende van den heer Walewski ging ik door de Rue Lafite, waar het Hôtel is van dien beroemden financier. Ik herinnerde mij dat ik in 1844 daar gebragt werd door den heer Julien, toen Lafitte begraven werd, en bij den stoet volgde. In de nabijheid is het Hôtel Rothschild, dat aan de straat niet zeer schoon is, maar achterwaards groot en prachtig, en, zoo ik hoor van een schoonen tuin voorzien.

onaesmitd.

Ik vond gelegenheid, om negen franken, die ik berekende aan den voerman schuldig te zijn, die niet mij, dingt ik dat, naar de vorme gemeest is, te voldoen. De concierge van het Hôtel Meurice aan wien ik mij wendde omdat ik den wagen vóór dat Hôtel genomen had, deelde mij mede dat de voerman meende dat ik daar t'huis was bij hem gekomen was, en door het nummer bleek mij dat hij dezelfde was. De nuttigheid dezer nummers, op briefjes gedrukt, bleek mij zeer groot te zijn.

Een der grootste merkwaardigheden is voor mij de verbetering die Parijs sedert 1850 door het wegbreken en opbouwen van straten en gebouwen ondergaan heeft en nog ondergaat. Ik dacht mij beter om die naauwkeurig te leeren kennen. Men heeft nooit op zoo groote schaal en in zoo korten tijd eene hoofdstad verbeterd. De heer Dunoyer zeide mij dat men onderzocht heeft hoe veel werklieden van elders daardoor in Parijs hun verblijf houden, en de uitkomst was 305,000. Dit werkt gunstig op de volksklasse, als of de keizer hun belang behartigt. Evenwel wordt door den grooten loop niet weggenomen dat de woningen voor het volk veel te duur worden. Wie aan de Regering niet genegen zijn, beweren dat het niet om Parijs geschiedt, want daar men uitsluitend bedacht, hen die daarin wellen zouden, op den duur in teugel te kunnen houden; alle oproerd te

De opschriften en de nummers, die vroeger veelkleurig plagten te zyn en verschillend naar het gedeelte der Stad en de rigting der Straten, zyn thans alle wit op blaauwen grond. Steeds zyn de nummers regts even en links oneven; zy beginnen van de rivier en loopen in de rigting die er van verwydert. Voor Straten en kaaijen die met de rivier op nagenoeg loopen, begint men te tellen van het hoogste punt en loopen de nummers met de rivier. Dit Stelsel is eenvoudig, duidelyk, gemakkelyk. Ik ondervind slechts een bezwaar, dat men des avonds de opschriften en nummers dikwyls niet lezen kan, en daardoor het vinden van den weg en van het huis dat men zoekt somtyds zeer moeijelyk is.

De beleefdheid om den weg te wyzen is zeer groot ook by de sergeants de la police; doch deze zyn niet zeer talryk, en andere lieden weten gewoonlyk niet welk nummer elk huis heeft.

Van de beleefdheid die ik op myne gangen door de Stad ontmoet, nog eene kleine aanteekening. Een oude heer in zeer armelyke kleeding zat naast my in een Omnibus. Eene zeer dikke dame kwam in zyne nabyheid zitten, zoo dat zy hem zeer hinderde. Toen zeide hy: Verschoon my, Mynheer, ik word genoopt u den rug toe te keeren; het is, om dat deze dame my het ademhalen onmogelyk maakte.

Eens ging ik naar een open fiacre, doch juist toen dat ik er by was plaatste zich een man met blaauwen kiel daarin en riep den voerman. Doch toen bemerkte hy my en verliet dadelyk de fiacre. Ik zeide hem dat hy my voor geweest was; doch hy stond er op dat ik er in stygen zoude. Mynheer, zeide hy, ik kan beter een andere zoeken dan gy. ×

× Enkele ontmoetingen die ik in Engeland gehad heb steken hierby ongunstig af.

kunnen belasten. Ik moet bekennen, dat dit laatste door mij op zichzelf niet begrijpelijk voorkomt. De vereeniging van de dorpen rondom de stad, bekend als gedeelten van Parijs en deelende in alle de belastingen, met [illegible] de inlijving van alles wat tusschen de muren der stad en de nieuwe vestingen ligt, is een groote en sterke maatregel. Tot nog toe was daar voorstad en men konde er veel goedkooper wonen; maar genoot vele voordeelen der groote stad zonder tot de lasten bij te dragen. Mij dunkt het is nuttig en niet onbillijk, dat deze verandering is tot stand gekomen. Thans zijn de oude muren en barrières geheel verdwenen.

Ik heb lang vergeefs gezocht naar een plan van Parijs waarop alle de veranderingen sedert 1850 tot nu naauwkeurig staan geteekend. Maar is het mij gelukt door een gedienstig verkooper in het Palais de Bonne nouvelle, die mij zeide dat men de kaart die ik verlangde niet meer drukte om dat zij geen aftrek had. Op mijn verlangen heeft hij dan intusschen nog een exemplaar doen bezorgen. Ik heb die veranderingen nu meestal gezien en behoef ze niet te vermelden; de kaart wijst ze aan.

Ik kocht hier ook eenige stereoscopische plaatjes; die zijn thans zeer in den smaak, men vindt ze in bijna alle straten te koop.

Dezen avond ging ik in het Théatre de la Porte Saint Martin, het grootste van Parijs. Sedert ik hier ben

U.
U

Speelt men daar Pied de mouton, een groot toover-
stuk, dat eigenlijk reeds oud is, maar met overprachtige
kunst, en decoratiën van de uiterste pracht, nieuw
geworden is en elken avond zoo vele lieden aantrekt,
dat, als men niet vooraf zijn plaats genomen heeft,
eerst door eene lange queue en een half uur wach-
tens plaats te bekomen is. Ik heb het kunstje en
fraaije zaal bewonderd en was verbaasd, dat men
voor een stuk, dat kinderspel beet, zoo veel op-
offert. Het zoude mij wel onderhouden hebben
niet tegenstaande het onbeduidende van den in-
houd, indien niet de hitte en het gebrek aan ver-
sche lucht zoo hinderlijk waren. Ik kan mij niet
verklaren hoe men voortdurend in zulk eene stikken-
de en stinkende lucht wil komen vermaak zoeken,
en hoe de kunst in Parijs niet zoo ver gevorderd is
om dat vermaak te kunnen verschaffen zonder
dat de zinnen en de gezondheid er zoo veel bij
lijden. Overigens was behalve de mechanische
en optische kunst, die in de hoogste mate werd
ten toon gespreid, voor mij merkwaardig de vele
geestige, dikwijls barokke gezegden en kwinkslagen,
die de menigte zoo behalt; — en vooral de groote
volkomenheid der tooneelspelers, die zich in alle rollen
zoo natuurlijk, ongemaakt, de vrouwen zoo bevalli-
lijk weten voor te doen, zoo goed spreken. Hier
viel mij nog in het oog, dat de kunstactrices niet al-

Onder de onderling afwisselende tooneelen van dans en spel, was er een van Schaatsenrijden, veel beter nog dan in de Opera als men de Prophète speelt. Het ijs de sneeuw, het werpen met sneeuwballen en het kunstigste rijden op schaatsen werd volkomen nagebootst.

Wanneer het volk zoo gretig stroomt naar de slechtere theaters, is toch ook eene oorzaak in den laagen prijs. Op dat der Porte Saint Martin is dit toch minder toepasselijk, het is daar omdat juist zulk tooneelspel ook de rijkere standen zoo aanlokt. Doch als het volk vrij wordt toegelaten (theatre gratuit), is de aandrang het grootste in het theatre français en de andere beste. Men geeft daar

† d'Amiron,

met opzet klassieke stukken, en die worden met grootste aandacht en stilte aangehoord, en met volkomen juiste onderscheiding toegejuicht.

> Foucher

x aan dien schrijver is een prijs toegekend en de heer d'Amiron was Secretaris van de Commissie die omtrent dien prijs een oordeel moest uitbrengen.

x de heer Giraud, die over de historie van het Romeinsche regt geschreven heeft sprak daarbij over de historie of liever de verzameling van de historie van het Brunswijksche huis door Leibnitz uitgegeven.

alleen in de wijs van spreken en in gebaarden uitstaken maar ook zeer aangenaam zongen en interessant beeld., bij daalden. Het is verwonderlijk hoe ver men het mede den Franschen aanleg, door oefening brengen kan.

Zaturdag 3 Novemb. Ik ontving brieven uit Utrecht, waardoor ik neerslagtig werd. Mijne vrouw was ongesteld, van slaap uit. Zoo was de brief niet zoo als ik zoude gewenscht hebben. Zonder uitstel schreef ik aan mijne vrouw, ook aan de heeren Bosch in Utrecht die mijn portret in hun jaarboekje wilden plaatsen.

Heden was weder vergadering der Academie des sciences morales et politiques. Er waren 30 leden tegenwoordig. Een der leden bragt een verslag uit over eene zelfslevensbeschrijving van Leibnitz uitgegeven door Coré, en gaf daarvan een volledig uittreksel dat zeer onderhoudend was. Of dit in eene Academie volkomen op zijn plaats is, komt mij twijfelachtig voor. Er had nog eene kleine discussie over Leibnitz en zijne werken plaats.x Vervolgens sprak of liever las weder de heer Rondelet over de voortbrenging, die hij onderscheidde in materielle en morale. De „production morale" was „pour satisfaire à nos besoins moraux", zoo als de „production materielle" ten doel heeft „satisfaire aux exigences de nos organes." Dit was reeds voldoende om den oppervlakkigen man te doen kennen. Als of er geen besoins moraux waren tot wier bevrediging stoffelijke zaken noo-

U.
U

dig zyn. Het geheel was beneden het middelmatige; het scheen ook alleen te verraden; en ik vroeg my waarom men zulke zaken laat voorlezen. Ik meen dat het oordeel daaromtrent aan den Secrétaire perpétuel is opgedragen, en de heer Mignet is geen staatshuishoudkundige en is zeer beleefd.

Verder ging ik in de galleryen van het Louvre.

Ik maakte nog eene wandeling by het vallen van den avond in den Jardin des Tuileries, waar het allerliefst was; het heeft in de laatste dagen zeer afgewisseld, op de schoonste dagen zyn er twee van scherpe koude gevolgd, en heden was het weder warm met heldere zon. Deze zag ik na het schoonst ondergaan en de lucht rood kleuren. Myn hart en hoofd waren vol, ik was gansche alleen onder de vele wandelaars, en myne gedachten zweefden naar de weinigen, die werkelyk my liefhebben. Moge ik nog eenigen tyd hunne genegenheid ondervinden, en dan den wandelstaf getroost ter zy gesteld, het hoofd ter rust gelegd.

Dezen avond bleef ik thuis; ik had veel op te teekenen en nate zien.

Ik heb nu veelmalen de Galleryen van het Louvre bezocht. Zy waren my voor het grootste gedeelte bekend, en het was meer het wederzien dan de kennismaking die voor my het genoegen er van uitmaakte. Ik kon my niet verbergen dat de eerste opgetogenheid niet wederkeerde, door dat

Een aantal Spaansche stukken, die eene byzondere verzameling uitmaakten, zyn niet meer aanwezig. Zy behoorden aan Louis Philippe en zyn aan zyne erfgenamen teruggegeven. Z. Paris illustré. Hachette. p. 452.
Wy hadden in 1844 reeds opgemerkt, dat slechts weinigen daarvan echtheid waren.

U.B. Utr.

sedert zoo veel ontroerends elders gezien heb. Mij vielen
nu, maar nog dan in 1844, de gebreken in de plaatsing,
de verwaarloozing in zekere mate der schilderyen in het oog.
En ik vond het gebouw inwendig niet meer boven alle
berisping verheven. De ordelooze verspreidheid in vele
dikwyls niet goed zamenhangende zalen, de vele
nu en dan moeyelyke toegangen, die men langs zoo-
kan moet, kwamen my niet voor om de waardig-
heid der voorwerpen van kunst overeen te komen.
De nalatigheid om voor alle afdeelingen behoor-
lyke catalogussen gereed te hebben was voor my
ook een bewys van minder goed bestuur. In an-
dere landen b.v. in Engeland is vooruitgang in deze
opzigten, hier meende ik achteruitgang te bespeuren.
Dit neemt niet weg dat er eenige en zeer gewig-
tige aanwinsten in deze Museums in het oog val-
len. In de handboeken is eenige opgaaf, hoewel on-
volledig. Alleen iets aanstippen wil ik ter herinnering.

Musee de peinture. By het doorwandelen stond
ik stil waar ik veel gestaan had; doch ook voor een
zeer schoon stuk van Perugino: Maria met het kind
Jesus en de heilige Rosa en Catharina en twee engelen,
een der beste stukken van de verzameling van onzen
koning Willem II. De schoone Maria ontvangenis
van Murillo, van Soult afkomstig. Nog een of twee
nieuwe stukken van denzelfden grooten schilder. Als onbe-
kende eenige schoone portretten van Leonardo da Vinci
o.a. dat van Mona Lisa waarby my steeds verwonder,

U.B. Utr.

dat het mogelijk is zoo levend en zoo sprekend een gelaat op het doek te brengen. Mij trof op nieuw in het portret van François I door Tiziano, het onedele van de trekken van dezen vorst. De lange rei van Le Sueur, het leven van den heiligen Bruno voorstellende, maakte op mij, als vroeger, den indruk dat die niet hier maar in het Carthuizer klooster op hunne plaats zoude zijn. De stukken van David boeiden mij minder nog dan vroeger, ook de veldslagen en andere stukken uit den tijd van Napoleon I; ik kan ze niet meer bewonderen. Meer genoegen dan vroeger deden mij de landschappen; daaraan is deze verzameling rijk. Claude Lorrain, ook onze landgenooten Cuyp, Both, Ruisdael, Wouwerman. Ik kan er mij niet van verzadigen; die kunstenaars hebben het werkelijk schoone verhevene in de eenvoudige natuur gevoeld, en met meesterhand wedergegeven. — Doch de tijd ontbreekt mij en ik kan ook gerust, voor de stukken, die mij aangenaam troffen, mijn geheugen en de catalogussen vertrouwen.

<u>Musée des dessins et des gravures.</u> Hier is in een aantal zalen zeer veel ten toon gesteld, mij dacht meer dan vroeger, en toch zijn het maar stalen van den schat die in de portefeuilles bewaard blijft. Men zoude hier veelmalen weder komen, want wie kan met genot alle die stukken naauwkeurig beschouwen.

B.
tr.

B
tr

Inderdaad was my eenige uren verloopen. Dikwijls was ik opgetogen, of verwonderd; doch hoe zou ik dat alles hier naberschryven. Zoo houde ik my niet genoeg verwonderen dat de beste meesters met zoo weinig trekken een volkomen beeld voor onzen geest kunnen roepen. Dit was onder vele anderen het geval met eenige portretten van Ottavio Leoni. Mij vielen vele teekeningen in het oog van onzen landsman Teniers, die my voorkomen veel edeler ook met meer leven geteekend, dan ik my herinner schilderijen van hem gezien te hebben.

Ik wil dit later vervolgen.

Zondag 4 Novemb. Na twee bewolkte ruwe dagen, is het schoone weder teruggekeerd. Ik was vermoeid en had ook nog te schryven. Ik wandelde en maakte een lang bezoek by Walowski, die nog om de zigt thans meest blyven, en my allerlei heeft medegedeeld over personen en zaken, te veel om op te teekenen. Hij is de voorname oprigter van het Crédit foncier, dat na vele verschillende pogingen nu eene Staatsinrigting geworden is. Wat het begeerde betreft, zeide hy my heeft het getal niet gefaald. De maatregel, dat men ook by hypotheken de "purge" kan aanwenden, even als by verkoop is toereikend om zich te verzekeren dat de goederen onbe-

zwaard zijn. Men heeft nog geen voorbeeld gehad, dat geld geschoten is aan iemand, die naderhand bleek geen eigenaar te zijn, of op goederen die bleken reeds bezwaard te zijn. Nu de regering van het hoofd is! zijn veel moeijelijkheden en onkosten vervallen, de Receveurs généraux in de departementen zijn nu de agenten enz. Ik bekwam van hem de Statuten en andere stukken.

De Spaarbanken zijn, niet tegenstaande de schokken van 1848, weder zeer bloeijend. De tusschenkomst der regering bestaat daarin dat zij elke som in de Staatskas storten kunnen, en dadelijk daarvan rente trekken, 3½ pCt. (?) Dit is niet verpligt, doch er zijn weinig Spaarbanken, die er geen gebruik van maken om het gemak der plaatsing en, zoo lang de regering woord houdt, dat van elk oogenblik het geld terug te bekomen. Er bestaat in dit opzigt thans geheel geen wantrouwen.

Eene soort van instellingen die de regering zeer beschermt zijn de Associations de Secours mutuels. Op het Budget zijn 10,000,000 francs beschikbaar om die te bevorderen.

Door de Regering is ook daargesteld eene Caisse de retraite pour la vieillesse.

Geheel nieuw en nog niet volkomen in werking is een Etablissement pour les invalides d'industrie.

Dit kwam ons beide zeer bedenkelijk voor. Het kan zeer wel een schadelijken invloed hebben, wanneer

openbare inrigtingen voor de invaliden worden daargesteld.

De proeven om byzondere gedeelten van de stad, wyken of straten voor de arbeiders te bestemmen, Cité ouvrière, enz. zyn geheel mislukt; als ondernemingen zyn zy ingestort, en de arbeiders zyn er verstoord over geworden en hebben er niet willen wonen. Ook de tydelyke houten huizen voor de arbeiders zyn ongeschikt en ongezond bevonden. Alleen op de opene plaatsen waar de vroegere gebouwen afgebroken zyn, en de nieuwe nog niet ondernomen, heeft men hier en daar eenige kraamwinkels, woningen met tydelyke verblyven voor de huurders, van hout gebouwd. Ik zie die nu en dan; het zyn veelal eetwaren, als op de markten, en andere behoeften voor de mingegoeden, die daar te koop zyn. De grootste zyn aan de zuidzyde van de Seine. Intusschen neemt het aantal werklieden door de groote veranderingen ontzaggelyk toe. De heer Demayer zeide my dat men onlangs na onderzoek bevonden had dat 30,000 arbeiders van elders in Parys gekomen zyn om aan die werkzaamheden, die ruim betaald worden, deel te nemen. De afbraak van kleine straten heeft veel huizen voor dien stand bestemd doen verdwynen. Groote gebouwen, zoo als in Londen, voor familien en voor ongehuwden bestaan hier niet; ook tegen deze heeft men bezwaren. De verlegenheid is dus groot en men klaagt algemeen, dat er woningen te huur

In eenige dorpen zuidoostelyk van Parys wonen een groot aantal arbeiders, Vincennes, Nogent, Joinville, Saint Maur Varenne. De spoorweg in die rigting laat opzettelyk treinen voor hen, 's morgens zeer vroeg, ryden, waarop zy voor 15 cents. (3 sous) naar de station in de stad gebragt worden. Dit is een hulpmiddel dat niet verwerpelyk is; doch het is alleen in die rigting; de werklieden worden op de Place de la Bastille, nog altyd ver van hun werk gebragt; en de prys moge zeer laag zyn, het is nog eene zware belasting.

komen, en de huren voor de werklieden onbetaalbaar; thans is nu op vele plaatsen begonnen kleine huizen te bouwen; de plaats daarvoor is in de nieuw ingelijfde wijken, nabij de wallen, nog niet zeer duur; doch het is voor de werklieden op nieuw een groot bezwaar zoo veel tijd te verliezen wanneer zij zeer verre van hunne werkplaatsen wonen.

Niet alleen worden vele huizen afgebroken en nieuwe gebouwd; maar aan de straten zelven zie ik op vele plaatsen arbeiden. Dit geschiedt in de diepte en aan de oppervlakte, en wel volgens een groot algemeen stelsel, waarbij geen kosten gespaard worden, systême des egouts. Het zijn niet alleen gemetselde riolen, maar waterwegen die in bepaalde rigtingen het onreine water voeren naar groote waterwegen, als catacomben, „égouts collecteurs", en deze brengen ten slotte al het verzamelde vocht door grootere gangen naar Asnières, ver genoeg beneden Parijs aan de Seine gelegen, waar de uitloop is, zoo dat de stad er geen schadelijken invloed van ondervinde. Er zijn voortdurend honderde lieden onder den grond werkzaam om die gewelven in orde te houden, en alle verstopping te voorkomen. Voor de secreten is langs deze werken geen uitloop; die worden geledigd. Doch er bestaan plannen om alle mest van deze soort door bijzondere kanalen in vergaderplaatsen te doen loopen, van waar zij voor den landbouw naar buiten zou worden gebragt. Dit plan

is echter niet rijp.

De oppervlakte der straten is niet meer algemeen met keijen geplaveid. De groote wegen der Boulevards, de Rue Rivoli en andere zijn gemacadamiseerd. Dit is met name het geval met de strategische lijnen die in alle rigtingen door de geheele stad loopen, en waar de beweging der artillerie steeds onbelemmerd moet zijn. Dit stelsel is nieuw en van het grootste belang. Daarmede staan in betrekking verscheidene groote kazernen, zoo gebouwd, dat zij als forteressen kunnen verdedigd worden, b.v. in de nabijheid van het Stadhuis. Die macadamwegen leveren geen gelegenheid om barricades op te rigten, doch zoodra het regent worden zij morsig, soms volkomen modderpoelen. Voortdurend wordt dan geveegd en opgeschept, maar het ongemak kan hierdoor niet worden weggenomen. Nu beproeft men andere bestrating, met name van bitume of asphalt. Voor de voetpaden, trottoirs gaat dat goed, hoewel het onderhoud zeer kostbaar is; maar voor den rijweg is het niet sterk genoeg. Vergeefs allerlei plannen poogt men het zoo ver te brengen een duurzame korst te maken, die niet wordt losgemaakt zoo als de macadamwegen en tevens duurzaam is. In de „Rue neuve des petits champs" heb ik dat werk weder meermalen aanschouwd. Met groote zorg maakt men eene dikke laag van kleine steenen; als die hard en glad gemaakt is, brengt men daarover eene andere laag, zoo men mij zeide, van zeer hard gemaakte, en vervolgens zeer

zyn gemalen asphalt. Deze wordt met water tot een pap gemaakt, geplaatst en gedrukt, zoo dat het als een steenen vloer wordt. De vraag is nu of die gladde vloer, waardoor men kleine voren voor de paarden maakt, by het gebruik duurzaam zal bevonden worden. Het is een der twintig of meer proeven, die in den laatsten tyd genomen zyn, en alle niet voldaan hebben.

Onder de verbeteringen of verfraayingen van Parys behoort dat men op vele plaatsen wandelingen met zitplaatsen heeft aangelegd. Zoo bv. zyn om het paleis "het Louvre" schoone, gedeeltelyk vergulden, groene hekken, die zulke tuinen van de straten afscheiden, en op de Place du Carousel, dergelyke. Rondom den toren van Saint Jacques; — op de plaats waar eene schoone fontein het gebouw der Opera vervangen heeft, na dat daar de Duc de Berri vermoord was, — en ook op andere plaatsen der stad; dikwyls te midden van dichtbebouwde buurten, heeft men zulke ruimten, met den Engelschen naam van Squares aangelegd, die voor het publiek open staan (wat in Engeland het geval niet is) Men ziet daar veel vrouwen en vrouwelyke bedienden, met kinderen, die te midden der drukte daarbuiten veilig spelen. Hierby komt dat men in de laatste jaren groote vorderingen gemaakt heeft in de tuinkunst. Overal is volkomen groen en kortgesneden gras en perken met versche bloemen dicht beplant. Ik heb deze verbetering in de groote stad met veel genoegen opgemerkt.

Enkele zeer schoone fonteinen zyn ook nieuwig-

× Zy staat op de Place van dienzelfden naam op den linker
oever der Seine. Eene andere eveneens geheel nieuwe staat
op den regter oever op de Place du Chatelet, en wordt
ook hiernaar genaemd. Deze hebben altyd water,
terwyl dit in vele andere dikwyls ontbreekt, bv.
op de kleine Place Valois, waar vroeger de Opera
stond.

U.B. Utr

bouwd, waarvan de Fontaine Saint Michel de uitsteekend-
ste is.* Doch haar getal is niet groot.

Dezen avond bezocht ik den heer Dunoyer en zyne vrouw,
en bleef lang met hen praten. Wy hadden genoegzame
stof: over ons land, over de Staatshuishoudkunde, over
Parys, over de theaters, de nieuwe straten, de merkwaar-
digheden, over den toestand van het land. Byzonder be-
lang had voor my wat zy my mededeelden omtrent
de gebeurtenissen van 1848. en volgende jaren. Men heeft
de vergadering te veel gelaakt. Er waren leden van
alle partyen in, doch meestal achtingwaardige mannen
en met de meeste gematigd. Het opzet werd men bang
gemaakt voor de „Rouges", die waren in zoo klein ge-
tal, dat van hen niets te vrezen was. In het leger
was aanvankelyk geen vyandelyke geest tegen de Re-
publiek, de generaals Cavaignac, Changarnier, Lamo-
ricière waren te eerlyk om tegen den President met
onwettige middelen op te treden. Dit gaf hem gelegen-
heid om hen onverhoeds aan te vallen. Er was eene
zamenzwering over het geheele land; die verlamde de
ambtenaren der republiek; toen men de ambtenaren, en
zoo kwam ten slotte, de „Coup d'état" opkomen en slagen.
Het leger had N. door allerlei middelen aan zich verbon-
den. Het is onjuist wanneer men de magt der Socia-
listen als gevaarlyk voorstelt; elke beweging, die van hen
uitging, is door het volk van Paris, even met ondersteu-
ning van het landvolk, beteugeld. Van N. heeft men

U.B. Utr.

× l'union des ports.

my gezegd dat hy voor uiterst middelmatig gold. Persigny
zeide iemand ongeveer 14 dagen voor den Coup d'etat: re-
ken niet op den President, hy is zonder inzigt en zonder
kracht. In den raad van ministers was hy „terne", en
scheen geen tact en geen zelfvertrouwen te hebben. Dit
heeft hem de gelegenheid gegeven de generaals en de verga-
dering onverhoeds te overvallen.

Maandag 5 November. Ik had gisteren brieven
van Lis bekomen en een van de Hn Van der Capellen
en Buys. Dezen morgen antwoorde ik daarop. De
kwelling van de Statistieke commissie vervolgt my
tot hier; het wordt tyd dat ik my van die erbarmelyk-
heid los maak.

Met groot genoegen woonde ik het middageten van
de Société des Economistes by. Wy waren 30; de
heer Dunoyer was voorzitter; er was levendig en wel-
willend gesprek. Een Rus, prins Dolgoroukof, die hier
woont, en ik waren de gasten, wy zaten naast den voorzit-
ter. My andere buurman was de Kapitein Lafond
de Lurcy, die eerst als zeeofficier, en daarna als koop-
vaarder 15 jaren gereisd heeft, en die reis heeft uitgege-
ven. Hy is thans aan het hoofd eener zeeassurantie-
maatschappy, en heeft een handboek voor assuradeurs
uitgegeven. Ik heb veel met hem gepraat. Hy kende on-
ze koloniën zeer goed. Hy is Ministre plenipotentiaire
van de Republiek Costa Rica, en hy zeide my dat dit Staat-
je beter bestuurd wordt dan de andere Spaansch Amerikaansche,
en ook meer welvaart geniet. Er waren eenige kennissen:
Garnier, Guillaumin, enz, en ik maakte er nieuwe:

x De graaf Hippolite Passy. Hy is meermalen Minister van Fi-
nancien geweest, onder Louis Philippe, ook onder den President &c. Zyn neef Frederic
Passy begeeft zich met zyn talryke gezin naar Mont-
pelier om daar voorlezingen over de Staatshuishoud-
kunde te geven, waartoe hem de Kamer van Koophandel
heeft uitgenoodigd. Hy doet dit uit yver voor de weten-
schap; hy is een zeer ryk man.

Dit steekt zeer af by eene byzonderheid die my de
heer Vogel mededeelde. De Société de Geographie
telt vele, en zeer aanzienlyke leden; doch die hebben
meestal de gewoonte hunne contributie niet te be-
talen, en zy staan zoo hoog dat het „Bureau" hen
daarom niet durft manen. Dit maakt dat de Socié-
té zich byna niet handhaven kan; ter naauwernood
de beloofde medailles kan uitreiken, en buiten
staat is reizigers te ondersteunen

Blaise, Passy,* Horn, een verbannen Hongaar, Pelcar.

Na het eten begon de vergadering, terwijl men aan tafel bleef zitten. De voorzitter noodigde de twee gasten uit wat mede te deelen over hun land in betrekking tot de staatshuishoudkunde; en mij in de eerste plaats. Ik was geheel onvoorbereid, evenwel sprak ik met gemak; de stof was dadelijk gevonden. Ik deelde wat mede van onzen toestand als handelnatie en sprak van de voorbeelden en de maatregelen onzer voorvaders, van P. Lacourt, van onze staatslieden, van onze vroegere handelsgeschiedenis; — van onze tegenwoordige toestanden, ons mild tarief, vrijen invoer van boeken, — vrije scheepvaart; — vrije drukpers, enz. — Zij verzochten mij hun ons koloniaal stelsel te verklaren, ook de handelmaatschappij, dit deed ik; — vervolgens vroegen zij naar de slavernij in Suriname, en de uitzigten op emancipatie. Ik werd met groote welwillendheid en belangstelling aangehoord. De heer Dolgoroukof deelde ons den toestand der lijfeigenschap in Rusland mede. Zij is van anderen oorsprong dan die der middeleeuwen in Europa. Deze was door oorlogen, veroveringen ontstaan, in Rusland is onder de Tartaarsche onderdrukking een stelsel van afhankelijkheid opgekomen dat nog voortduurt. De overwinnaars konden niet besturen, maar gebruikten zij politieke afhankelijke vorsten, die de andere Russen dwongen om opbrengsten te leveren. Het waren de rijke landeigenaars welke op die wijs lijfeigenen werden. Deze lijfeigenschap heeft na de verdrijving der Mongolen en Tartaren

.B. Utr.

voortgekomen en bestaat nog. Les nobles Russes sont serfs de l'empereur. Hij beschreef die afhankelijkheid met sterke kleuren. Het staat den Rus niet vrij van huis te gaan, uit het land te gaan, hij moet daarvoor verlof vragen. Hij moet in het leger dienst nemen als men hem aanneemt, de dienst verlaten als men hem wat wil ontslaan. Regt is er niet, de regters zijn afhankelijk en venaal, er zijn tien instantiën, en als men die allen doorloopen is, komt nog de hoogste die des keizers welke de tien uitspraken vernietigen kan.

De boeren waren geen lijfeigenen, zij konden gaan waar zij wilden en werken als zij het met de grondeigenaars eens waren. Dit konde niet zoo blijven, want daardoor was de adel niet in staat aan de kroon te leveren wat van hem gevorderd werd. Hierdoor is later de lijfeigenschap der boeren ingevoerd, doch die waren geen slaven. Voor de huisdienst waren er werkelijke slaven. Peter I heeft de lijfeigenen ook tot slaven gemaakt door hen zonder het land als goed verkoopbaar te stellen.

In 1762 is door Peter III het eerst uitzigt op de bevrijding der lijfeigenen gegeven. — Alexander wilde het, doch hij had van de ware toestanden geen kennis zijn [illegible]gende plannen konden niet slagen. Nicolaas wilde met militair geweld de lijfeigenschap doen ophouden zonder eenige andere hervorming, dit was hem ondoenlijk. Alexander II is de best mogelijk gezinde vorst, doch hij is omringd van raden, die hem beletten zijn volk te leeren kennen. Deze zijn eigenlijk tegen de vrijmaking, doch huichelen dat zij die bevorderen willen, en stellen daarom onuitvoerlijke

(x) Ik weet dat ik dit niet juist opgeteekend heb; maar ik herinner my wel dat hy van duizenden millioenen van het waarde gesproken heeft, en gezegd dat zy niet meer dan $1\frac{1}{2}$ pct opbrengen, terwyl de gewoone opbrengst 7 pct is.

plannen voor. De groote vraag is eene hervorming in te voeren waarmede de vrijmaking der landlieden overeenkomt. De vrijheid en zelfstandigheid der andere standen moet te gelijk worden verzekerd. De verdorvene verkoopbare bureaucratie en regtspleging moet veranderd worden, anders is de vrijheid der boeren niet uitvoerbaar. De plannen, waarin dit niet mede opgenomen wordt, lossen de grootste zwarigheden op, want de lijfeigenschap (servage) jegens den keizer (dat zijn zekere gunstelingen) is niet minder ondraaglijk als die der boeren jegens hunne heeren. De regtstand der heeren komt daarvandaan. Het zoude met vrijere instellingen zeer goed te regelen zijn. De boeren behooren eigenaar van hun grond te worden; daarvoor moesten de heeren vergoeding bekomen, die hun in aanwijzingen op de domeinen konden gegeven worden. Deze domeinen werden vroeger op 3000 millioen roebels geschat, thans op 2000.(*) Zij brengen onbegrijpelijk weinig op, omdat de beambten het grootste gedeelte stelen. De opoffering zoude dus niet groot zijn indien men ze tot het beloop der schadevergoeding verkocht, en dan zoude met vrije arbeiders een nieuw tijdperk van den landbouw aanvangen. Indien men, zoo als een plan voorstelt, de boeren vrij maakt, zonder hun het land af te staan waarop zij wonen, dan heeft men een algemeenen strijd tusschen de heeren en de boeren te vreezen, die in opstanden en burgeroorlog dreigt

U.
U

te zullen overslaan. De slotsom is dat er in Rusland maar twee gevoelens zyn: 1 van hen die afschaffing der lyfeigenschap voor de boeren, maar tegelyk voor de heeren verlangen; — 2 van hen die beide behouden willen. De laatste zyn de groote klasse van Beambten van alle rangen, die van de misbruiken leven.

Wy bleven nog tot byna 11 uur, doch met steeds afnemend getal, over allerlei onderwerpen spreken. Toen gingen de laatst overgeblevenen, Garnier, Blaise Passy, Horn, enz. met my weg en bragten my nog tot aan myn hôtel.

Dinsdag 6 Novemb. Ik moest dezen morgen grootendeels nog besteden om myn dagboek by te schryven, en ander schryfwerk. Tegen twee uur kwam my de heer Horn afhalen om de vergadering der Société de Statistique te gaan bywonen. Hy is een verbannen Hongaar uit Temeswar, en schryft nu in het Fransch en Duitsch over onderwerpen van statistiek en staatshuishoudkunde; hy woont hier als publiciste en behoort tot de redacteurs van het journal des débats. De Société de Statistique is sedert kort opgerigt; de heer Villermé is voorzitter, de heer Legoit secretaris; er waren omtrent 40 leden. De vergadering was voorloopig in het lokaal der Banque d'épargne, in het Hôtel de Ville. Men ontving my met groote voorko-

zondheid. Ik werd uitgenoodigd naast den president plaats te nemen, en men vroeg mij eenig berigt omtrent de oprigting onzer „Commission Centrale" dat ik in weinig woorden gaf.

De heer Docteur Boudin, dien ik reeds in Londen met zoo veel belangstelling gehoord had, las een stuk over de Statistiek van Algiers, waarvan alle de gegevens uit officiele stukken ontleend waren. Ik heb dit met groote belangstelling aangehoord, hoewel het lang en vervuld van cyfers was. Met volkomene onbevangenheid had hy al wat men omtrent de bevolking, sedert de verovering van Algiers, weet verzameld, doch zyne inleiding drukte reeds zeer krachtig het gevoelen uit dat by hem door dat onderzoek ontstaan was, namelyk dat de kolonien in de warme streken voor de Europeesche volken groote opofferingen in geld en menschen hadden veroorzaakt en geen voordeelen die daartegenover staan. In Algiers is, volgens alle de cyfers eene schrikbarende sterfte geweest byzonder van de Franschen en van de noordelyke natien; veel minder van de Spanjaarden en Maltezers, ook minder van de Joden. In alle byzonderheden had hy dit onderzocht en in het licht gesteld, en had vooral de vraag getracht toe te lichten of men door langer verblyf meer bestand werd tegen de oorzaken van den dood. De uitkomsten waren byna zonder onderscheid uiterst ongunstig. De sterfte van de kinderen (alleen heeft betrekking op de Europeesche en andere niet oorspronkelyke, bevolking) overtrof ver die welke in eenig land van Europa voorkomt. De sterfte in het leger was twee

× De Cholera maakte uitzondering; daarvan had
hy de cyfers afzonderlyk opgegeven.

of drie maal zoo groot als in Europa, niettegenstaande dat
de zwakken teruggezonden en door sterkeren vervangen worden.
By de niet militaire bevolking, by de bevolking in de stad,
dan en op het land, zonder onderscheid, is die evenredigheid
der gestorvenen tot het getal, zoo bovenmatig ongunstig.
In de provincie Constantine is het nog slimmer dan in
die van Algiers. De Turken en Arabieren zyn aan
die groote sterfte niet blootgesteld; doch naauwkeu-
rige opgaven heeft men omtrent hen niet. De Negers
sterven nog spoediger weg dan de blanke Europeërs.
De sterfte is onder hen die sedert kort in Algiers zyn
veel minder dan onder hen die er sedert lang verblyf
houden. Men wordt zwakker en meer blootgesteld. De
ziekten zyn byna uitsluitend moeraskoortsen en dysente-
rie. X Op de expeditien zyn de verliezen, behalve de
gesneuvelden, veel grooter dan elders. Op eene expe-
ditie zyn door de koude meer soldaten naar evenre-
digheid bezweken dan op den terugtogt in Rusland.
Hy herinnerde hierby hoe groot verschil er bestaat in de
verliezen gedurende den oorlog, buiten die welke men
van den vyand ondergaat. De oorlog in de Krim heeft
Frankryk 70,000 man gekost, hoewel slechts een klein
getal door het vuur en het zwaard zyn omgekomen. In
den laatsten oorlog in Italie verloor men buiten de
veldslagen en gevechten niet meer menschen dan by het
leger in Frankryk. Alle uitkomsten waren on-
gunstig. Ook by de paarden is de sterfte zeer groot
geweest.

Er had eene levendige woordenwisseling plaats over
de vraag of men die voordragt onveranderd in het tyd-

U.B.
Utr.

schrifte zoude opnemen. Legoyt vreesde dat de regering die niet goed zoude opnemen, omdat hare plannen en inzigten daarin wederlegd, of althans min voordeelig voorgesteld worden. Er was nu eene gunst aan het tijdschrift toegestaan, om zonder zegel te kunnen verschijnen als niet tot de politiek van den dag betrekkelijk. Waarschijnlijk zoude die gunst worden ingetrokken als men de vraag omtrent de kolonisatie van Algiers daarin behandeld vond.

Andere zwarigheid kwam van leden die beweerden, dat de bewijzen, dat men zich aan het klimaat niet kan gewennen, niet voldoende zijn, sommige voerden voorbeelden in hunne eigen familie aan van het tegendeel. Het was vooral door de slechte levenswijs toe te schrijven dat men er zoo veel stierf, enz. De Dr zeide dat men hem ten onregte eene strekking, zelfs eene geruchtmaking toeschreef; de mogelijkheid en waarschijnlijkheid van het acclimatiseeren was eene hypothesa, en hij had alleen beweerd, dat de gegevens tot nog toe die hypothese niet bevestigd hebben. Als zijn persoonlijk gevoelen wilde hij gaarne mededeelen, dat hij het voor onmogelijk hield dat men Algiers zoude koloniseren in den zin dat Franschen of andere blanken het land zouden bebouwen; dat men in zulk klimaat aan de Engelschen, Hollanders, Spanjaarden en Portugezen mis-

Ik schreef dezen morgen aan mijne vrouw.

lukt; daarentegen was het geluk in Noord-Amerika, Nieuw Holland, Nieuw Zeeland, enz. waar gematigd klimaat was. Anderen zeiden dat het onder de Romeinen toch wel geluk was.

Het slot was dat het stuk met weglating van hetgeen men konde vrezen dat aanstoot mogt geven zoude gedrukt worden.

De vergadering duurde tot over 5 uur. Dezen avond ging ik niet uit; ik had meer dan genoeg te schryven en ging vroeg te bed.

Voor het eerst zat ik heden by het vuur; tot nog toe had my de zon genoeg verwarmd; doch in de laatste dagen gevoelde ik dat er meer nodig was.

Woensdag 7 Novemb. Terwyl ik dezen morgen zat te schryven, bezocht my de heer Audiganne, die my over verschillende zaken mededeelingen deed. Hy ondervroeg my ook wat ik meer zoude kunnen vernemen omtrent zaken waar ik hem naar vroeg: Associations d'ouvriers, enz. Ik ging naar zyne aanduiding, in het Ministère de l'intérieur (Rue Grenelle St Germain) den heer Alexis Chevalier opzoeken die aan het hoofd is van het bureau du Service des Secours mutuel. Deze gaf my het laatste berigt omtrent de Sociétés de Secours mutuels, en dat betrekkelyk de Caisse de retraites pour la vieillesse, en verwees my voor de byzonderheden naar een stuk dat in den handel was. Hy liet my daarop brengen naar het bureau waartoe behooren de Asiles impériaux de

Vincennes et de Vésinet pour les ouvriers convalescents.
De ambtenaar die hier aan het hoofd was, gaf mij ook
inzage van stukken en mededeeling omtrent deze instellin-
gen die geheel naar het inzigt des keizers in
het leven geroepen zijn. Zij zijn toch gedurende de daar-
stelling reeds gewijzigd. Volgens het eerste plan zoude
het eene voor de tijdelijk invaliden, het ander voor de
gemutileerde of blijvend invaliden bestemd worden.
De laatste zouden zoo talrijk geworden zijn, dat
men (met allen grond) daarvoor is teruggedeinsd, en
nu het eerste voor mannelijke het tweede voor vrou-
welijke convalescenten bestemd is en reeds gebruikt
wordt. Ik bekwam toegangsbriefjes voor beide, and
opgaaf van de dagteekening der decreten die er betrek-
king toe hebben. Nu ging ik aan het Bureau van den
Moniteur om de nummers waarin die decreten voor-
komen. Men was zoo beleefd mij te beloven, die in het
magazijn op te zoeken, zoo dat ik er terugkomende den
de nummers bekomen.

Door deze gangen was een groot deel van den morgen ver-
streken, hoewel goed aangewend. Ik maakte toch nog
gebruik van de gelegenheid om de kerk te zien, die
een sieraad is van dit aanzienlijk en rijk gedeelte van
Parijs, zuidelijk van de Seine, namelijk die der heilige Clo-
tilde. Zij is op groote schaal, zuiver Gothisch, en maakt
een weldadigen indruk. Mij kwam zij voor zeer goed ge-

B. Utr.

De heer Say is niet vreemd aan de Staatshuishoud-kunde, doch hij heeft veel werk te verrigten voor den Noorder Spoorweg; hij is reeds sedert lang aan de onderneming van dien weg verbonden.

slaagd te zyn. In 1846 werd ze aangevangen, en zy is ge-
heel of byna geheel voltooid. Er zyn vele zeer ver-
sierde kapellen, en er is fraai beeldwerk, o.a. de Sta-
tiën in haut relief. Rondom is zy door een fraai yze-
ren, gedeeltelyk verguld hek omringd, en de plaats
waarop zy staat is ruim, en met schoone huizen om-
bouwd.

Een belagchelyk trek van de zucht voor de „propriété
artistique" kwam my hier voor. Toen ik, als gewoon-
lyk, tot herinnering een paar woorden opschreef, kwam
een kerkedienaar my vragen of ik een byzonder verlof
van den Prefect of van den Architekt had, en dat het
my anders niet geoorloofd was iets op te schryven!

Het vallen van den avond deed my huiswaarts
gaan. Dit is het nadeel dat de reiziger in dezen tyd
van het jaar ondervindt; hy kan zoo weinig op een
dag zien. Besteden kon ik intusschen den tyd zeer wel,
en ik was niet te vroeg gereed om te 6 uur by den
heer Guillaumin te gaan eten. Wy waren daar in
klein gezelschap: de Hr Leon Say, wiens vader en
grootvader my zoo wel bekend geweest waren, en
de laatste door my zoo zeer betreurd wordt. Hy is diens
eenig kind, heeft ruim vermogen geërfd, en boven-
dien eene zeer ryke, protestantsche vrouw getrouwd.
Verder de heer Blaise, dien ik reeds ontmoet had, een
der ondernemers van de Spoorwegen in Spanje, en de
heer Jos. Garnier. De heer Guillaumin heeft twee

dachters. Wy hadden zeer levendig en vertrouwelyk gesprek over personen, schryvers en Staatsmannen, over politieke toestanden, over Italie, over de godsdienst en de katholieke kerk, enz. enz. Na het eten kwamen nog verscheiden heeren en dames; men praatte, en sommigen maakten partytjes. Onder de laatstaangekomene was de heer Vogel, een Duitscher, die hier aan het Ministère van Agriculture et Commerce aangesteld en met den buitenlandschen handel belast, een zeer wel onderrigt man, met wien ik veel gesproken heb. Hy geeft eene Statistiek van Portugal uit, en dat was o.a. goede stof van gesprek. Ik vernam langs dezen weg veel dat voor my groot belang heeft, over de politieke partyen, over het geen men voorziet, verwacht, vreest en hoopt; veel te veel om er aanteekening van te houden.

Er werd nog laat thee gedronken, en het was middernacht toen wy huiswaarts gingen.

Donderdag 8 Novemb. Ik ontving een brief van van Rees uit Groningen, die zeer vriendschappelyk was en my veel genoegen deed.

Ik bleef een groot deel van den morgen thuis schryven, vervolgens maakte ik eenige kleine inkoopen van papier enz. en bezocht, volgens afspraak den heer Dr Boudin, die zeer mededeelzaam was en my zeide dat hy sedert lang ziet met Statistiek als middel om geneeskundige vragen op te lossen bezig hield. Wat hy my zeide was geheel in mijn geest. De geneeskundigen, even als de

Staatsmannen, beoefenen de Statistiek om hunne stelsels of hypothesen te bewyzen. Dit doet hen valsche of althans eenzydige gegevens opzamelen, waarop men zich niet verlaten kan. Zal de ervaring voor de wetenschap van een grondslag opleveren, zoo moet men alle vooraf bepaalde meening daarlaten, en alleen vragen, wat werkelyk gebeurd is, om vervolgens besluiten daaruit op te maken. Ik zoude wenschen dat de mensch zich in alle hemelstreken en in alle landen konde acclimateeren, met name in Algiers, doch de Statistiek, uit officieele bescheiden opgemaakt, levert my uitkomsten die het tegendeel bewyzen. Ik beweer niet dat daardoor het tegendeel beslist is; maar wel dat de grond voor het stelsel ontbreekt. Ik vind, dat het Joodsche volk die eigenschap meer dan eenig ander schynt te bezitten; dat het weder, want beter dan de andere aan den schadelyken invloed van klimaat en bodem. Hoe dat te verklaren is, wat er uit af te leiden is, doet niets voor het onderzoek van het feit. Hy is door die wys van de Statistiek te beoefenen telkens in stryd met hen die slechts feiten zoeken die hunne stellingen schynen te bevestigen. De Amerikaansche schryvers over de menschenrassen hebben zeer dit gebrek; zy willen bewyzen dat het verdrukken en mishandelen van Negers en wilden, met de natuurlyke bestemming dier rassen overeenkomt; en dit is niet minder onwetenschappelyk dan onredelyk.

Hy stelde my voor met hem de Vergadering te

U.
U

gaan bywonen van de Société d'Antropologie, die eerst voor een paar jaren opgerigt is, doch reeds de uitstekendste mannen in dat vak vereenigt. Daar uit ons gesprek bleek dat ik de verwantschap der Statistiek en der Antropologie reeds op prys stel, wilde hy, als ik daarmede tevreden was, my als correspondent dier Vereeniging voordragen. Ik had hier niets tegen. Wy spraken ook nog over zyne mededeelingen in Londen betrekkelyk den grooten invloed die de versche lucht in de hospitalen op de herstelling der zieken heeft. Het is, zoo hy my zeide een der hoofdpunten van de hygiène; men heeft in den regel drie maaltyden daags, men ademt 20 maal in elke seconde lucht in, wat moet niet de invloed schadelyk zyn indien die lucht slecht is! Wy spraken af dat ik het nieuw Militair hospitaal te Vincennes bezoeken zoude, waar de ventilatie zoo volkomen is. In de Société d'Antropologie heeft Dr. B. onlangs een stuk gelezen „du non cosmolitisme de l'homme". Dat onderwerp zal nu van alle zyden meer onderzocht en toegelicht worden. Er werden verscheidende stukken gelezen, o. a. een over de vraag of Celten, Iberiërs en Gallen een of meer volksstammen geweest zyn, — dat my toch zwak voorkwam; — over de Negerrassen byzonder in Senegal; ook over hunne meerdere of mindere sterfte en de ziekten waaraan zy lyden. Ik werd als candidaat voorgesteld.

Ik bleef dien avond thuis, vooral om brieven te schry-
ven; dat veroorzaakt my aanmerkelijk tydverlies, doch
ik kan de brieven die ik ontvang niet onbeantwoord laten.

Vrydag 9 Novemb. Ik reed reeds vroeg (half
negen) naar Vincennes in de hoop daar den heer
Dr Baudin aan te treffen en met hem het nieuwe
Hôpital militaire te zien. Doch hy kwam dezen
morgen niet; ik wachtte lang vergeefs; en vervol-
gens ging de Major de Service met my rond. Ik tee-
ken er slechts enkele punten van op. Het is geheel
nieuw en nog niet voltooid; - in den vorm van
een vierkant, waarvan drie zyden bebouwd en eene
zyde open is; het ligt vry hoog en heeft op die wyze
volkomen zon en zuivere lucht. Het is bestemd voor
het garnizoen van Parys. Er zal plaats zyn voor
650; thans zyn er buitengewoon weinig zieken. De
zalen zyn van 40 bedden, met kleindere van 12, en
enkele voor één zieke. Er zyn voor de oppassing
20 Soeurs, by elke zaal eene. My viel in het oog
de ruimte; tusschen elk bed is 1.30 Mètre plaats;
doch de verdiepingen zyn niet hoog. Aan beide zy-
den zyn vensters. Er zyn geen tafels noch stoelen.
Het eten wordt op een plankje aan de voeten van den
zieke gesteld; dat kan hy in zyn bed of daarby staande
gebruiken. Byzonder is men bedacht op de verwar-
ming en de verversching van de lucht. Men verwarmt door
buizen met warm water, dit geschiedt op eene tem-
peratuur van 17°. In elke zaal is een thermometer;
De lucht wordt in beweging door stoomwerktuigen

U.B
Ut

van buiten ingepompt en door yzeren traliewerk in den bodem in elke zaal ingedreven. Door meerdere openingen in de muren, laag by den grond wordt de gebruikte lucht weder uit de zalen gedreven, zoo dra de koude dit verbiedt wordt de versche lucht verwarmd eer zy in de zalen komt, en om te warm te doen blyven zyn eenige groote kagchels in elke zaal die door inwendig geplaatste buizen met heet water verwarmd worden. Eene bepaalde hoeveelheid versche lucht moet in elke zaal worden ingepompt, namelyk 30 tot 60 cubiek mètre voor elken zieke in het uur (par lit et par heure) Een Anemometre wyst aan hoeveel lucht er ingepompt is, De geneesheer kan voorschryven hoeveel er noodig is.

Ik heb ook de pharmacie, de vertrekken waar het linnen en andere behoeften bewaard worden, die waar de Zusters verblyven, enz. enz. bezocht; doch vond daar niets dat voor my byzonder belang had. In de keuken zag ik iets zonderlings. De ketel waarin de soep gekookt werd was met eene ketting en hangslot gesloten. Dit is volgens een oud voorschrift. Het vleesch wordt er in gedaan onder bepaald toezigt, en dan wordt de ketel gesloten en de sleutel gegeven aan den Sergeant planton, die dien terug geeft als de soep wordt uitgedeeld, en dan waarborgt dat het vleesch en de niet aangelengde soep werkelyk aan de zieken wordt uitgedeeld. Er is thans eene Soeur in de keuken, en deze zeide my, dat tegen-

woordig de planten haar altyd den slentat geeft. De baans zyn enkel belegd met toeugt, in het belang der zieken, zy hebben nimmer eenige verantwoordelykheid.

Het deed my leed dat de heer Boudin niet zelf hier was; de Majoor was ten uiterste beleefd, maar kon niet alle myne vragen bewyzen; en het was niet mogelyk sommige zaken meer naauwkeurig te zien. De ruimte, het goede licht en vooral de onovertreffelyke versche lucht, zyn de uitstekende trekken waardoor dit hospitaal alle andere overtreft, en waaraan men toeschryft, dat onbegrypelyk weinig zieken sterven. Men moet evenwel ook bedenken, dat het alle mannen zyn in de kracht van het leven. Overigens kwam het my niet voor dat de volmaaktheid bereikt was. By de zorg voor reine lucht stak zeer af dat de secreten en waterplaatsen ten uiterste onzindelyk waren en eene afschuwelyke lucht verspreidden. De Majoor zeide my dat de genie voortdurend proeven nam om dit kwaad weg te nemen. Doch zy moeten weinig op de hoogte zyn als zy hetgeen in Engeland en Duitschland sedert lang volkomen geslaagd is hier niet weet ten uitvoer te brengen.

Ik kon ook niet goedkeuren dat er geheel geene gelegenheid was voor zieken, die het bed kunnen verlaten, om zaam aan een tafel hun middagmaal te houden of zaam te spreken. Ik zag hen hier en daar staan

als of zy naar een stoel zochten. Voor de herstellende moet dit zeer hard vallen. Ik vroeg of er geen Salle de Conversation pour les Convalescents was. O neen die loopen door de Corridors of zetten zich waar zy kunnen. Dit kwam my zeer onvoldoende voor, vooral in den winter wanneer vele der Corridors niet verwarmd zyn. Aan de zinde-lykheid ontbrak in het algemeen nog veel.

Van myn gesprek met den Major terwyl ik wach-tende was wil ik ook nog iets opteekenen. Ik vroeg hem of de nieuwe kleeding der Soldaten hy-gienisch werd goedgekeurd. By my was opgekomen dat de kleine tulband geen goed hoofddeksel zyn kon dewyl die geen bescherming tegen de zon oplevert; dat ook de wyde broeken niet de geschikste soldaten-dragt waren. Hy zeide my dat ik gelyk had, dat de generaal Bugeaud het ook beweerd heeft, en dat hy zelf altyd eene muts met een zeer groote klep gedragen heeft. Doch dat staat niet zoo schilderach-tig. Ook vindt men die verbrande gezigten (hâlés) krygshaftig maar het is stellig voor de oogen en voor het hoofd niet goed. Minder wyde broeken zyn ook beter; deze belemmeren en brengen geen nut aan. De geneesheeren zyn daarover niet ge-raadpleegd.

De Ophthalmia militaire heeft in het Fransche leger geheel opgehouden. Zy was uit Egypte afkom-stig en is in de meeste legers geweest; - thans heerscht zy nog sterk in Belgie. In Egypte was het niet zoo zeer

Aan de Barrière, die nu by de vestingmuur is, trof my de belemmering van het Octroi, waar„ voor wagens met stroo en hooi, door middel van lange stangen, in alle rigtingen te steken, onderzocht worden; en elke wagen, elk persoon, zelfs de ontschul„ dige omnibus, naauwkeurig moest worden on„ derzocht.

× Te $\frac{1}{4}$ 4 ure woonde ik den Cursus over de Staats„ huishoudkunde by, die de Hr Garnier gaf in de Ecole des ponts et Chaussées. Hy was nog aan de Inleiding, en sprak zeer goed. Deze is de eenige Cursus in Parijs; hy duurt 40 lessen van $1\frac{1}{4}$ u.. Hierwel daarby ook vreemden

de zon als de koude van den nacht na de hitte van den dag, die er aanleiding toe gaf. Velen werden daar ook doof van. Thans wordt in Afrika steeds aanbevolen dat de soldaten, die des nachts in het open veld blyven de oogen en ooren goed bedekken.

Vincennes is een groot dorp, byna eene kleine stad, met ruim 6000 inwoners. Het Bosch en het Kasteel leveren nog veel merkwaardigs op; doch ik kon daar dit maal niet langer blyven, vooral omdat ik dezen morgen weder een brief van den heer Six uit den Haag bekomen had, dien ik niet onbeantwoord wilde laten. Ik keerde met een omnibus terug. De lange weg door de stad, langs de voortgezette Boulevards, over de Place de la Bastille, voorby de Colonne de Juillet, door de bedryvige buurt Faubourg Saint Antoine, en door de Barrière du trône was my zeer belangryk.

Ik schreef myn brief en maakte nog eene groote wandeling, o.a. in den Jardin des Tuileries.

* Dezen avond ging ik in het Théatre du Vaudeville. Men gaf Une tasse de thé, een grappig stukje, vervolgens Redemption. Dit is een merkwaardig stuk: de Madelaine van den keizerlyken schouwburg (in Weenen) in haren glans en uitgelatenheid wordt hare levenswys moei, verlieft zich in een edel jong man, die zich ook in haar verlieft, maar zich overwint, en haar versmaadt. Zy zoekt den Prior van het Franciscanerklooster op, versmaadt, van hare zyde de mannen die haar voor geld

B. tr.

worden toegelaten, zyn deze lessen nergens aangekondigd. Het bestuur der school verbiedt dit niet te doen. Evenwel, daar het de eenige Cursus van E. P. is die in Parys gegeven wordt, komen velen dien bywonen. In het Conservatoire des Arts et Métiers, en in het Collège de France worden slechts enkele gedeelten der wetenschap afzonderlyk behandeld.

Dezen morgen ontmoette ik, in het Café du Helder, by het ontbyt den oudsten der heeren Suermondt uit Aken.

Ik nam heden aan tafel afscheid van een oud heer, die meestal naast my gezeten heeft, en met wien ik over allerlei zaken veel gesproken heb. Wy waren gansch gemeenzaam geworden, hoewel onze gevoelens hemelsbreed verschilden. Hy was een adelyke Belg van den ouden stempel. Ik vernam eerst later dat zyn naam was De Prez. Hy woont des zomers op een oud kasteel by Brussel en des winters doorgaans in Nice, werwaarts hy morgen vertrekt.

voor geld willen koopen. De laatste proef van den werkelyken minnaar, die haar verstoot omdat hy haar verkeerd vertrouwt is, dat zy in zyn byzyn vergif neemt en hem vaarwel zegt met den triumf dat hy nu toch niet meer aan hare opregtheid zal twyfelen. Het was geen vergif; hy had daarvoor gezorgd, en nu wordt de band gesloten... De kritiek kan veel hierop aanmerken; doch er zyn veel treffende en regt tragische tooneelen in; en die worden hier uitstek goed uitgevoerd. Sedert ik hier ben wordt dit stuk alle avonden gegeven en nog is het altyd vol. Gelukkig waren heden de benoden. Ite plaatsen achter het orchest niet zoo bezet als gewoonlyk.

Zaturdag 10 Novemb. Op grooten aandrang van den heer Garnier zette ik my dezen morgen dadelyk na het ontbyt aan de schryftafel om zoo veel doenlyk op te teekenen wat ik in de Société des Economistes omtrent ons land heb medegedeeld; ik schreef met grooten spoed, zonder iets te kunnen nalezen, en was toch eerst tegen vyf uur gereed om het op de post te kunnen brengen. Het moest nog dezen nacht gedrukt worden.

Dezen namiddag wandelde ik over de Boule, vard naar de Madelaine, en zocht daar in een prentewinkel plaatjes uit voor de Stereoscope en gezigten van Parys. Het is my een genoegen dit met zorg te doen in de gedachte dat zy met welgevallen door waarde oogen zullen beschouwd worden.

Verder besteedde ik den avond om te lezen en brieven te schryven.

Zondag 11 October. Ik was dezen nacht wat ongesteld, de koude was my op de maag gevallen; ik wendde de gewone middelen aan: ontkouding, magnesia, pepermunt. Een brief van myne vrouw kwam my verheugen. Myn eerste werk was haar en Mina te schryven; doch ik had nog zoo veel andere brieven te schryven, dat er den morgen aan besteden moest, en ik eindelyk brieven aan De Bosch Kemper, Sloet, Meerbeke en Mulder in Deventer verzond.

Ik werd aangenaam gestoord door een bezoek van den heer Leon Say, wiens vader en grootvader ik gekend en geacht heb. Hy is nu een zeer ryk man; eenig kind van zyne ouders heeft hy veel geërfd, en heeft eene Jufvr. Bertin gehuwd die groot vermogen had. De familie Bertin is eigenaren van het Journal des Debats; zyn schoonvader en Bertin de Vaux (dien ik in 1830 ontmoet heb, waren lang de bestuurders. Deze zyn beide overleden, en thans is het een derde broeder, oom van Mevr. Say. De heer S. is thans in het bestuur van den Chemin de fer du Nord, wat hem veel werk geeft. Hy zeide my, dat hy, als opvolger van zyn oom, zich waarschynlyk meer met het bestuur van het Journal des D. zoude gaan bezig houden en dan de andere werkzaamheden laten varen. Dat blad

U.
U

heeft aanzienlyke waarde en hy een vry groot aandeel; evenwel is die soort van eigendom minder gezocht dan vroeger, sedert de Keizer naar welgevallen het verschynen van elk blad kan doen ophouden.

Er is tegenwoordig zoo veel yver om Spoorwegen aan te leggen, dat er gebrek is aan Ingenieurs directeurs. Vroeger kwamen die veel uit Engeland; thans zyn er veel Franschen in Engeland, ook in Spanje. Zy worden overal gevraagd. Het gevolg daarvan, zeide my de heer S., is dat men verpligt is die heeren met ten minste 50,000 francs jaargeld te beloonen.

Ik had juist nog twee uren over; die besteedde ik voor eene groote wandeling o.a. langs de Boulevards Sebastopol. De menigte wandelaars op alle de Boulevards, in de Rue Rivoli, op de kaayen, in alle de hoofdstraten, — in de Tuinen der Tuileriën en van het Luxemburg, en dan nog in het Bois de Boulogne en Bois de Vincennes, is verbazend groot. Het wandelen op den zondag is het eigenaardig vermaak der bevolking van Parys; en men moet bekennen dat dit zeer onschuldig is.

Dezen avond bezocht ik den heer Garnier op Mont Martre. Dit was nog voor korten tyd buiten de Barrières, thans behoort het tot de stad. Die verandering is voor zyne zeer [illegible]

huishouding eene meerdere uitgave van ongeveer 500 francs. Ik vond hem met twee dochters, de jongste van 13 jaar, later kwam nog eene aangenomene dochter. Zyne vrouw was ziek, en haar zag ik daardoor niet. Wy hadden veel gesprek over Parys, Frankryk; de toestanden van den dag, de mannen van invloed, ook die van wetenschap; — ook over onze eigene geschiedenis en onze studien. Hy is in een dorp van het graafschap Nice geboren. Hy is als kwekeling der Ecole de Commerce, waar hy nu onderwys geeft, begonnen. Hy is byzonder vriendschappelyk en in hem behaagt my zyne rondheid en onafhankelykheid, waardoor hy niet zoo als vele anderen door steeds de regering te believen voordeelige aanstellingen en betrekkingen bekomen heeft; maar alleen als docent en als schryver door eigen vlyt een bestaan zoekt. Tot by elf uur bleef ik by hem; hy bragt my toen naar de plaats der Omnibussen; doch deze waren alle vol, zoo dat wy besloten te wandelen, en hy ging toen tot de Boulevard des Italiens met my. In deze zeer afgelegen buurt komt steeds meer en meer levendigheid, er wordt veel gebouwd en de huizen worden er jaarlyks duurder. De verlichting was er toch nog slecht; met uitzondering van een aantal koffyhuizen en dansplaatsen, die schitterend verlicht en druk bezocht waren. Het is

U.B
Ut

de gewoonte dat de bevolking, niet van den hoogsten rang, den Zondag avond in die plaatsen van vermaak ver van het middelpunt der stad gaat doorbrengen. Dat dit vermaak niet zoo volkomen onschuldig is als de wandeling, is bekend; dus tegen groote onvoegzaamheid wordt door de politie streng gewaakt.

Maandag 12 November. Het ging my wat beter; ik had in de laatste dagen veel stof opgezameld en niets in myn dagboek kunnen schryven. Als gewoonlyk moest weder deze voormiddag daaraan opofferen

Onder de zaken, die ik dagelyks opmerk en daarom met opschrift behoort, dat men in Parys voortdurend Soldaten ziet. Met trommel, hoorn of andere muziek trekken zy onafgebroken door de stad. Dat dit met opzet geschiedt, lydt geen twyfel. Sommigen, die ik hierover sprak, zeiden my dat is het voorteeken, dat wy binnen zeer kort weder oorlog zullen hebben. Ik wil dit niet gelooven; doch wel is het de bedoeling om het vooroordeel van vroegere tyden, als of de krygsdienst de voorname bestemming van het leven, de loopbaan der eer zoude zyn, in stand te houden. Dit is de stem der regering, en de indruk der onwederstaanbare magt waarover de vorst beschikken kan, wenscht men levendig te houden. Het vaak heeft werkelyk nog die voor-

U.B. Utr.

liefde voor het krijgswezen; het knoopt daaraan
de ijdelheid van elke natie boven alle andere te staan.
Dat het in dien toestand zeer ligt valt het vuur
voor een oorlog te stoken, al is daarvoor geen
werkelijke grond, valt in het oog. Het is dit waar-
door zoo veel onzekerheid in Europa bestaat
en, zoo als te vreezen is, nog lang zal bestaan.

De Suaven zijn, zoo ik hoor, algemeen Franschen
of ook wel vreemden, geen Afrikanen. Enkele re-
gementen van Arabieren en anderen uit Afrika
of uit het oosten heeft men opgerigt onder den
naam van Turkos; doch deze zijn zeer wei-
nig talrijk. Alle de overigen gelijken alleen door
hunne kleeding en houding op de Afrikanen.
Wat de oefening en de bestemming betreft is het
eigenaardige de buitengewone vlugheid en de tijde-
lijke woede of razernij waarmede zij aanvallen.
Het is de dapperheid niet als een pligt maar als
een genot of razernij uitgeoefend. Dit is het
eigene van de oostersche volken en van de wilden.
Mij dunkt het is de toestand die het naast komt
aan dien van verscheurende dieren, de onaardig-
ste in den redelijken mensch. Indien men tygers,
luipaarden of hiënas behoorlijk konde africhten, zoo
zouden zij in den krijg de beste troepen opleveren.
Olifanten en paarden gebruikt men sedert lang, doch
zij zijn eigenlijk alleen de dragers van de krijgsman-

B.
tr.

nen die Heyden. Die uitvond, om de verscheurende dieren op bevel te laten menschen verscheuren, zoude gewis hoog geroemd worden; men moge hem een octrooi van uitvinding toekennen. Zoo laag plaatst de oorlog den mensch, wanneer hy anders dan tot verdediging wordt aangewend.

Dezen avond ging ik in het Theatre français, waar gegeven werd Le roman d'une heure, van Hoffmann, een nietig stukje maar geestig; en La Consideration, een drama van Doucet. Dit stuk is nieuw en beviel my niet. Het is verward en omslachtig, met eenige fraaije tooneelen. De uitvoering en het schoone Fransch deden toch genoegen.

Dingsdag 13 November. Op raad van mijn buurman aan tafel, bestelde ik my een toertje by den Coiffeur Alphonse.

Ik begaf my in de Koninklyke Bibliotheek; doch niet om er veel van te zien, dat is door de groote verbouwing die onderhanden is, onmogelyk; doch om twee Correspondenten van Prof Vreede op te zoeken, de heeren Ravenel, en Berger de Xivrey. In de leeszaal vernam ik dat de eerste by de gedrukte boeken, de tweede by de handschriften aangesteld is. Doch geen hunner was aanwezig, en ik zocht den laatsten nog vergeefs in zyne woning.

Een merkwaardige instelling verlangde ik te leeren kennen, de keur der zyde in den handel. Ik begaf daarvoor in het gebouw naast de Beurs, waar

B.
tr.

het Tribunal de Commerce bestemd, waar ik den heer Persoz vond, die aan het hoofd dier inrigting is welke in dit gebouw geplaatst is. Op het noemen van den heer Persoz van den naam van Wolowski, werd ik op de vriendelykste wys bejegend. Iets van hetgeen hy my mededeelde wil ik tot herinnering opteekenen. Het zyn twee byzonderheden van de zyde, als grondstof, die hier onderzocht worden: de vochtigheid en de lengte der draden op een bepaald gewigt. Men noemt het eerste Conditionnement, het tweede essai de titrage. De vochtigheid constateert men door dessication, dat is volkomen droogmaking.

Men neemt aan dat de zyde op 100 deelen 11 deelen water mag bevatten. Op dien graad van droogte of vochtigheid brengt men de balen terug; zoo dat al wat zy minder water bevat in den prys er aan wordt toegevoegd en al wat zy meer bevat van den prys wordt afgetrokken.

Voor de lengte (tevens de dikte) der draden worden, by het onderzoek, uit elke baal 20 strengetjes, flottillons, genomen, en wordt elk zeer naauwkeurig gewogen. Vervolgens wordt de lengte der draden van elk gemeten. Hierdoor komt men te weten 1° de meerdere of mindere gelykheid van de draden, 2° de meerdere of mindere dikte. Dit verschil is van belang zoo wel by de Soie grège (de ruwe) als by de Organsin (meer bereide). Zyn de draden langer zoo bekomt men meer stof by het weven; — zyn zy onderling niet gelyke

B.
Utr.

dikte, zoo bekomt men een effener gladder weefsel (lisse).

Voor de berekening heeft men een omgekeerden maat-staf als voor katoen en hennep of vlas gebruikelyk is. By deze drukt men uit hoeveel draden een bepaald gewigt bevatten; — by de zyde zegt men hoeveel een draad van bepaalde lengte weegt. Die lengte is 476 mètres. Het verschil weest my de Hr. P. uit een register. Dit is gewoonlyk het grootste in de Cévennische zyde, die slecht gesponnen worden. In eene baal Grège, woog het zwaarste der 20 flotillons 6 grammen 410 milligr., het ligtste 3 gr. 20 milligr. In een baal Piemonteesch Organsin woog het zwaarste 2 gr. 130 milligr., het ligtste 1 gr. 410 milligr.

Ik zag nu alleen het wegen zien; de andere bewerking had op dit oogenblik niet plaats. Van het wegen vroeg ik of men dat zoo naauwkeurig deed, als voor de edele metalen. Dit zoude onnuttig zyn, dewyl eene zoo groote naauwkeurigheid voor den handel geen belang zoude hebben. Maar het zoude ook ondoenlyk zyn omdat het gewigt niet volkomen blyvend is. Eene enkele luchtbeweging kan eenigzins vochtigheid aanbrengen of wegnemen, en men zoude dus verschil in gewigt vinden by elke herhaling. Dit is echter zoo gering dat men aan de tiende deelen van eene naauwgezette weging, wel niet in het luchtledige, maar buiten luchtstroom, zoo als hier plaats vond, genoeg heeft.

Het onderzoek der vochtigheid kost 10 centimes de kilogram; voor de lengte en gewigt proef betaalt men 2 francs voor elk essaai. Het komt wel voor,

dat een tweede opgaaf verlangd wordt; daar altyd de keur plaats heeft in de onderstelling dat men uit de 20 flottillons, vachtsoorts genomen, tot den staat van de geheele baal besluiten mag. De proeven zyn niet als pligt voorgeschreven. Willen handelaars hun koop sluiten en de zyde aannemen op vertrouwen, een Straf kan dit nog; doch als de koop gesloten is kan elk der partyen de vochtigheidsproef vorderen, omdat daarop de berekening van den prys steunt.

Ik moet hier nog byvoegen, dat de zydehandel van Lyon nog altyd de oude maat gebruikt. Men is daarom genoopt achter de cyfers van het metriek stelsel steeds eene kolom van reductie tot de oude livre, once en grains toe te voegen. Van het ook dat men 476 metres als grondslag aanneemt, als met die in oude ellen overeenkomende, terwyl men anders 500 metres nemen zoude.

Uit de Rue Notre Dame des Victoires (!) naar het Louvre ging ik opzettelyk door de oude straten die in die streek, voornamelyk van het Palais Royal, nog zoo vele zyn; en zag er het afgrijselyke, morsige en ongezonde nog in de nabyheid van het schoone, frissche en gezonde gedeelte der stad zij. Ik ging onderanderen door eene lange zeer bevuilde straat, Tirechappe genaamd, waar geen wagen door ryden kan, en die ik op geen plan der Stad gevonden had.

Ik bezocht nu de Sainte Chapelle, in den tyd van Lodewyk gebouwd, en voorheen dienend de Kapel der Koningen, tot dat zy in de omwenteling zeer verwoest en later verwaarloosd werd. In den laatsten tyd werd zy op uitstekende wys

U.
U

hersteld. Eigenlijk zijn het twee kapellen boven elkander, de bovenste voor het Hof en de hoogste [illegible]. De gothische bogen en zuilen zijn bewonderenswaardig. Alles is goud en blaauw, de geschilderde vensters zijn hersteld zoo dat men het verschil van de nieuwe en oude niet bemerkt. De benedenste, voor de mindere beambten en bedienden bestemd is laag, met breedere bogen en vensters, doch niet minder schoon van bouworde, hoewel minder rijk. Deze is nog onderhanden, en het schilderwerk is nog geheel niet hersteld. Mij kwam deze dubbele kapel voor een der schoonste monumenten van bouwkunst die ik in Parijs gezien heb. Als ik er iets op zoude aanmerken, is het dat de zucht voor het schoone aan den indruk van het verhevene wel eenige afbreuk doet. De Messe du Saint Esprit wordt sedert eenige jaren weder door de Regterlijke magt in deze kapel gevierd.

Ik bezocht nu ook het Palais de Justice, mij van vroeger bekend, en bijna niet veranderd. In veel opzigten steekt het bij de andere gebouwen en inrigtingen af. Het is zelfs niet [illegible]. Alleen het Hof van Cassatie heeft een eenigzins goed en ruim lokaal; alle andere zijn eng, benaauwd, slecht in orde; beneden alle waardigheid. Alles is vuil, gemeen, grof. Zelfs de personen, advocaten, avoués, deurwaarders, enz. enz. maken een afstootenden indruk. De Salle des pas perdus, de kronkelende, donkere trappen en gangen, waar men den weg bijna niet vinden kan; alles, alles wekte bij mij tegenzin. Ik woonde eene zitting van het Tribunal de Police bij. De vlugheid waarmede de zaken, an-

U.
U

genoeg een per minuut worden afgedaan. Het waren her-
bergiers die te laat hadden, kleine schenken, veelal aan
meest dronken volk. De naam werd uitgeroepen. Qu'a-
vez vous à dire? zeide de regter, terwijl hij opteeken-
de; — Niets of bijna niets zeide de beklaagde, en de
griffier las uit het procesverbaal, een paar regels.
Dix francs, — deux francs, — cinq francs. La pre-
mière fois, — récidive. — waren de weinige woorden
die de regter sprak; — en een volgende stond reeds on-
der voor het. Men was daaraan gewoon,
de schaar der gedaagden, die vrolijk met elkander
spraken, namen het even min ernstig op als reg-
ters en openbaar ministerie. Het Tribunal Correc-
tionnel had ook zitting, doch het was zoo vol dat
ik er niet in kon komen. Het Keizerlijk Ge-
regtshof was in eene kleine zaal; doch dezemaal
groot genoeg, want er waren buiten de leden van
het Hof, en de practizijns, alleen partijen en een zeer
klein publiek. Wat behandeld werd had voor mij geen
belang, het betrof de executie van een veroordeeld
schuldenaar, en daarover werd op de vervelendste wij-
ze noodig afgedaan, om de vormen te vervullen. Die
sprak rabbelde om aan het eind te komen, geen der
raadsheeren luisterde, en toen het uit was gingen zij in
een ander vertrek, om eene uitspraak op te maken, die
voor niemand twijfelachtig was.

Een eng trapje met het opschrift „à la Cour d'Assises"

U.B
Ut

bragt my naar eene vry groote zaal, maar donker en morsig. Hier werd eene beschuldiging van kindermoord behandeld. Zy kwam zeer overeen met die welke Meerbeeke onlangs in Utrecht bepleit heeft. Ook hier werd beweerd dat het kind door slagen op het hoofd verwond was, niet dat het zoude gestikt zyn. Het oordeel van den Arts was de voornaame grond. Het openbaar Ministerie deed ook de verberging der zwangerschap en het nalaten van alle voorzorg gelden. Tamelyk wel sprak een jong advocaat, las een brief in het voordeel der beschuldigde, en haalde een paar plaatsen aan uit een medisch werk waar gezegd werd dat de val van het kind, zonder opzet der moeder, soms den dood kan teweeg brengen; ook eene vermaning van Orfila aan de geneesheeren om niet ligtvaardig te verklaren, dat het kind door schuld der moeder moet gestorven zyn, wanneer het alleen waarschynlyk is. Het resumé van den President was vry goed. Het openbaar Ministerie had er zeer op aangedrongen dat de Jury volgens den eed verpligt was het schuldig uit te spreken wanneer hy overtuigd was.

De Jury was ongeveer een kwartier in beraadslaging en bragt toen het verdict uit „Oui l'accusée est coupable. Oui il y a des circonstances attenuantes." Na eenige oogenblikken werd nu het vonnis uitgesproken: Zeven jaren „travaux forcés. Zonder de circonstances atténuantes zoude het de doodstraf geweest zyn.

Ik wil geen afkeurende meening over deze regtspraak „

U.B. Utr.

ting ter neder schryven. De namen van het geregt namen ernstig hunne taak waar. Doch dat dit de hoogste volkomenheid van regtspraak zoude zyn kwam my niet voor. Alle middelen om zekerheid te erlangen, zyn op die wys niet erlangd. Het is vooral ten opzigte der gezworenens altyd de verwarring van waarschynlykheid, van gelooven, met de logische overtuiging dat het niet anders zyn kan. Toch de advocaat poogde alleen waarschynlykheid op vroeger goed gedrag enz. tegenover waarschynlykheid op grond van verborgen zwangerschap te stellen. Doch het eigenlyke punt, waardoor alleen de hoogste zekerheid kan verkregen worden geen onschuldige te te veroordeelen, namelyk dat het volgens ons verstand onmogelyk moet zyn dat zy de misdaad niet zoude bedreven hebben; — dat werd niet of niet duidelyk en krachtig genoeg op den voorgrond gesteld.

En als ik my afvraag: is, volgens het geen daar behandeld werd, geen denkbare mogelykheid, dat dat kind anders dan door slagen van de moeder, men weet niet met welk werktuig, zoude gestorven zyn; — zoo moet ik my antwoorden, neen. Hooge waarschynlyk is de schuld, volstrekt onmogelyk is de onschuld niet. En dat is voor my nog geene goede justitie.

Ik ging nog naar het Bureau van den Moniteur, volbragt nog eenige andere bezorgingen, wandelde nog [illegible], maar overigens was myn voormiddag dien ik nog tot meer bestemd had, verloopen.

De vrijere invoer van allerlei waren vertoont zich reeds in het [illegible]. Men kondigt op vele plaatsen suiker en andere zaken voor verminderde prijzen aan als gevolg van de vermindering van het tarief. Heden stond op de Place du Châtelet een man met een grooten wagen appelen en riep uit Des reinettes du Canada. Ik vermoed dat die ook nieuw is. Want uit Canada komt reeds in den handel.

Dezen avond woonde ik in het Conservatoire des Arts et Métiers de lessen bij van den heer Baudement over de „Zoologie appliquée à l'agriculture et à l'industrie", en van den heer Payen over de „Chimie appliquée à l'industrie", te 7½ en 8¾ u. Beide spraken zeer vlug en duidelijk, de eerste het meest; de tweede draaide wel eens af en zocht wat aardigs te zeggen. Het was in beide zaaltjes overladen vol. Naar mijne gissing 5 tot 600 toehoorders. Er was weder geen zorg voor versche lucht.

Op de wandeling huiswaarts at ik voor het eerst weder „riz au lait", die mij niet minder goed smaakte dan in 1815, toen dit mijn gewoon avondeten was.

Woensdag 14 Novemb. Ik bleef tot na één uur thuis, en bezocht toen het Musée Cluny. Dit was niet veel veranderd sedert 1844; evenwel zag ik het met groote belangstelling. Het gebouw zelf is een der weinige prachtige woningen uit de 13e eeuw, nog geheel in den ouderwetschen stijl.

Men ziet hier welke aanzienlyke en ryke mannen in den
tyd de Monniken van Cluny waren. Voor hun verblyf, wan-
neer zy in Parys kwamen, voor het bestuur hunner aan-
zienlyke bezittingen in en om de hoofdstad, waar zy geen kloos-
ter hadden, bouwden zy een paleis, en boden het gebruik
intusschen den koning aan, die daarover voor leden der
koninklyke familie beschikte, zoo dat de Weduwe van
Karel XII hier gewoond heeft, en andere na haar. De
weelde en de kunst, de inrigting der vertrekken van dien tyd,
zyn nog voorhanden, en zelfs in een der groote schoor-
steenen brandt een vuur van blokken hout, even als in den
tyd dat vorsten en vorstinnen daar om plagten te zitten.
Het gebouw en de oudheden die men er bewaard vormen
een goed geheel. De laatste zyn uit de Middeleeuwen
en later tyd; weinige van hooge Oudheid. Zy zyn allerlei:
Schoone oude meubelen, kasten, tafels, Sieraden. Merk-
waardig oud porcelein; veel snywerk, beeldjes, yvoor, in-
taxel, aardewerk. Allerlei oude en kostbare weefsels. Ook
vele voorwerpen van vroomheid; — wapens weinig. Dit alles
is voor de historie der kunst en der leevenswys zeer zien-
waard, hoewel er wel zaken by zyn die weinig beteekenen.
Men heeft de Ruinen van de Thermen, die tot het Paleis
der Romeinsche keizers of stedehouders behoord hebben, en
voor de oude bouwkunst belang hebben, aan dit Museum
verbonden, in den vorm van een tuin, waar thans de Bou-
levard Sebastopol voorbygaat. In dezen tuin is nu ook
geplaatst de trophee welke de Duc de Malakoff uit de
Krim heeft medegebragt, te weten het Croix de l'église de
Saint Wladimir à Sebastopol.

De faculteiten hebben onderling geen zamenhang, die, zoo als elders, een ligchaam (daar universiteit genaamd) zouden maken, met een Rector, enz. aan het hoofd. Hier is het Rijk in Academies verdeeld, afdeelingen van het grondgebied, met een Recteur, en eenige andere ambtenaren, inspecteurs voor écoles etc., en, wanneer de scholen tot hun pligt genomen worden, aan het hoofd. De graad van Doctor gaat nog zelfstandig uit en wordt, na examens, door de faculteit gegeven. Alleen in de geneeskunde is die noodzakelijk; in de andere faculteiten alleen als men professor wil worden. In de regten gaat nog vooraf die van Bachelier en licencié. Als voorbereiding maken de studenten in de geneeskunde, bacheliers en licenciés ès lettres en ès sciences zijn; de regtsgeleerden alleen ès lettres.

Ik was nu naby de Sorbonne, de oude zetel van de Stu-
diën in Parys. De zwarte muren van de kerk en de groote
gebouwen daar rondom, getuigen van die oudheid, ook wel
wat van de verwaarloosing. Er was voor my weinig te zien.
Hier worden nog de collegies gegeven in de drie faculteiten
der Theologie, – der Lettres (Philologie, Philosophie, Historie)
en des Sciences (exactes, t.w. mathesis en natuurwetenschappen).
Die collegies zyn publiek en worden niet betaald. De twee
andere faculteiten zyn elk in een afzonderlyk gebouw: de
Ecole de droit, en Ecole de Medecine. In de Sorbonne
zyn die lessen niet ingerigt zoo dat daardoor de weten-
schap in haar geheel zoude geleerd worden. De kerk ver-
langt niet dat daar geestelyken gevormd worden; en voor
de twee andere zyn evenzeer andere meer volledige ge-
legenheden. Eerst aan het eind van deze maand be-
ginnen de lessen, en zelfs het Programma was nog
niet op het zwarte bord te lezen. Er worden gewoonlyk
mannen van naam en talent tot hoogleeraren benoemd,
en die geven enkele Cursus, meestal over eenig onderwerp
van hunne byzondere liefhebbery en zoo dat het opgang
maakt. Zy blyven vervolgens titulairen, doch bekomen
nog andere betrekkingen, en geven dan geen lessen
meer; een plaatsvervanger geeft die voor hen. Hiervoor
kiezen zy in den regel een man van bekwaamheid doch
die weinig uitsteekt en geen opgang maakt, want niet
van dezen, maar van hen moet men blyven spreken.
Zoo zyn nog professoren Villemain, Saint Marc Girardin,
ook Cousin, doch anderen geven de Collegies. Het bywonen
van sommige dezer collegies is aan de Studenten voorge-
schreven, doch een bewys van inschryving is voldoende.

Décret du 22 Août 1854 Zy kunnen „un des cours qu'ils sont tenus de suivre par la faculté des Lettres" vervangen „par un cours de la faculté de theologie

× en Colléges.

Er is eene groote afdeeling van het onderwys aan de Militaire Scholen van allerlei aard over, gelaten; ik heb geene gelegenheid, ook geen opge, merktheid om die in byzonderheden te leeren ken, nen. De Ecole polytechnique is genoeg bekend. Somtyds hoor ik van militaire scholen die ik van den naam niet daarvoor zoude gehouden hebben. bv. die van Saint Cyr. Het niet meer de Demoiselles, waarvan vroeger gesproken werd, het zyn de Cadets de S. C.

Op het Zwarte bord las ik eene herinnering aan de studenten in de regten, dat volgens een besluit van 1854,[1] het hun vrijstond in plaats van een der collegies, waarvan hun de bijwoning was voorgeschreven, een cursus in de Theologische faculteit te kiezen, en werden die welke daarvoor dienen konden opgenoemd. Hiertoe behoorde het Hebreeuwsch, doch ook la Morale Chrétienne.

De voorbereidende studien voor de Juristen, met name de literatuur, worden voornamelijk op de Lycéés beoefend, en deze maken den grondslag uit van hetgeen men bij ons noemt eene geleerde opvoeding. In den laatsten tijd heeft men bij de toekenning van den graad van Bachelier voor de Juristen een streng examen in het Latijn en de historie voorgeschreven. Dit hangt echter maar weinig zaam met de lessen der Sorbonne.

Eenige professoren hebben in het oude gebouw der geleerdheid hunne woning. Daartoe behoort Cousin. Ik poogde hem te bezoeken, doch hij was uit. Het was gaan, zeide mij zijn bediende; werkt hij druk. Dit is evenwel niet meer aan de Philosophie. Hij vermaakt zich reeds sedert geruimen tijd met het schrijven van levensbeschrijvingen van welbekende vrouwen uit den tijd van Lodewijk XIV.

Met veel belangstelling zag ik de groote veranderingen welke dit gedeelte der stad ondergaat. Dit was het zoogenaamd Pays Latin, waar alles oud, eng en duister was. Straten en huizen waren in overeenstemming met de middeleeuwsche Sorbonne. Dat wordt

De Moniteur is geene regeringsonderneming, maar van den heer Panckoucke; evenwel met overeenkomst tusschen hem en de regering, die den directeur benoemt. In 1852 is men begonnen een korter blad, den Moniteur des Communes, uit te geven, voor alle communes, die niet chefs-lieu van een canton zijn.

alles opgeruimd; de Place de la Sorbonne wordt ~~groot~~
~~en~~ met schoone nieuwe huizen bebouwd, en eene breede
de straat, la Rue des écoles, overeens met groote nieu-
we gebouwen, vervangt de voorheen kleine straten
en zwarte huizen. Dit gedeelte der Stad verandert ge-
heel van gedaante.

Ik poogde nogmaals den heer Michel Chevalier te bezoeken;
doch ik vernam dat hij naar buiten gegaan was en
eerst aan het eind der maand terugkwam. Hij is thans
Senateur en geheel ingenomen met de maatregelen des
Keizers, die zijn raad, zoo het schijnt, tot zekere mate
volgt. Wanneer een beter stelsel wortel vat en eene
nieuwe verandering van bestuur komt, zal de uit-
komst zeer gewigtig zijn. Door alleen den vorst beter te
onderrigten, en van het volk slechts blind vertrouwen
en gehoorzaamheid te vorderen, is eene bedenkelijke
wijs van hervormen. Ik heb hem dit gezegd, en hij ontken-
de het niet, maar beloofde mij dat men ook het onder-
wijs in de Staatshuishoudkunde verbeteren zoude.

In het Bureau van den Moniteur bekwam ik heden
het nummer van 1854 waarin het keizerlijk decreet
staat omtrent de Asiles des ouvriers, van Vincennes
en Vesinet. Ik ging ook in het bureau de „la Socié-
té élémentaire" en ontving daar de Statuten en eenig
narigt omtrent die Vereeniging. Het weinige dat ik er
van gezien heb, doet mij niet vermoeden dat ik daarmede
zeer zoude instemmen. Wat ik zag is geheel in den geest
der Regering, als bron van alles. Projet d'une Maison
Napoléon voor alle soort lager onderwijs. Het komt mij
bedenkelijk voor, doch ik wil niet oordeelen zonder onderzoek.

Ik ben door mijne gangen van de laatste dagen en van heden met het gedeelte van Parijs ten zuide van de Seine ook meer en meer bekend geworden. De Kaaijen zijn aan die zijde niet zoo schoon als aan de noordzijde. Evenwel zijn er reeds gedeelten die prachtig zijn. En bijzonder viel mij in het oog de rei van publieke gebouwen op de Quai d'Orsay en de Quai Conti, waaronder het Palais de la Légion d'Honneur, Palais Bourbon (Corps législatif en het Hôtel de la Monnaie uitsteken. De kazernen ook in den vorm van Paleizen, daartusschen, wekken geen aangename gedachten.

Ik maakte nog eenige vergeefsche gangen om perso-nen op te zoeken, en zoo was de voormiddag besteed. Aan tafel wisselen mijne buren af, en vind ik doorgaans nog eenig goed gesprek: gisteren met een heer Vala-brègue uit Avignon, heden met een der Directeuren van de groote maatschappij der mijnen van de Vieille Montagne; met dezen sprak ik o.a. over Lafitte, en vernam dat zijn Hôtel thans verdeeld en door kleedermakers enz. bewoond wordt, en dat er geen huis Lafitte meer bestaat. Hij heeft van zijne vrouw en kinderen niets dan verdriet gehad.

Ik ging weder naar het Conservatoire des Arts et métiers, en hoorde de voordrachten van de heeren Moll over den Landbouw, en Burat over Administration et Statistique industrielle. De eerste sprak van de eigen-schappen, waardoor zich de graansoorten onderscheiden; de tweede De la production en général et des instru-ments qu'elle emploie: agents naturels, travail, capi-tal." Beide sprekers levendig en bevallig; de eerste toch wel wat langwijlig. Gisteren gaven beide sprekers hunne

(×) Het is eigenlyk Boulevard Saint Denis.

te staande, heden zittende. De opmerkzaamheid en toevloeiendheid, waarmede zy werden bygewoond was even groot. Daar deze lessen voor elkeen open staan, en ook werklieden ze bywonen, moest ik my verwonderen dat zy allen zoo leergraag, en blykbaar ook zoo begrypelyk waren. Dit is, geloof ik, Fransch en ook wel Parisien.

Op myn langen terugweg viel my, als vreeger, aan de Boulevard Bonne Nouvelle(x) eene nieuwheid in het oog die myne belangstelling wekte. Zy bestond in een enkel venster, waarboven stond te lezen: à l'ancienne renommée. Een man stond aan dat venster met twee soorten van gebak een vlak rond, en een in den vorm van groote ringen. De koopers stonden voortdurend in groote menigte, en aan elk gaf hy van een der twee een grooter of kleinder stuk, dat hy met de grootste vlugheid afsneed en in een papier wikkelde dat hy ook grooter en kleinder voor zich had liggen. Voor een sous (5 centimes) gaf bekwam men het kleinste stuk, en naarmate men het grooter verlangde, gaf men twee of meerdere sous; ik zag er die 12 sous gaven. Ik wilde er de proef van nemen en na eenige minuten was het myne beurt, ik gaf ook één sous. Hy had my reeds in het oog en als om te kennen te geven dat ik een nieuwe klant was, gaf hy my myn stuk met eene buiging en vriendelyken lach, Voila Monsieur. Het was een zeer eenvoudig maar smakelyk gebak ongeveer als koek van party, en voor avondeten was inderdaad zulk een stuk ~~van~~ een sous volkomen toereikend, zoo als de meeste koopers ook scheenen te vinden.

U.B.
Utr.

× Ik heb vernomen dat mijn vermoeden zeer gegrond was; de brioches handel is bekend, het zijn de "Galeries de l'Ambigu" welke men hier verkoopt. Er is reeds een eigenaar millionnair geworden, en het kleine huis met een ster wordt op 500,000 francs geschat. Er is een concurrent opgekomen, ik heb dien sedert ook gezien. Deze verkoopt Brioches, en zijn opschrift is A la renommée des brioches. Dit etablissement is wat breeder, de brioches liggen gereed, ten einde niet afgenomen te worden. Zij zijn ook smakelijk. Evenwel kwam mij voor dat de toeloop niet zeer groot was. Hier zaten twee vrouwen gereed om de voorbygangers te helpen. Het is onzeker of een van de twee ten slotte geheel zal reüsseeren.

Het zoude mij niet verwonderen, dat die Londensche bak-
ker, welke onafgebroken met de grootste vlugheid, zijne
waar verkoopt, in korten tijd een groot vermogen ver-
gaderde. x Ik herinnerde mij het stuk pudding van
one penny in Londen, doch deze penny bedraagt 2 sous.

Donderdag 15 Novemb. Ik bezocht heden de zalen
van het Hôtel de Ville. Dit gebouw dat aan zoo
veel herinnert is niet alleen uitwendig een schoon ge-
bouw van de zoogenaamde Renaissance uit den tijd van
Hendrik IV, en het vertoont zich veel beter nu rond-
om ruimte gemaakt is; maar inwendig is het een
der prachtigste en tevens op de rijkste wijze van meu-
bels voorzien. Er is een groot aantal zalen voor feeste-
bestemd, en de eerzucht de stedelijke regering schijnt
medegebragt te hebben, dat men met de vorsten konde
wedijveren. Ik moet bekennen dat de pracht van
deze zalen voor het gezigt een zeer aangenamen in-
druk maken. Er is geen overlading en overal heerscht
goede smaak. Verscheiden zalen zijn in de laatste ja-
ren door schilderwerk en eenige andere nieuw en nog
schooner gemaakt, veelal om den keizer en zijn oom
te vleijen. Eene heidensche vergoding van Napoleon
is aanstootend. Eenigzins zonderling is de hans
van de twee beroemde grafmonumenten uit de kapel
der Medici in Florence die op kleiner maatstaf als
sieraden geplaatst zijn in de groote danszaal. Het is
als of men te midden van het bedwelmende vermaak
de herinnering aan den dood heeft willen voorstellen.

Paris illustré Hachette 547.

Aan de zyde van de Seine is een kleine tuin aan het stadhuis verbonden. Daarin staat een groote treurwilg, die van een tak van dien op zyn graf op Sint Helena afkomstig was.

Onder de anecdoten behoort deze. Toen het volk in 1848 het paleis van den Maire binnengedrongen is, werden vele zaken eenigermate geschonden. In een der zalen staat eene zeer schoone pendule; een jong werkman viel hierop aan en wilde ze verbryzelen, zoo hy uitriep om aan de arbeiders werk te verschaffen. Gelukkig dat anderen hem verhinderden, in zyn yver voor het volk voort te gaan.

Te twee ure ging ik de Imprimerie Imperiale bezien, die op dat uur elke week aan hen die een verlof bekomen hebben gewezen wordt. Dit geschiedde met de grootste voorkomendheid en duidelykheid. Zy is, zoo ik vermoed, met minder uitgebreid als die van Weenen; doch zy vertoont zich niet zoo gunstig dewyl haar lokaal niet voor deze bestemming gebouwd is. Het is een gewezen hotel Rohan dat onder keizer Napoleon I voor de drukkery werd ingerigt. By het doorwandelen der werkplaatsen viel dit zeer in het oog. Men heeft zich moeten behelpen, en daar der by de uitbreiding nog, en de ruimte ontbreekt maar al te dikwyls. Van de bestemming, den omvang der werkzaamheden, de schoone stalen van drukwerk, byzonder in alle

U.B. Utr.

vreemde talen, enz. behoef ik niet op te rekenen.

Alleen als vergelijking. Hier heeft men de gelegenheid om in nagenoeg alle vreemde talen, bv. Engelsch, Duitsch, Russisch, ook Arabisch, enz. dadelijk te drukken. Het personeel van zetters, correctors, enz. is, zoo wel als de letters altijd beschikbaar. In Londen heeft de regering geen eigen drukkerij, en toen het Congres voor Statistiek daar vergaderd was, had men de grootste moeite, met eenigen spoed Fransche stukken gedrukt te bekomen, omdat in Londen geen drukkerij was waar men zetters vond die Fransch konden. Het getal personen in de keizerlijke drukkerij voortdurend werkzaam bedraagt 1200. Het gieten der letters zag ik ook in alle bijzonderheden. Dit geschiedt gedeeltelijk nog met de hand, voor de grootste letters, gedeeltelijk met een werktuig dat door den werkman gedraaid wordt. Dit werktuig is zeer vernuftig uitgedacht, en in Engeland vervaardigd; doch een tweede hier gemaakt is nog veel verbeterd, vooral eenvoudiger. Hiermede giet de werkman 20,000 letters in een dag; met de hand alleen 3000. Het afslijpen en volkomen gelijkmaken geschiedt met verwonderlijke zorg. Eindelijk worden ze alle met een vergrootglas onderzocht en gekeurd, en die waaraan iets ontbreekt verworpen. De gieter wordt bij het stuk der goedgekeurde betaald. De afgekeurde

x rogner

4

bedraagt tusschen 30 en 50 op de 1000. De bewerkingen die de letter na het gieten nog ondergaan zijn, als men ze naauwkeurig ontleedt meer dan 20; doch zij geschieden door zeven.

De wijs waarop men muziek drukt is ten uiterste kunstig. Van alle de figuren die daarin voorkomen heeft men stiften, eenigzins als de letters vervaardigd. Elke figuur of combinatie daarvan wordt in een klein toestel op bepaalden graad heet gemaakt, en dan op een zeer glad blok van lindenhout gedrukt, zoo dat het daarin een groef brandt. Deze houten blok waarin op die wijs de nooten, met de regels waarop zij staan, ingebrand zijn, dient als vorm voor de plaat die daarop gegoten wordt, en waarmede men vervolgens drukt. Deze wijze bestaat eerst sedert twee jaren en slaagt volkomen. Men drukt nog andere zaken op dezelfde wijs.

Er zijn 96 handpersen en een aantal werktuigelijke persen. De grootste levert 56,000 exemplaren daags. Zij drukt op de twee zijden tegelijk. Op deze wordt dagelijks de Moniteur des Communes gedrukt.

Voor het zetten (Composition) en voor het uiteen nemen van de gezette letter (decomposition) heeft men hier als elders de voorgestelde werktuigen onbruikbaar bevonden.

Het afsnijden[x] geschiedde op tweeërlei wijs, beide zeer vlug: met een groot mes dat schuins neergedrukt werd,

(en biais); en door een Spits zeer scherp mes dat zeer snel heen en weder en te gelyk langzaam nederwaarts bewogen werd (en va et vient).

Het droogen heeft plaats door groote koperen rollen waarover de vellen gevoerd worden. Zy behoeven dan slechts zeer kort opgehangen te worden om uit te dampen. Gedeeltelyk droogt men zonder deze verwarming, doch dan blyven de vellen 4 of 5 dagen opgehangen.

Het gladmaken (Satiner) heeft plaats zonder aanwryving. De vellen worden tusschen bladen glad en vry hard bordpapier gelegd en dan door hydraulische persen met ontzachelyke kracht gedrukt. Deze persing eenige dagen geduurd hebbende maakt het papier zoo gelyk en zoo glad als men het tegenwoordig verlangt.

Het linieeren (régler) zag ik hier beter dan ik nog gedaan had. Een rei pennen, die slechts uit twee buigzame koperen plaatjes bestaan, wordt zacht over het papier gestreken; een strook laken, met inkt bevochtigd, die uit een vaatje langzaam toestroomt, houdt die pennen steeds geschikt om de flaauwe lynen op het papier te brengen.

My viel in het oog dat zeer veel vrouwen hier werkzaam zyn. Voor een aantal werkzaamheden is dit zeer geschikt die opmerkzaamheid, maar weinig inspanning van krachten vereischen. Er heerschte, zoo my toescheen groote orde en spaarzaamheid.

Ik had hier vernomen dat dagelyks een Moniteur

U[illegible]
U[illegible]

der communes gedrukt wordt, die in alle de gemeenten wordt aangeplakt. Hiervan wenschte ik een staal te kunnen medenemen; doch dit konde ik niet anders bekomen dan in het Bureau waar ook het Bulletin des Lois verkocht werd. De jonge man die ons rondgeleid en alles verklaard had, ging met my naar dat bureau toen wy de drukkery bezigtigd hadden. Het sloeg 4 ure, de tyd waarop de bureaux gesloten worden, doch de twee beambten waren zoo beleefd voor my nog te blyven, en ik had gelegenheid om iets van het beheer op te merken. Om een paar nummers te bekomen moest myn naam en woonplaats in een Register dubbel geschreven worden, met opgaaf van hetgeen ik gekocht had. Het bulletin voor my als quitantie werd daaruit geknipt, en aan het bureau der „Caisse" ging myn beleefde leidsman de 45 centimes brengen die ik daarvoor moest betalen. Dit was nog niet alles; ik bekwam nog een Permis de Sortie, dat ik by het uitgaan der Imprimerie Impériale moest afgeven aan den ambtenaar bestemd om te waken dat niets onbehoorlyk wordt weggedragen. Terwyl die formaliteiten vervuld werden, bedacht ik dat ik een keizerlyk decreet betrekkelyk de Asiles des ouvriers vergeefs in den Moniteur gezocht had, en vroeg of men my welligt het Bulletin des Lois, waarin dit stond, zoude kunnen bezorgen. Zeer gaarne was het antwoord; en met het grootste geduld zocht men het decreet en gaf my het

U.
U

nummer van het Bulletin des Lois, waar het in stond, nog eens de formaliteiten vervullende. Ik was verwonderd over deze beleefdheid, die natuurlyk eenigen tyd kostte. Que voulez vous, cela fait seulement que nous prendrons la soupe un peu plus tard. Toen het afgeloopen was voegde de vriendelyke man by „et ego per multos annos professor fui"; en nu knoopte zich een latynsch gesprek tusschen ons aan, dat wy toch spoedig weder in het Fransch vervolgden. Hy was professor op een Lyceum geweest, niet van de hoogste klasse, en zyn tegenwoordige betrekking was hem als retraite gegeven. Ik vond dat een professoraat gedurende vele jaren waargenomen wel eene betere „retraite" verdiende. O neen, zeide hy, de betrekking is niet slecht, c'est une place de confiance, en zy wordt behoorlyk beloond; ik ben er zeer mede tevreden. De twee professoren drukten elkander vriendschappelyk de hand; doch waarschynlyk zullen Prof. Kubler en A. elkander niet weder ontmoeten.

Ook van myn begeleider nam ik nu afscheid, en ik zeide hem, dat ik my in Parys verwonderde de ambtenaren zoo voorkomend en gedienstig te vinden. Ja dat zyn zy, zeide hy, en voegde er veelbeteekenend by: „pour les étrangers." Datzelfde had men my in Weenen gezegd.

Myn ~~buurman~~ aan tafel bekwam een telegrafisch bergt, en beklaagd zich zeer over de langzaamheid; het

U.E
Ut

van Boulogne tot hier 50 minuten onderweg geweest. Ik vond dat nog al vlug. Dat komt omdat gy niet in Engeland woont, zeide hy daar bekomt men de depeches in de helft van dien tyd, ook betaald op elke plaats in Londen. Wat went men zich spoe-dig aan het genot van zaken, waaraan men vroeger niet zou hebben durven denken.

Heden avond ging ik in het Théatre des Variétés, waar men vertoonde: Souviens-moi Chatillon, van Dourvé, Parisot; - een gesprek van twee dronken soldaten; — Un troupier qui suit les bonnes, van Clairville, Paul Mercier Morand; eene farce vol grofheden en on-voegzaamheden; doch hier en daar geestig; — en Le Guide de l'étranger dans Paris, van Grangé, Lam-bert-Thiboust; - een tafereel van de wyze waarop de vreemdelingen door de Courtisannes van Parys verleid worden. Dit was zoo aanschouwelyk, en zoo liefelyk voor die meisjes, zoo belachelyk voor de vreem-delingen voorgesteld, dat voor het vrouwelyk publiek, dat hier doorgaans talryk aanwezig is, zulke vertoo-ningen als school der ondeugd kunnen beschouwd worden. Of het de vreemdelingen voorzigtiger maken zal wanneer zy zich in dezen spiegel zien kunnen weet ik niet.

Een Duitscher uit Aken, doch sedert 20 jaren in Parys gevestigd, zat naast my in het theater. Ik heb nog al veel met hem gepraat. Hy sprak my o.a. over de heeren Luermond, die hy goed scheen te kennen.

Vrydag 16 November. Thuis wat geschreven, ver-

B.
r.

volgens bezocht by den heer Cousin, die my zeer vriende-
lyk ontving en met ik zeer lang bleef praten. Hy
sprak met groote belangstelling over ons land en
over zyne Hollandsche vrienden, daaronder Thor-
becke, Rochussen, Groen van Prinsterer. Met de
grootste achting en bewondering van onze Ko-
ningin. Zeer omstandig over Frankryk en Euro-
pa. Hy was niet verbitterd over zyn tegenwoor-
digen toestand; hy was in geene ambtsbetrek-
king aangenomen sedert de invoering van het kei-
zerschap, doch stelde belang in den loop der gebeurte-
nissen uit liefde voor zyn vaderland; en daarvoor
wanhoopte hy niet. De Vreemden vergissen zich
geheel, zeide hy, als zy denken dat een despotismus
van de soort van Lodewyk XIV en Lodewyk XV in
ons land zoude bestaan of zelfs mogelyk zyn. De
vryheid zal niet ondergaan. Tydelyk is de demo-
cratie heerschend in den persoon dien het volk geko-
zen heeft om die magt uit te oefenen. Wat er ook
van kome eene regering van het „bon plaisir" is onbe-
staanbaar. Nog enkele punten uit ons lang
gesprek. Hetzelfde wat ik van anderen gehoord
heb, dat in 1848 de sterkste proef van regeringloos-
heid door Frankryk en byzonder Parys doorgestaan is,
en de uitkomst gunstig geweest is. De party der om-
kering en verwoesting was toch naamteloos en onver-
schrokken; doch toen het er op aan kwam, is het geble-

De la Roche Jacquelin is een man zonder bekwaam-
heid en zonder karakter, die zyn fortuin verspild heeft.

ken dat zy klein was, en onbestand tegen het groote en krachtige gedeelte der natie, dat onder welken vorm ook, orde en veiligheid wil handhaven. De nationale vergadering bevatte alle de bestanddeelen: orleanisten, légitimisten, republikeinen, ook anarchisten socialisten, doch van de laatste soort zeer weinig. Thans hebben alle de andere zich vereenigd, en hoewel tot burgeroorlog gekomen, men heeft in de straten van Parys gevochten; en de vereenigde party der orde heeft volkomen gezegevierd. Dit is den 24 Juny beslist, en in decemb. is L.N. opgetreden. Het is dan onhistorisch als men dezen als den redder der beschaving beschouwt; de beschaving was reeds volkomen gered. Doch na de overwinning, en met eene volkomene meerderheid in de constitueerende vergadering, waren de leiders te onbekwaam, te besluiteloos, daarby niet genoegzaam eensgezind, om een houdbaren, vasten en naar de omstandigheden passenden toestand daar te stellen. Van die weifeling, van dien goeden trouw, is misbruik gemaakt. Daarin ligt de verklaring van den tegenwoordigen toestand.
Er is zoo veel geheel in den geest van het volk tot stand gebragt, dat de geest van de groote menigte gewonnen is. De hooge standen zyn uitgesloten. De Hertog de Grammont is nagenoeg de eenige oude edelman, die gebruikt wordt. Het zyn nieuwe mannen, zoo als de

B. I.

heer de Persigny, Morny, Fould, en een klein aantal vroe-
gere deelgenooten in de zamenzweringen, die het vertrou-
wen genieten. De bourgeoisie heeft ook geen invloed
meer; het vote universel heeft dien vernietigd. De
Orleanisten en Legitimisten zyn verdeeld, en daar-
door is hun invloed gebroken. De eerlyke repu-
blikeinen zyn weinig talryk, doch zeer halstarrig;
zoo is bv. Odilon Barrot. Zy zyn hinderlyk, doch
kunnen zelven niets tot stand brengen.
Den meest invloed op het volk heeft nog de aristo-
cratie en de geestelykheid. Het is niet de adel als
bevoorregte stand, daaraan valt niet meer te
denken, maar de oude familien, voor zoo ver zy
nog fortuin hebben, en daarvan op de mildste
wys gebruik maken bv. M. de Luxembourg.
Men vraagt niet eens of hy hertog is. Hy is ook
niet zeer ryk; hy heeft 200,000 fr. inkomen,
en gebruikt de helft voor zich, de andere helft
om nuttig voor anderen te zyn. Daarvoor heeft
men eerbied. De bekwaamste en meest geachte man-
nen der aristocratie behooren tot de legitimisten. Ik
zelf ben van de Orleanistische party geweest en heb
daarmede gewerkt; maar ik moet bekennen, dat wy
niet de meeste bekwaamheid hebben betoond. Van de
mogelykheid eener verandering in de regering sprekende
zeide hy dat ontwyfelbaar in de toekomst meer vry-
heid zal worden toegestaan; dit punt is onafhankelyk

van de vraag der dynastie. Zelfs de legitimisten zouden er niet aan denken eene regering zonder vrije instellingen in te voeren. Bevoorregte adel, ongelijke regten, heerschende godsdienst, dat alles is onherstelbaar verdwenen voor Frankrijk. De tegenwoordige regering is democratie door den keizer dien zij haren wagt heeft opgedragen. Zoolang die magt wordt uitgeoefend naar den wensch en naar de inzigten van het volk staat die volkomen vast. De zeldzame eigenschappen des Keizers zijn hiervoor volkomen berekend. Hij gelijkt niet veel op zijn vader, met wien C. bevriend geweest is. Deze was ook volhardend, niet ligtzinnig; hierbij komen alle de andere eigenschappen en de lange oefening der zamenzwering die eindelijk geslaagd is. Deze wordt thans op Europa toegepast, en het overwigt der buitengewone bekwaamheid is te grooter omdat niet een bekwaam vorst met eenig karakter daar tegenover staat. Den ouden Koning van Wurtemberg hield C. nog voor den bekwaamsten en standvastigsten.

Ik bezocht nog het Pantheon of de Kerk „de Sainte Geneviève, en vond haar onveranderd. Zij maakt als gebouw een grootschen indruk en ik bewonderde de afmegen der hooge koepels en gewelven. De tweeslachtigheid harer bestemming duurt voort. Er wordt dienst gedaan als in eene gewone kerk; en toch zijn de sporen van hare heidensche bestemming in den tijd der omwente-

ling niet weggenomen. Zy draagt nog het opschrift:
„Aux grands hommes la patrie reconnaissante." De
overblyfsels van Voltaire en Rousseau liggen nog
in hare gewelven; doch de praalgraven die voor hen
in de kerk moesten worden opgeregt, zullen achter,,
wege blyven.

Van hier reed ik naar het Nederlandsch ge„
zantschap, waar ik een bezoek schuldig was.
De afstand was groot. Ik vond het verhuisd
uit de Rue Chateaubriand naar de Avenue
des Champs Elisées (121). Er was niemand dan
de Cancelier, de Hr Van Lier, die my zeide dat hy
reeds sedert eenige jaren deze functie waarnam.
Hy is door den Koning benoemd, en ontvangt 1200
gulden van de regering. Zyn voorgangers en in het
algemeen de Canceliers onzer gezantschappen wor„
den door de gezanten zelven benoemd en beloond.
By den Arc de triomphe regtsaf gaande, zag ik verschei„
den nieuwe Boulevards, die onderhanden waren: Bou„
levard de Beaujon, B. de Monceaux. Het park van dien
naam, oorspronkelyk aangelegd toen Louis Philippe duc
de Chartres was en door hem bewoond, heeft allerlei
lotgevallen gehad. In 1848 waren hier de Ateliers na„
tionaux. In 1852 werd het met de andere goederen der
familie Orleans verbeurd verklaard. Thans wordt het
voor de nieuwe boulevards en straten staat doorsne„
den en zal waarschynlyk daardoor verdwynen.

U
U

Ik zag niet ver van den Arc de Triomphe eene nieuwe Russische kerk in aanbouw, byna voltooid, zeer schoon maar niet groot. Myn weg vervolgende langs de Boulevard Courcelles, kwam ik op nieuwe half voltooide Boulevards en Straten: rue de Hambourg, de Vienne, de Saint Petersbourg; — ik geraakte byna verward in straten waar nog byna geen huizen en lantarens waren, terwyl het zeer donker geworden was. Eindelyk was ik tevreden my in de Rue Lazare weder te kunnen orienteren en door de Chaussée d'Antin spoedig huiswaarts te keeren. Het had voor my veel belang, die toestanden van opruiming en daarstelling, die half bewoonde straten en huizen, met eene eigenaardige beweging, die met de werkzaamheden zamenhangt, en naar het beeld van een leven gelykt; die halve bewoonbaarheid in de avondverlichting of liever duisterheid gade te slaan, en onmiddelyk daarnaast de Boulevard des Italiens met de schitterende verlichting en de voltooide weelde van gebouwen en winkels.

Dezen avond bezocht ik het Théatre des Bouffes-Parisiens. Dit is door een Keulenaar, Jac. Offenbach, in 1855 gesticht; het is zeer klein maar net ingerigt. Men gaf hier L'hôtel de la Poste, kleine opera van Ph. Gille, Dufresne, een vrolyk stuk met groote geestigheden op zinvatting van woorden gegrond; — vervolgens het groote stuk Orphée aux enfers, van Crémieux, Offenbach. Dit werd heden voor de 300ste maal gespeeld; ik moest drie kwartier wachten om eene plaats te bekomen, de toeloop was groot. Het was eene travestie van de

oude goden: Jupiter, Pluto, Juno, Diane en alle de overige, als plunarsen en dwazen voorgesteld, met de grootste dwaasheden, en onwaarschijnlijkheden; kwinkslagen, toespelingen, slechts zeldzaam geestig, altijd gemeen. Dit alles kwam mij zoo weinig onderhoudend, zoo tegen alle goeden smaak voor; dat ik mij moest verwonderen dat het publiek daarin zoo groot vermaak vindt en dat alles zoo hartelijk toejuicht. Het contrast is als by alle travestie, dat hetgeen aan het edel, uitstekend, grootsch, alledaagsch, belachelijk, nietig voorgebragen wordt. Dat dit soms lagchen doet is natuurlijk; maar de weerzin die al wat morsig en afzigtelijk is verwekt, wordt daardoor niet weggenomen. Als ik dat publiek aanzag, zeide ik mij: arme menschen maakt u dat zoo gelukkig? Pauvre genre humain; — médiocrité de l'esprit. En de uitstekende blyspelen van Molière vinden geen bijval meer. Mij dunkt het is een teeken. Het moest op den duur voor het schoone en goede onvatbaar maken; men gewent zich aan heiligschending.

In deze engen kleinen schouwburg, waar plaats en lucht ontbrak, werd ik slaperig. Toen ik er uitkwam was het een kalle heldere nacht; ik werd buitengewoon wakker en wandelde nog tot aan den Boulevard du Temple. De drukte op deze gansche weg was buitengewoon groot; doch op den terugweg nam die af en ik zag langzamerhand de koffijhuizen minder vol, eindelijk

Ik vond hier ook den heer Léonce Lavergne.

U.B. Utr

byna ledig. Men begon ze te sluiten, toen ik tegen één
uur t'huis kwam. Sedert is alles stil.

Zaturdag 17 Novemb. Ik had geen tyding van huis, dat
my wel eenigzins leed deed; ik schreef aan myne
vrouw des niet te min.

In de Académie des Sciences morales et politiques vond
ik heden meerdere kennissen. Cousin deed my dadelyk
by de leden plaats nemen. Wolowski was weder tegen-
woordig, Villermé zat naast my. De heer Laferrière
las een stuk over het bestuur van Artois vóór de
Fransche omwenteling. De Staten dier Provincie heb-
ben door eensgezindheid, beleid en standvastigheid
meer vryheden weten te behouden dan er eenige an-
der gedeelte van het Ryk. Het examen der Curés by
hunne benoeming waarborgde haar betere zedelyk-
heid dan elders; – de belastingen werden nimmer wil-
lekeurig verhoogd, en alle voorregten by de opbrengs-
ten waren afgeschaft; men betaalde byna alleen directe,
met name grondbelasting en zonder onderscheid tus-
schen de eigenaars. De regtspleging was er zeer on-
afhankelyk. Er hadden vry belangryke discus-
sien over plaats, waaraan o.a. Dumont en Passy
deel namen. Omtrent de vroegere en tegenwoor-
dige grondbelasting was het my belangryk be-
weerd en toegestaand te hooren, dat in de omwenteling
tyde door de wet als beginsel aangenomen had en dat
het nog gold, dat de grondbelasting in verhouding
tot de zuivere opbrengst zoude worden opgebragt;

U.B. Utr.

doch dat de toepassing van dat beginsel altyd was
verschoven. Men nam by den aanvang den toestand
zoo als die was, tot grondslag; elke provincie werd
aangeslagen naar de bestaande „rollen". Dit gaf
groote ongelykheid tusschen Pays d'Etats, waar de
Staten zich steeds tegen de verhooging verzetteden,
en Pays d'intendances, waar men naar wille-
keur de aanslagen verhoogd had. De werkzaam-
heden van het kadaster hebben nimmer de peré-
quatiën tusschen de provinciën (departementen) ten
doel gehad, maar alleen tusschen de arrondisse-
menten en communes. Er is dus of niets veran-
derd of alleen wat billyker omslag daargesteld
met behoud van de som die vroeger betaald werd.
Hierdoor is de ongelykheid zoo groot dat in eenige
gedeelten van Frankryk de grondbelasting 6 van
de 100, in andere tot 22 van de 100 bedraagt;
by de oorspronkelyke ongelykheid is nog die geko-
men dat de landbouw in enkele departementen
teruggegaan is, in vele aanzienlyk vooruitgegaan; we-
der eenigen invloed op den omslag der grondbelasting.

De heer Michaud? las een gedeelte van zyn stuk over
het leven van Leibnitz, in byzonder over zyne pogin-
gen om geleerde Academien, als in Frankryk en En-
geland bestonden, tot stand te brengen. Hy slaagde
aanvankelyk in Berlyn; doch, by het optreden van Fre-
derik II en de, overwegenden krygsgeest, wanhoopte hy

aan den bloei van eene Akademie voor Duitschland. Hy deed toen al wat hy kon om in Weenen eene Akademie van wetenschappen te doen oprigten. Hy wendde zich aan Prins Eugenius; doch die was koud voor dat onderwerp. By andere aanzienlyke mannen vond hy wat meer byval, evenwel hy mogt zyn wensch niet vervuld zien. Merkwaardig vond ik dat Leibnitz, om de kosten goed te maken, voorstelde, dat de Keizer aan de Akademie het Privilegie van het fabriceren van papier zoude afstaan, dat tot nog toe aan de kroon was voorbehouden maar toch weinig opbragt. Hy beweerde dat het zeer eigenaardig was dat de Akademie die tewegbrengen zoude dat het papier veel en nuttig gebruikt wierd, ook het voordeel zoude genieten om het te leveren. Het zoude ook voordeelig voor het land zyn, want nu werd nog veel papier van buitenslands ingevoerd, en wanneer de Akademie het Privilegie had uitsluitend papier te leveren, zoude zy zorgen dat het alleen in het land vervaardigd wierd. Het geld dat nu voor buitenlandsch papier voor het land verloren ging zoude dan bewaard blyven. Men ziet dat de groote wysgeer in de staatshuishoudkunde niet wyzer was dan zyne tydgenooten.

De heer Dumayer ging met my een groot deel van den weg huiswaards, en sprak met groote belangstel-

ling over hetgeen ik even aangeroerd had in de Société
te der Economisten, namelyk dat men ten onregte
in de wetenschap de „Richesses immatérielles" aan-
neemt. Hy heeft juist met veel kracht het tegen-
deel beweerd. Myne gronden hoe vlugtig ook aan-
gevoerd schenen hem eenigzins nieuw en hy verlangde
myn stelsel in zyn geheel te kennen. In de drukke
straten van Parys konde ik natuurlyk zeer weinig
daarvan zeggen; doch hy drong er zeer op aan
dat ik nog eens des avonds tot hem komen zoude.
Ik liet my door regenachtig en stormachtig weder
niet terughouden nog bezoeken te maken.

Ik poogde den beroemden dichter Lamartine te
bezoeken. Zyne woning vond ik uit, Ville l'évêque
(43); doch ik vernam dat hy nog buiten was, ter
zake van ongesteldheid van Mevrouw, en dat hy
geschreven had, eerst over 14 dagen te zullen komen.
Het deed my te meer leed omdat hy de vreemden
zeer vriendelyk ontvangt. Ik bemerkte dat de han-
del in zyne werken in zyne woning plaats heeft. Zy
lagen daar opgestapeld; en men was bezig het laat-
ste deel dat uitgekomen was aan de abonnenten toe te
zenden.

Nu ging ik naar den heer Delamarre aan wiens
woning ik reeds geweest was. Ditmaal ontving hy
my hoewel hy veel drukte had, en was zeer vriendelyk
en spraakzaam, hoewel ik door niemand by hem bekend

gemaakt was. Hy is de uitgever en „seul propriétaire" van het dagblad, la Patrie, dat thans het meest van allen gelezen wordt; het verschynt elken avond. Ik wenschte hem mededeeling te vragen over het onderwerp der middelen tegen het nadeel vooral by den arbeidenden stand ondervonden door vervalsching en te hooge pryzen van de levensbehoeften, die by kleine hoeveelheden worden ingekocht. Hy heeft dat onderwerp zeer ter harte genomen en zelfs praktische middelen beproefd. Wat hy my zeide komt in het kort hierop neer. Hy heeft een boek geschreven, „La vie à bon marché", dat wel indruk gemaakt heeft, doch zoo hy my zelf zeide voor my niet veel zoude opleveren, dewyl ik wel wist wat hy daarin aangetoond had dat door vervalsching en bedrog het leven zoo veel duurder werd dan het behoefde. Zulke werken waren er meer, ook Engelsche; doch waar het op aan kwam, hoe men het kwaad te keer zou gaan, daarover kende hy niets goeds. Hy zelf had er veel voor over gehad dit te beproeven, en zyn ruim vermogen stelde hem hiertoe in staat. Hy had gewild verscheiden kleine winkels of verkoopplaatsen van bepaalde waren te doen inrigten, en die aan vertrouwde personen te verhuren met de bepaling dat zy de bestemde waren onvervalscht en tegen vasten prys verkoopen zouden, en my eene uiterst matige huur betalen. Doch met de bepaling, dat zoo dra ik by onderzoek bevond, dat de waar vervalscht, of de prys verhoogd was,

de keur vervallen zoude zyn. Zoudt gy het gelooven, dat de policie in Parys my dat niet heeft geoorloofd. Zy heeft beweerd dat ik daardoor de Reglementen op de Marchés publics zoude overtreden; dat ik niet mogt toestaan dat die kramers, volgens myne voorschriften, maar voor hun eigen rekening, bepaalde waren verkochten; en zy heeft my doen weten, dat zy die winkels terstond zoude doen sluiten. Toen heb ik een andere wyze beproefd. Ik heb een groot Bazar aangelegd, waar alle die waren, „Comestibles" en voorwerpen voor kleeding, enz. tegen bepaalde pryzen, met de zekerheid van niet vervalscht te zyn, verkocht wierden. Ik berekende 10 ten 100 bénéfice voor alle onkosten, en vertrouwde daarby geen voordeel maar ook geen schade te zullen hebben. Ik heb my op bittere wyze teleurgesteld gevonden. Myne berekening was goed; de afzet was klein. Ik had my voorgesteld gemiddeld 6000 francs daags, en dus 600 fr. benefice. De afzet overtrof die som. Maar ik moest personen gebruiken, om dien verkoop te volbrengen, en toezigt te houden; en welke zorg ik aangewend had, ik werd door die personen zoo bestolen, dat het onmogelyk was voort te gaan. Het bestelen van het publiek en hunne meesters is in deze stand zoo ingeworteld, dat het my onmogelyk was het in myn bazar te beletten. Na weinige maanden moest ik het sluiten en de geheele zaak opgeven, met een verlies van 5 tot 600 duizend francs. Dat is myne ondervinding.

U
U

Zyne belangstelling was daardoor niet uitgeput; hy zoude er op nieuw over schryven; want het is een kanker voor de nyverheid, die men niet mag laten bestaan. Hy dacht dat strengere tusschenkomst der justitie en der politie eindelyk het kwaad zoude kunnen uitroeijen. Voortdurend inspecteren en elk bedrog streng straffen. Het was op zyn voorstel, dat men voor sommige overtredingen bepaald had, dat de vonnissen aan de huizen der veroordeelden zouden worden aangeplakt; doch dat hielp nog weinig. Ik zeide hem, dat ik van de vereenigingen voor verbruik, ook van de verspreiding van kennis waardoor in vele gevallen de koopers zich zelven zouden kunnen overtuigen dat de waren goed zyn, beterschap durfde verwachten. Dat schynt u zoo omdat gy Engelsche denkbeelden in het hoofd hebt.' Dat is zoo, maar ik zoude wenschen dat die denkbeelden ook plaats vonden in de Fransche hoofden. Zichzelf helpen is beter dan in alles hulp van de regering te verwachten. Dat mag zyn; maar in Frankryk is de geest van het volk eenmaal zoo, en alle redenering daarover is vergeefs. Men wil wel de regering aansporen; doch men wil volstrekt niet zonder de regering zelf handelen; dat is in dit land onmogelyk. Dit was eene naar my gewichtige bekentenis, ver van nieuw te zyn, maar niet minder treurig. Hy had toch zelf nog een middel bedacht. Hy wist by ondervinding den invloed der pers. Wat ik in de Patrie schryf lezen dagelyks 300,000 personen; l'influence est immense. Nu wilde

De heer D. stelt groot belang in de vaart op de rivieren en kanalen, die in Frankrijk zeer verwaarloosd zijn. De Spoorwegen voor het vlug overbrengen van brieven, menschen, en kostbare waren; — de waterwegen voor alle zwaar vervoer. Hij is voorstander van het kanaal aan den mond der Rhône. Dergelijke moeten gemaakt worden voor de Seine rechts, voor de Loire, de Garonne, links van den mond.
Men moet overal de gelegenheid verschaffen om in de rivieren te komen zonder de ondiepten aan den mond, la barre te ontmoeten; men moet daarom een weg ter zijde van den mond scheppen.

U U

hy eene plaats in zyn blad bestemmen voor handelaars die goede prysen tegen redelyke prysen verkoopen, en voortdurend zich door streng onderzoek verzekeren dat zy dit blyven doen. Eene voortdurende vermelding onder dat bepaald opschrift, dat de Redactie de zekerheid heeft, zoude eene groote aanbeveling zyn. Wanneer hy door onderzoek te weten kwam, dat de handelaar, wat de waar of wat den prys betrof, niet meer aanbeveling verdiende, zoude hy ook in zyn blad bekend maken dat die voortaan van de lyst zoude uitgesloten blyven. Dat denkbeeld komt my geheel niet verwerpelyk voor, alleen ried ik hem bedacht te zyn op het artikel in den Code pénal dat somtyds het bekendmaken van de waarheid verbiedt.

Wy spraken nog over veel andere zaken, byzonder over opvoeding en onderwys waarin hy groot belang stelt. Hy heeft de bouwstoffen verzameld om er een werk over te schryven. Ik sprak hem van Fröbel en van de kindertuinen. Hy kende die nog niet, dankte my voor de mededeeling en teekende die, zich voor latere mededeeling aanbevelende. Dit bragt ons op Gymnastiek, die hy zeer roemde; en hy wees my hoe hy die zelf in praktyk bragt, waardoor hy op 64 jarigen leeftyd met veel werk in het kabinet nog zoo krachtig en buigzaam was als een jong mensch. Ik was zeer voldaan over dit bezoek en wy namen zeer vriend

U.B
Utr.

schappelijk afscheid van elkander.

Op raad van mijn buurman aan tafel, Maurice Wolff, ging ik dezen avond in het Cirque Napoleon III, Boulevard du Temple. Ik vond de inrigting grooter en schooner dan gewoonlijk, hetgeen mij niet bevreemde. Het paardrijden, de potsen der clowns, en veel andere zaken, de kunsten van geleerde honden, enz. waren niet nieuw of zeer belangrijk. Doch merkwaardig vond ik de „Exercice de l'homme incombustible qui entre dans une cage de feu (Système Gaetano Fabrini). Dit is verwonderlijk; rondom aan een ijzeren traliewerk waren vlammen en men spoot er aanhoudend spiritus op die alles in gloed bragt. Na geruimen tijd kwam de man er uit, ligtte zijn vuurmantel en vuurkap af en was ongedeerd. Treffend waren ook de „Merveilles gymnastiques, par Léotard." Deze sprong van de hoogste punten in de zaal, zich aan een touw vast houdende, ontmoette onderweg een ander touw, greep dit en liet het eerste los, slingerde zich daaraan en kwam op een anderen hoog punt weder te staan. Hij verdubbelde de proef, veranderde meermalen het touw, hing zich aan de beenen met het hoofd naar beneden; maakte nog allerlei varianten, sprong ook van zeer aanzienlijke hoogten op den grond. Ik herinnerde mij, dat ik in 1829 in een der tuinen, de gelag in Tivoli, zulke proeven zag met Mall. Zij deden ons beven; toen hij op eens uitriep: Ziet nu toch zulk vee; die vent waagt zijn leven om hen te amuseren en zij geven zich niet eens de moeite hem te applaudisseren. Dit was nu anders; het publiek was

opgetogen en aan handgeklap ontbrak het niet. Het was er niet benauwd en het duurde niet te lang.

Ik ging nog eene merkwaardigheid zien, op aanwijzing in Figaro-programme van gisteren. Grand Café parisien. Une des Curiosités de Paris. Le luxe, le confortable, le coup d'oeil féérique d'une merveille justement réputée, voilà ce dont deux mille personnes jouissent tous les soirs au Café Parisien. Ce vaste établissement, du au talent de l'architecte Charles Duval, n'est pas assez grand pour contenir la foule qui s'y donne rendez-vous. Het stond aan mijnen weg, naby de groote Kazerne Eugene op den hoek van de Boulevard Martin, bestemd om de talryke bevolking in dit gedeelte der Stad in vreedelievende stemming te doen blyven. Ik vond het inderdaad grooter dan ik ooit een koffyhuis gezien heb, dat te meer treft omdat in Parys de plaats zoo duur is. De verlichting is verblindend, en door de menigvuldige spiegels is werkelyk een toverachtig in de groote zalen, waarvan men nergens het einde ziet. In het achterste gedeelte staan 25 billarten. Het geraas maakte hier het verblyf minder aangenaam. Er waren veel menschen, toch niet zoo dat dit hinderde want er was zeer veel plaats. De bezoekers schenen my byna zonder uitzondering uit den minderen burgerstand. Men gebruikte er allerlei; doch zoo my toescheen behalve bier: kof-

bij zeer veel graag. Men speelde kaart, domino, dam-
spel. Het wandat dan in gewone koffyhuizen, men
scheen er niet lang op te houden, en slechts wa-
ren het familien of gezelschappen. De zindelijk-
heid liet veel te wenschen over, en voor het-
geen men gebruikte, zoude ik twijfelen of daar
wel op de hoogte van de verlichting was; ik
beken aan er Barcarole au lait, die middel-
matig was. Een eenigzins lang verblijf zoude
mij geheel niet behaagd hebben, doch als men-
waardigheid was met mijn bezoek zeer te-
vreden.

Zondag 18 Novemb. Ik besteedde den voormiddag om
mijn dagboek bij te schrijven en over Parijs wat na te zien.
Dezen avond bezocht ik den heer en mevr. Dunoyer,
met wie ik weder overvloed van gesprek had.
Van de gebeurtenissen in Frankrijk sprekende zeide
zij mij o.a. dat op den beruchten 2 Dec. hoegenaamd
geen tegenstand geboden is. De Generaals waren
van hun bed in de gevangenis gebragt, en er was
geene magt dan die waarover de Pr. beschikte.
Het volk was tegen de vergadering der meer ont-
bond opgewond, en verzette zich nergens. Evenwel
wilde men schrik inboezemen, en daarom liet men
op de geheel weerlooze wandelaars, die zich op de
boulevards bevonden, zelfs op de personen die aan de
vensters stonden, schieten. Meer dan 1200 menschen
zijn op die wijze omgekomen. Het eenige dat hier of daar

Wy spraken ook over zyne vroegere werkzaamheden, over den Censeur dien hy, in den tyd der Restauratie, voor 1830, met Comte uitgaf. Hy is 4 maal veroordeeld en gevangen geweest; evenwel herinnert hy zich dien gaarne. Eigenlyk is voor politieke vooruitgang geen tydperk zoo gunstig geweest dan dat. Niettegenstaande de beperkte verkiezing, en de pogingen der regering om er invloed op te hebben, was toen de wetgevende vergadering veel beter zamengesteld dan na 1830.

Hy verdedigde Lodewyk Philip, ook in de politiek omtrent de Spaansche huwelyken, en hy was zeer verbitterd tegen Palmerston, die veel tot den val van L. P. had bygedragen. Ik kon niet zoo geheel met hem instemmen, en hy bekende ook dat zyne persoonlyke ondervinding het wel wat moeyelyk maakte geheel onbevangen te oordeelen.

Met Cousin was hy niet te vrede, hy is een geestig talentvol man, zeide hy, maar in de politiek is hy altyd wankelend en onbestemd geweest, en zyne philosophie heeft aan het onderwys veel kwaad gedaan; het waren woorden en woorden, waardoor mannen zonder vaste beginselen en begrippen gevormd zyn.

gehoord was bestond in den uitroep: point de Soulouque. De Soldaten waren dronken, zy verwachtten aangevallen te worden; als zy geschoten hadden wierpen zy zich op den grond, in de verwachting dat hier meer uit de huizen zoude beantwoord worden, en waren zeer verwonderd als er geen enkel schot gedaan werd. De bewering dat de anarchie door den 2 dec. zoude verijdeld zyn; terwyl juist de generaals, die sedert lang dat feit met raad en beleid voltrokken hadden, gevangen genomen of verjaagd werden, is de grootste grief van de mannen, die zich met de tegenwoordige regering niet vereenigen. Dit is niet zoo naauwkeurig bekend geworden omdat, de vryheid van schryven benomen werd en de logen als officiele waarheid werd verspreid. Het hooge gerechtshof „haute cour" (niet het hof van cassatie) is vergaderd en de procureur generaal Renouard heeft een requisitoire gedaan tegen den Pr.; doch eer het hof daarover konde beraadslagen, is de militaire magt binnen getreden en heeft de leden bevolen uit een te gaan.

De Table d'hôtes bestond heden uit 5 personen. Ik had toch met myn buurman, den Hr Valabrègue uit Avignon, die voor de tweede maal naast my zat, veel gesprek. Hy zeide my o.a., dat in het zuiden van Frankryk de invloed der geestelykheid onbegrypelyk afgenomen is en nog dagelyks afneemt. In Avignon was die zeer groot en is thans byna verdwenen. Hy zelf

(1) Op last van het bestuur in de revolutie werd het kind uit het klooster gehaald en aan zijne ouders teruggegeven. De moeder was door de vreugd zoo overstelpt, dat zy dood nederviel.

is Israeliet, en verhaalde my van de vervolgingen, die vroeger zyne geloofsgenooten ondergaan hadden; zyn oom was als kind in 1785 aan zyne ouders ontnomen als de jonge Mortara,(1) en omdat zy klaagden was hun bovendien eene zware boete opgelegd. Thans is niet de minste afkeer by het volk tegen joden en protestanten; hun heeft men by elke gelegenheid van verkiezingen, zoo als in den stedelyken en departementalen raad met groote meerderheid gekozen, tegen alle pogingen van den bisschop. Hetzelfde weet hy dat in de andere departementen plaats heeft. Het volk is zeer tevreden dat de keizer aan de aanmatiging der bisschoppen weerstand biedt. De regering heeft een aanzienlyke som toegestaan om het oude pausselyke paleis in Avignon te herstellen. De inwoners hebben verzoekschriften ingezonden om te verkrygen dat die toelage liever besteed worde, om de straten te verbeteren en eene fontein te bouwen.

Maandag 19 Novemb. Ik ging weder in de keizerlyke Bibliotheek, en maakte nu kennis met den heer Ravanel; die bleek dezelfde te zyn dien ik zocht, en van wien hy my mededeelde dat deze Aranel heette. Hy zeide my dat de groote verzameling der boeken, ongeveer een millioen, die hier aanwezig zyn, niet alleen wat het lokaal betreft, maar ook in andere opzigten misdeeld is geworden. Sedert 1811 tot 1838 heeft het aan de middelen ontbroken om de catalogussen behoorlyk in orde te houden. De heer Van Praet heeft in de

U
U

verlegenheid eenigszins gepoogd te voorzien, door in de bestaande catalogussen eenige aanteekening te houden van de nieuw ingekomene boeken, achter de titels van andere werken die aanwezig waren en waarmede zy eenigzins zamenhingen. Hy zelf kan daardoor tamelyk de boeken vinden; doch voor anderen is het uiterst moeijelyk; en het kost groote moeite, zich te verzekeren, of een boek in de Bibliotheek is, waar het te vinden is; — en, wanneer men het op zyne plaats niet vindt, te weten wie het heeft. Dit maakt dat de lezers lang wachten moeten, en het dikwyls onzeker blyft. De leeszaal is vry ruim, doch er wordt eene nieuwe gebouwd. Dit geschiedt even als de zaale herbouwing zeer langzaam. Met de catalogussen is men begonnen met die over de Fransche historie, die men voornemens is uit te geven. Doch voor het gebruik is er geen catalog die het geheel bevat. Den heer Berger de Xivrey zocht ik te vergeefs hier en aan zyne woning.

Ik reed vervolgens naar de Bibliotheek van Sainte Geneviève, waar ik den heer Avenel als bibliothecaris vond. Hy is de uitgever van de brieven van Richelieu, Ravenel is het van de brieven van Mazarin. Deze Bibliotheek was vroeger in een gewezen klooster; het tegenwoordig gebouw is nieuw, in 1850 voltooid, en geheel daarvoor ingerigt. Zy wordt veel gelezen. In 1624 gesticht, is zy ryk aan incunabelen, drukken van Aldus, Elsevier, enz. en werken der 17e en 18e eeuw.

In den tuin van het Luxembourg zag ik het standbeeld van den Maarschalk Ney, opgerigt in 1853.

U.B
UU

De inrigting is uitstekend goed; alle boeken kunnen zonder te klimmen uit de kasten genomen worden, en des avonds is er genoegzaam lampenlicht voor 400 lezers.

Ik poogde vergeefs de Gallery van het Luxemburg te zien, die was heden gesloten. In het reisboek stond het tegendeel.

In den Jardin des plantes was ik meermalen geweest en konde ik my daarmede tevreden stellen doch ik had een byzonder verlof bekomen om de Serres nader en de Oranjerie te bezien, en daarvan maakte ik gebruik. De verzameling is zeer groot, maar de planten kwamen my niet voor beter te zyn dan ik ze elders gezien had. De kasten zyn te laag en het geheel is overladen. Zy worden met stoom verwarmd.

Ik heb heden ook myn bezoek herhaald by de Zydeheer; en zag nu de toestellen voor de droogmaking (dessication); ronde metalen vaten of zuilen waarin de lucht zeer verhit en voortdurend vernieuwd wordt. De hitte bedraagt 100 tot 120°. Dit duurt byna een uur. De flottillons (kleine strengen) hangen daarin los aan een schaal met fyn gewigt. Als het gewigt gedurende een kwartier niet meer afgenomen is, houdt men het er voor dat de vochtigheid verdwenen is; men sluit de luchtstroom af, en teekent naauwkeurig het gewigt op. Naar mate dit gedeelte aan gewigt verloren heeft, trekt men voor de vochtigheid van de geheele baal af; – en doet er 11 ten 100 voor de normale vochtigheid by, en bepaalt zoo

t bulletin

De heer Persoz, een geheel praktisch man, sprak mij uit zichzelf over de noodzakelijkheid der afschaffing van de beschermende regten, juist in het belang der bijzondere takken van nijverheid. Hij vreesde zeer dat men nog te langzaam tot den vrijen invoer zoude overgaan, en bij den grooten ijver in het buitenland zouden dan de schoonste en echt Fransche soorten van fabrieken verloren gaan. De lakenfabrieken verliezen jaarlijks haar afzet buitenslands omdat de bescherming haar te duur doet werken en de vreemden in de mededinging de voorkeur bekomen. Hij zag nu in Parijs zelf dat de agenten der Duitsche en Zwitsersche fabrieken er op uit waren om de uitstekende waren, die in alle landen gevraagd waren, dadelijk als zij hier uitkomen te doen kopiëren, zoodat zij ze binnen zeer korten tijd aan de Fransche handelaren, voor veel lager prijzen aanbieden te leveren in Marseille, Havre, Antwerpen of elders; en zoo wordt de Fransche uitvoerhandel, in Fransche waren, verdrongen door uitvoer uit Frankrijk, van vreemde manufacturen, door Fransche handelaars.

het poids conditionné.

Voor het titrage worden flottelirns afgewonden, van 474 metres lengte; en die flottelirns worden gewogen. Hierdoor kent men de dunheid, ook de gelykheid der draden; en neemt van die 20 stalen uit elke baal het middel getal. Men bepaalt namelyk hoe zwaar elke draad van 470 meter lengte is.

Voor de dubbelzydheid heeft men my een instrumentaan [illegible] proeven, die ik vertrouw dat my voor myne herinnering voldoende zullen zyn.

De wol wordt op dezelfde wys onderzocht voor het poids de Condition; doch men verhit ze niet meer dan 100 graden; en de vochtigheid, die men er by berekend is niet 11 maar 15 pct.

Het titrage is voor wol nog niet in gebruik, maar men zal het waarschynlyk eerstdaags invoeren. En voor het katoen zal beide worden ingevoerd. Het is voor de drie grondstoffen van groot belang.

Men wordt meer en meer bedacht op den invloed dien de vochtigheid op het gewigt der waren heeft. Het leder verschilt daardoor zeer. En wanneer dit op de spoorwegen vervoerd wordt, merkt men op dat de snelheid juist te weeg brengt, dat het onderweg droogt en daardoor veel ligter wordt.

Heden avond ontving ik een brief van Meerbeke my meldende dat myne vrouw om ongesteldheid niet zelve konde schryven. Dit slaat my zeer ter

weer. Ik heb aan haar en aan M. dadelyk geantwoord. Ik ging dezen avond niet uit dan om die brieven op de post te brengen.

Dingsdag 20 Novemb. Dezen morgen ging ik naar de werkplaats der Association des Menuisiers en fauteuils, Rue de Charonne No 5 Cour Saint Joseph, Faubourg Saint Antoine; en vond die zeer wel; maar de Directeur M. Delbred was er niet.

Vervolgens ging ik evenens te vergeefs by den heer Née Inspecteur des services de l'assistance publique.

De Gallerie du Luxembourg was heden open. Ik vond er dezelfde stukken als te voren, doch my vielen geen nieuwe in het oog. Ik bewonderde nog de moord der Mammeloeken, door Horace Vernet, Charlotte Corday van Hendrik Scheffer, enz. ook enkele marmerbeelden, bv. Leander van Geitton; — doch de meeste vond ik niet schoon; minder dan vroeger kon ik de gruwelen en akeligheden bewonderen die het grooter getal uitmaken. Het was de mode om zoo het heeste natuurlyk te schilderen en ook het lelyke; dit was, dunkt my een misverstand. Al wat natuurlyk is levert geen stof voor de kunst, zelfs niet wanneer het treffend en aandoenlyk is. De echte kunstenaar moet dit geraden.

Ik ging van hier naar het Ministère de l'Agriculture et du Commerce, waar ik den heer Legoyt bezocht en lang met hem sprak over de statistiek en over Frankryk. Wy spraken ook over zyn voorganger Moreau de Jonnes. Deze is officier in het leger van Na-

U.B. Utr.

Ik sprak met hem ook o.a. over de wijze waarop hier het regt op den stand, naam, of klandisie (achalandage) beschermd wordt; men had mij daarvan iets gezegd. Men heeft namelijk, zoo hij mij zeide, eene strenge voorstelling van de bescherming aan dat regt te verleenen. Dit hangt zamen met de groote waarde die de bekendheid van een huis, de gewoonte van het publiek om daar bij voorkeur te koopen, voor den eigenaar heeft. Het is als of men hem berooft zoo dra men dit vermindert. Een merkwaardig voorbeeld heeft een proces opgeleverd ongeveer 3 j. geleden (ook bij Dalloz te vinden). Op de place de l'École was een beroemde winkel van La Mère Moreau, waar vruchten in brandewijn ingemaakt verkocht worden. Een ander koopman in dezelfde straat liet zijn winkel, naast dien van La Mère Moreau op dezelfde wijze inrigten en schilderen, zoo dat alleen de naam tusschen die twee winkels verschilde. Hier over is in alle instantien gepleit en het Hof van Cassatie heeft beslist dat dit eene ongeoorloofde beroving van het regt van La Mère Moreau was, en die winkel is moeten opgeruimd worden. Vervolgens heeft een zoon van de eigenares, op de place Louvois een winkel van dezelfde soort en gedaante opgerigt, met het opschrift: „Fils de la Mère Moreau." Zijn broeder, die den winkel op de place de l'École geërfd had, heeft ook hem een proces aangedaan; en hij is eveneens veroordeeld, dien winkel en dat opschrift op te ruimen.

verste

poleon I geweest; zyne Statistiek was zeer oppervlakkig; doch wy waren het eens, dat men by het beoordeelen daarvan moet bedenken, dat de wetenschap nog in hare beginsels was. Dit geldt ook van Charles Dupin.

Langer sprak ik met den Hr. Maurice Block. Hy wees my dat veel van hetgeen ik hem vroeg in zyn Dictionnaire of in zyn Annuaire voorkomt; en daar ik beide bezit, kan ik dat overslaan

Terwyl ik hier was kwam de Hr. Ramon de la Sagra, die pas van Cuba terugkwam, waar hy een jaar lang geweest was. Het deed ons groot genoegen dien bekenden menschenvriend weder te zien. Hy was zeer voldaan over zyne reis. Men kan geen beter klimaat wenschen; van Oct. tot April staat de thermometer byna zonder afwyking op 25°

De Slaven nemen op Cuba af, omdat de sterfte grooter is dan de aanwas. Men poogt hierin te voorzien door Chinezen. Dit is gewaagd en gelukt. Men heeft ze als de slaven willen behandelen en door slagen dwingen; dan zyn zy opgestaan, hebben ook moorden begaan. Thans is de invoer verboden. Doch waar men men ze goed behandeld heeft, zyn zy ook geschikt bevonden. Men heeft ~~die weinige~~ by voortduring gebruikt, en eindelyk ondervonden, dat zy voor het werk in de fabrieken zeer passend zyn. Men heeft nieuwe werktuigen voor de suikerbereiding ingevoerd, en die worden door de Chinezen beter en met meer gevolg aangewend dan door de Negers. Er zyn thans 40,000 Chinezen op Cuba. Indien

Men noemt dat zelfs by voorkeur <u>fonds</u>; men verkoopt een huis avec le fonds. Gewoonlyk is ook de naam aan den handel of den winkel gegeven, of de naam van den vorigen eigenaar, een voorwerp van handel, tegelyk met het „fonds".

een beter stelsel van Cultuur wierd ingevoerd, zouden de Chinesen ook voor den landbouw bruikbaar zijn. Doch er is een groot kwaad dat zij tot nog toe zonder vrouwen gekomen zijn en zelfs op Cuba geen vrouwen bekomen kunnen.

La Sagra meende ook dat dit in het vervolg verbeteren zoude door het verlof in den laatsten tijd door de Chinesche regering gegeven om met hunne vrouwen en kinderen te verhuizen. Eene blijvende bevolking van Chinesche arbeiders zal dan de slaven kunnen vervangen.

Dat de slavernij niet kan voortduren was, zelfs op Cuba, de algemeene overtuiging.

Omtrent het gevaar dat Noord-Amerika Cuba aan de Spanjaarden zoude ontnemen, zeide hij dat zoo lang de groote mogendheden van Europa niet in oorlog waren, dit wel niet ernstig beproefd ~~zoude~~ worden, en dat de bewoners van Cuba het stelsel niet verlangen.

Ik ging naar huis en schreef aan mijne vrouw. Terwijl ik daarmede bezig was bekwam ik een bezoek van den heer Léonce Lavergne, den uitstekenden schrijver over den landbouw. Hij heeft mij vroeger zijn werk over den Engelschen landbouw gezonden; nu heeft hij een werk over den Franschen landbouw geschreven, dat in drie maanden uitverkocht is, en waarvan eene tweede uitgaaf gedrukt wordt, die hij mij ook zenden wil. Wij spraken over de voornaamste uitkomsten van zijn onderzoek en ik had de voldoening dat hij met mijne denkbeelden overeenkwamen, namelijk dat men in Frankrijk al zamen veel te weinig kapitaal voor den landbouw besteedde; dat de regering door alles voor den oorlog te bestemmen de kapitalen en de beste handen aan den landbouw ontneemt.

Ook dat zij door tusschenkomst en vermaarde toekenning van beide kunstmatig eene bepaalde rigting gaf, die niet den toestand van de eigenheid in het algemeen niet overeenkwam. Bij wisseling van gedachten bleek dat mijne opmerkingen, die ik hem mededeelde, nagenoeg reeds in zijn boek zijn opgenomen en met bewijzen gestaafd. De kracht van het Fransche volk dat zoo veel kostbare mannezaken, zoo veel uitputting voor de oorlogen, als onder Lodewijk XIV en Napoleon I, kan doorstaan, en zich altijd weder herstelt, maakte ook het onderwerp van ons gesprek uit. Ik vroeg zijn oordeel over het boek van Raudot de la décadence de la France. In dat boek is veel waarheid, zeide hij, en veel dat behartiging verdient. Doch de heer R. heeft overdreven, hij is in declamatie vervallen, en heeft de Franschen willen bang maken. Daarom heeft zijn boek hier geen indruk gemaakt, en heeft hij in de Vergaderingen, waarvan hij lid geweest is, geen invloed hoegenaamd gehad. En toch is hetgeen hij zegt zeer gewigtig.

Het is zoo moeijelijk op het Fransche volk door redenering en bewijzen iets uit te werken. Zij overdrijven gewoonlijk en moeten altijd iets hebben waarvoor zij blind ijveren of hetgeen zij even blind verafschuwen. Wat de zucht voor den oorlog betreft, die is zoo historisch in het Fransch karakter ingeweven, dat niet te voorzien is hoe die zal kunnen verdwijnen. Als de troepen door de straten gaan, ziet elk ze met welgevallen aan, en iedereen, zelfs de wijsgeer, gaat in de maat na de trom. Er is ook voor de nationale

ydelheid eene voldoening in de gedachte dat Frankryk door den moed zyner legers de eerste plaats in de historie inneemt. Dit weet de Keizer zeer goed en hy vergave in den geest der Franschen als hy het leger alom geroemd maakt. Het moge ongelukkig zyn, maar het is zoo. Myn oordeel over [illegible] was ook volkomen dat van L.

Aan tafel was de heer Valabregue uit Avignon weder myn buurman, dezen avond keerde hy huiswaarts. Hy was zeer vertrouwelyk en sprak my van zyne betrekkingen. Hy heeft maar een kind, een zoon, die zeer goed is uitgevallen. Deze zal eerdaags in het huwelyk treden met eene broeders dochter van den heer Rothschild alhier. Zy is wees en werd door haar oom opgevoed. Hy zelf is altyd zeer bevriend geweest met R.; hy zeide my veel goeds van hem; en meer nog van zyne vrouw. Die is ook eene nicht van haren gemaal, en behalve dat zy zeer schoon is, heeft zy eene hooge beschaving en onderhoudt zich met de uitstekendste mannen van geleerdheid letteren en politiek. Haar salon is des winters elken avond geopend, behalve des vrydags. R. verteert zes millioen Francs in het jaar. Men kan zich dit alleen verklaren als men van zyne ontzachelyke weldadigheid hoort. Hy heeft voor zyne rekening een hospitaal en een weeshuis voor Joden; eene inrigting voor behoeftige vrouwen

Ik vind hierover eenige berigten in Audiganne Les populations ouvrières. etc. T. 1. p. 347.

dat jaarlyks 1,200,000 francs kost. Hy houdt 12 rytuigen en heeft 50 paarden in zyne stallen. Ik heb deezen morgen, zeide hy, alles met hem over-legd omtrent het huwelyk van zyn zoon. Hy heeft my ook gevraagd, hoe ryk ik was. Ik heb het hem opregt gezegd. Ik dacht dat gy een zoo ryk man was, was het antwoord; doch dat doet niets; ik geef toch myne nicht aan uw zoon; zy heeft ook geld genoeg.

Er is tot nog toe maar een voorbeeld, dat een lid der familie Christen geworden is, na-melyk eene nicht die in Engeland een aan-zienlyk huwelyk gedaan heeft. Zy zyn aan de vaderlyke godsdienst nog zeer gehecht, en de ou-de Anselm heeft een aanzienlyk fonds van vele millioenen bestemd voor zyne afstamme-lingen, die het noodig mogten hebben voor hunne ondersteuning; doch die welke de Israelitische godsdienst verlaten zyn daarvan uitgesloten.

Ik wandelde nog wat, zocht en vond een boek van Delamarre: La vie à bon marché; - kocht kleinigheden voor Maria; en bleef verder thuis schryvende.

Woensdag 21 Novemb. Dezen morgen reeds vroeg reed ik op nieuw naar de Association des Menuisiers en fauteuils, en vond er den heer De Claed, den Directeur, die my zeer hartelyk ontving en alle verlangde mededeeling deed. Zoo veeldoenlyk wil ik die opteekenen. De vereen-

U.
Ut

ziging begon in 1849. Zij begon met zeven; van tijd tot tijd zijn er bijgekomen en afgegaan, Het getal van die allen zaam, die leden zijn en geweest zijn bedraagt ongeveer 200. Tegenwoordig bestaat zij uit 60 leden. Die zijn sedert geruimen tijd dezelfde. Zij hadden aanvankelijk geen kapitaal dan hunne gereedschappen en een onbeduidende som van spaarpenningen. Zij tot zes maanden werkten zij zonder ondersteuning; toen bood de regering voorschotten aan, en zij ontvingen daarvan 25,000 francs. Zij betalen daarvan 3 pct. rente en 0.75 centimes voor de administratie, dus $3\frac{3}{4}$ pct. – Zij hebben die som nog altijd omdat die rente niet hoog is; doch hebben nu een eigen kapitaal opgezameld van 120,000 francs, en nog 12,000 francs als fonds indivisible.

De overeenkomst van 1849 is van tijd tot tijd naar de ondervinding gewijzigd; tot dat een nieuw notarieel Contract gesloten is 28 Decemb. 1854, dat sedert onveranderd gebleven is, althans met weinig uitzondering. Dit stuk heb ik gelezen. Het is eene soort van Société en Commandite. De firma was in 1854 Auguste Antoine et Comp., de naam van den Gérant, die uitsluitend de teekening hoeft. Nu is het sedert eenige jaren B. de Cluzel. In het Contract wordt gezegd dat zij vormen eene Société entre ouvriers manufacturiers en fauteuils. Raison Aug. Ant. Société en nom collectif. Voor 30 Jaren, met vrijheid haar minstens voor 15 j. te verlengen. Zij bestaat uit den Gérant met zeven leden, vormende het Conseil administratif, en verder Associés intéressés. De gérant en de leden van het Conseil administratif

× Réglement de l'intérieur.

zyn solidair voor alle de schulden aansprakelyk; de asso-
ciés interessés alleen voor hun aandeel in het kapitaal.
Elk lid draagt 100 francs by tot het gemeenschappe-
lyk kapitaal. Hy kan dit dadelyk storten, of het
wordt gevonden door van zyn werkloon (salaire) 20
pct. af te houden tot dat de som vol is.

Er zyn behalve de Commission d'administration eene
„Commission pour l'intérieur. Deze is voor de or-
„de, de politie van het werk, enz. Een reglement bevat
de voorschriften, ook de boeten en straffen.ˣ En eene
Commission du tarif. De eerste bestaat uit 5,
de tweede uit 7 leden.

Alle de leden worden by meerderheid van stemmen
door alle de associés benoemd; doch de Gerant moet uit
het Conseil d'Administration; en de leden van dit Con-
seil (eigentlyk Commission) moeten uit de leden van
de twee andere Commissions gekozen worden.

De Commissiën zyn alle voor 4 jaar gekozen; alle 2
jaar wordt de helft gekozen of herkozen.

Men werkt meestal by het stuk; elk heeft een boekje waar
in zyne verdiensten nauwkeurig worden opgeteekend; deze
worden wekelyks uitbetaald, Livre de main d'oeuvre.
Jaarlyks wordt de balans en inventaris opgemaakt en
aan alle de leden medegedeeld. In het Contract van 1851
staat dat het alle 6 maanden zal geschieden; doch men
heeft goedgevonden dit om de kosten en het tydverlies te ver-
minderen. Gedurende het jaar hebben de leden geen van in-
zage der boeken. By het opmaken der rekening wordt
aan elk 3 pCt. in Credit gebragt van zyn aandeel in

(1.) indien hy verlangt zich terug te trekken.

U.B. Utr

het kapitaal. De beneficies worden omgeslagen over het werk dat elk gedurende het jaar verrigt heeft, met andere woorden over de salarissen die elk verdiend heeft. Dit begint evenwel voor elk nieuw lid eerst wanneer zyn aandeel in het kapitaal ten minste zoo veel bedraagt als een jaar van zyn werkloon; dit laatste te berekenen naar het gemiddelde van de drie afgeloopen jaren.

By deze berekening en omslag of verdeeling der bénéfices worden steeds 10 ten 100 ter zyde gelegd als Fonds de retenue indivisible. Over dit fonds mag de vereeniging naar zekere regelen beschikken als over haar Capitaal (dat ook wel min juist fonds de reserve genoemd wordt). Doch zy mag het niet verdeelen of verteren. Wanneer de vereeniging ophoudt moet zy het afstaan aan eene andere, ten slotte, als er geene in het departement is, aan een hospitaal of andere weldadige inrigting. Dit is door de regering voorgeschreven. Dit fonds, het 10e van het opgezameld kapitaal, bedraagt thans, zoo als ik hoorde, reeds opteekende, 12000 fr.

Er is dus 90 plt van de winst (bénéfice) tusschen de Leden te verdeelen. Elk heeft, even als een Livre de main d'oeuvre, zyn „Livre de bénéfices". Deze winst wordt niet uitbetaald, maar dient om het Capitaal te vermeerderen. En elk bekomt jaarlyks 3 plt. van zyn aandeel in dat Capitaal. Aan elk die 60 jaar oud is,(1) en aan de erfgenamen van elk die sterft, wordt het aandeel dadelyk zonder eenigen aftrek uitbetaald! Wanneer

U.B. Utr.

een lid, overeenkomstig de bepalingen uitgesloten wordt, of wanneer hij beneden de 60 jaar oud de vereeniging verlaat, verliest hij 30 pct van zijn aandeel, en wordt hem het overige, bij tiende gedeelten elk jaar, teruggegeven.

Er bestaat ook tusschen de leden eene Société de secours mutuel, en daarvoor is een bijzonder Règlement aangenomen.

Wanneer de leden gelegenheid hebben te sparen kunnen zij hun geld in de kas der vereeniging storten en bekomen zij 6 ten 100 renten daarvan. Dit bedraagt echter slechts eenige 100 francs.

De Gérant bekomt voor zijne werkzaamheid jaarlijks 2000 francs, en nog 600 fr. „pour frais de représentation; – een „Délegué à la vente des produits" bekomt ook 2000 fr. De leden der Commission de l'administration bekomen 200 fr. „d'indemnité". Die der andere Commissiën en eenige andere bekomen nog kleine retributiën.

De oorzaken waarom de gérant en de leden der Commissiën van hunne betrekking kunnen ontzet worden; ook die waarom leden uit de vereeniging kunnen verwijderd worden, zijn in de reglementen naauwkeurig bepaald, ook de vormen daarbij in acht te nemen.

In het Contract zelf is bepaald dat de Gérant en de leden der Commission d'Administration zich binnen twee jaren niet binnen het Département de la Seine mogen nederzetten (établir) op eene boete van 10000 francs als schadevergoeding, met nog andere strafbepalingen

B.
tr.

indien zy de klanten der Vereeniging pogen tot zich te lokken.

Ik heb de magazynen, modellen en werkplaatsen gezien, ook het stoomwerktuig dat hun zeer te stade komt. Alles is zeer bescheiden; doch wanneer men bedenkt dat dit door werklieden, aan eigen beleid overgelaten, tot stand gebragt is, moet men er eenigzins eerbied voor hebben. Zy maken uitsluitend het houtwerk van stoelen; doch dit van alle soorten en daaronder zeer fraai en zeer kunstig; zy leveren die stoelen aan polsteraars en tapytfabrikanten die ze voltooijen. Hunne bestellingen zyn in den regel overvloedig en alleen omdat hun kapitaal beperkt is kunnen zy aan hunne onderneming niet meer uitbreiding geven. Deze overtreffen thans reeds ver wat de leden met eigen handwerk kunnen voortbrengen; zoodat zy regelmatig „auxiliaires" als gewone werklieden gebruiken. Zy rekenen dat door de Associatie met deze hulp, regelmatig aan 150 personen werk verschaft wordt.

My dunkt deze Arbeidersvereeniging is volkomen geslaagd, en kan tot zekere mate als model voor andere dienen. Waarom is zy nagenoeg de eenige in Parys; waarom zyn er elders in Frankrijk geen of byna geen; waarom zyn zy ook in andere landen zoo uiterst schaarsch. Die vragen deed ik my en ik geloof dat ze althans gedeeltelyk beantwoord worden kan, maar hier ontbreekt my tyd en plaats om er meer van op te teekenen.

Ik ging op nieuw vergeefs by den heer de Vée; en maakte daardoor een grooten omweg, want ik ging op nieuw naar het ander einde der Stad.

By den boekhandelaar Durand, Rue des Grès 8. zocht ik, en vond eenige stukken voor de kennis der wetgeving en administratie betrekkelyk het armwezen en de weldadigheid. Ik maakte met genoegen kennis met dezen vlytigen en wel onderrigten boekhandelaar, die onzen boekhandel naauwkeurig kent en ook dikwyls in ons land komt.

Een langen weg om den heer Sainte Beuve te bezoeken maakte ik vergeefs; hy was niet t'huis.

Den boekhandelaar Musard, Place Dauphine, waarheen my Durand verwezen had, vond ik niet in zyn winkel.

Nu ging ik naar den heer Dr Boudin, met wien ik lang bleef praten. Hy gaf my nu nadere verklaring van de ventilatie en verwarming, die ik in het Hospitaal van Vincennes gezien heb. De eerste die goede ventilatie heeft uitgedacht is geweest Bonnemain in 1777; doch daaraan ontbrak nog veel, en hy was een weinig onderrigt man, zoo dat zyne uitvinding weinig gevolg heeft gehad. Doch in 183.. heeft Léon Duvoir, een eenvoudig werkman, maar een man van genie, zonder iets van Bonnemain te weten, deze uitvinding op nieuw uitgevonden, en hy is de eenige die er in

B.
Utr.

volkomen goed te ventileeren. Hij heeft een brevet
van uitvinding en hij doet het tegen zeer matigen prijs
als men het hem opdraagt. In het gebouw te Vincen-
nes zijn vier schoorsteenen die boven het dak uitste-
ken, Cheminées d'appel, die alle slechte lucht moeten
wegvoeren. Door verwarming op zekere, vrij aan-
zienlijke hoogte wordt een sterke luchtstroom daar-
in te weeg gebragt. In elk vertrek zijn, laag bij den
grond (tusschen elk bed een) openingen die met bui-
zen in de muur gemeenschap hebben met de Che-
minées d'appel. De lucht is beneden juist het
meest bedorven. Deze lucht wordt vervangen
door versche lucht die van buiten, door middel van
een stoomwerktuig, wordt ingepompt, en in het
midden der zalen door pijpen en roosters uit den
vloer opkomt. Die versche lucht is reeds in de
pijpen verwarmd door buizen (hier met stoom,
doch elders en beter) met warm water gevuld. In het
midden der zalen staan groote kachels van ander-
half meter hoogte, met dubbele wanden, en van
binnen met heet water gevuld. Versche lucht wordt
nu ook langs deze kachels in de vertrekken inge-
pompt na verwarmd te zijn. Men bekomt dus door
den vloer en op zekere hoogte versche verwarmde
lucht die de verdorvene lucht vervangt die de Che-
minées d'appel er uittrekken. Door den anemo-
meter verzekert men zich van de zuiverheid. Dit
stelsel is zoo volkomen dat er bij de ondervinding

alle kamers door overstroomd zyn.

De doctor was toch zeer verstoord, omdat men wel het stelsel van Leon Duvoir gevolgd heeft, maar met eene kleine wijziging, daarin bestaande dat men het water en de zoetstroomen lucht met buizen waarin stoom is verwarmd in plaats van buizen waarin heet water voortdurend stroomt. Men heeft dit gedaan om het werk aan andere aannemers te kunnen opdragen, wat hy zeer afkeurt.

In het gebouw van het instituut heeft hy zyn stelsel toegepast, terwyl de geleerde mannen beweerden dat het vuur in de Cheminées d'appel beneden zyn moesten, en hy volhield dat zy volgens de ondervinding zeer wel boven zyn konden. Hy heeft daar ook aangenomen als het heet was 5° beneden de buitenlucht te leveren en dus niet alleen versche maar ook koele lucht te leveren. Doch hy voorspelde dat hun dit te koel zoude voorkomen, en zoo is ook de uitkomst geweest. Men heeft hem moeten verzoeken wat minder koelte te leveren. Gaarne antwoordde hy, maar aan den prys dien gy my voor beloofd hebt, wil ik u houden. Nu spaar ik veel kolen uit.

Het Hôpital Beaujon is ook door hem geventileerd en verwarmd. Ook de Madelaine, en dit kost maar 14 francs daags, waarvan 3 voor een stoker. Het paleis van den Senaat is door hem uitstekend geventileerd en verwarmd.

Men spot dikwyls met my, omdat ik zoo zeer yver
voor versche lucht. Men wil u zeggen wat my de eer-
ste aanleiding daartoe gegeven heeft. Ik was een
beginnend arts in het leger, toen in 1812 onze
troepen overhaast Madrid moesten verlaten. De
hospitalen waren overladen, en de zieken leden onder
die ysselyke ziekte, die daarvan het gevolg is, "la pour-
riture d'hôpital." Nu werden zy in aller yl op wa-
gens gelegd, en moesten in dien beklagenswaardigen toe-
stand den terugtogt mede maken. Men gaf hun des mor-
gens en des avonds eenig voedsel; maar aan verzorgen
en verbinden viel niet te denken; naauwelyks was eenig
stroo in een kerk of op het open veld te vinden, om het
een korten tyd van den nacht op te leggen. Na
veertien dagen werd een dag rust gehouden, en bekwam ik
het bevel de zieken en gekwetsten te verbinden. Als
jongste geneesheer ging ik aan het werk met schrik
voor de gevolgen van dien togt. En hoe groot was
myne verwondering toen ik bevond, dat ze byna al-
le in beteren staat waren dan by het vertrek. Toen
overtuigde ik my van de uitwerking der versche lucht,
en zag dat de verdorvene lucht in de hospitalen
veel meer kwaad gedaan had, dan al de vermoeije-
nis en de ontbering op den terugtogt. Ik heb dat
nooit vergeten, en nu heb ik althans het voorregt het
best geventileerd hospitaal onder myn opzigt te hebben,
en daar op nieuw bewezen te vinden wat myne
eerste ervaring op myne geneeskundige loopbaan ge-
leerd had.

U.
U

Hy sprak juist naar myn hart. Hy zocht telkens in het oog dat de lucht in plaatsen van zamenkomst zoo benaauwd en zoo hinderlyk is. Hy gaf my volkomen gelyk. Het is, zeide hy nog veel erger geworden sedert de gasverlichting nog veel slimmer geworden. Het is somtyds volkomen „intoxication d'acide carbonique". Men stelt zich voor dat het de hitte is, omdat het zweet uitbreekt; dat is niet zoo; dit heeft plaats ook wanneer de thermometer lager staat dan in de buitenlucht. Het is evenwel zoo moeyelyk de waarheid te doen doordringen, dat zy die er het meest belang by hebben, onverschillig blyven als men het hun zegt en [illegible].

Ik ~~moet~~ zeggen dat ik voor [illegible], die ook als gewoonlyk zyne tegenstanders heeft, achting en genegenheid heb opgevat. Hy sprak my nog over een onderwerp waar hy yvert, namelyk het voorkomen der hondsdolheid, la rage; ook daaromtrent is men onverklaarbaar onverschillig; ik weet het by eigen ondervinding. Hy heeft beproefd statistische byzonderheden omtrent de honden en de hondsdolheid te verzamelen. Hy berekent dat er in Europa ten minste 2,000,000 honden zyn, de meeste zonder nut en een groote uitgaaf voor hun onderhoud veroorzakende.

Het weder was byzonder helder. Dit gaf my aanleiding om nog eens het Museum van het Louvre te bezoeken, byzonder om de standbeelden te bezien.

Toen dit gesloten werd bezocht ik nog den heer Guillaumin; en vervolgens den heer Berger de Xivrey, dien ik, na vele vergeefsche pogingen, in zyne kleine woning, een

aankangsel der keizerlyke bibliotheek, aantrof. Hy is een vlytig uitgever van handschriften; dat door die op last en onder leiding eener regeeringscommissie. Myn Collega heeft men brieven van Hendrik IV bezorgd. Wy spraken daarover. Hy meent dat de denkbeelden des Keizers omtrent den vrede van Europa byzonder overeenstemmen met die van Hendrik IV. Dat is voor my meer een wensch dan een dadelyke geloof. Hy heeft daarover een stuk geschreven: Tradition française d'une confederation d'Italie; die hy my gaf. Op de eenheid van Italie had hy weinig hoop; Rome, dacht hy, konde niet geseculariseerd worden zonder groote verslagenheid by de godsdienstige lieden te veroorzaken. Hy wist wel dat de protestanten daaraan weinig hechtten, ook dat er waren die noch katholiek, noch protestant waren; doch het historisch bestaan van den Paus moest men niet voorbyzien. Ik stemde hem dit toe, hy scheen er ook mede ingenomen; ik wilde hem eerbied voor den Paus niet veroordeelen; doch het historisch bestaan van hen, die geen eerbied voor den Paus koesteren, moest men ook niet miskennen; en het noodzakelyk verband tusschen eene voortdurend slechte en onredelyke regering, en de heiligheid van den Paus, moest voor de geloovige katholieken ook een moeielyk vraagstuk opleveren. Hy gaf my dit alles ook toe, en zoo waren wy het eens dat er moeielyk begrippen te vinden waren, waarop een

U.F
U

onberispelyk Valkenregt konde gebouwd worden.

Ik schreef nog een brief naar huis, en ging toen eten in het Hôtel du Louvre. Dit was eene merkwaardigheid, die ik niet verzuimen mogt. De grootheid en de schoone inrigting der zalen is treffend. Eene groote zaal is bestemd om zich voor en na het middageten op te houden, en daar vindt men een groot aantal dagbladen en maandschriften en schoone armstoelen om te zitten. Ik vond er John Bowring en zyne vrouw die my dadelyk voorstelden hun buurman aan tafel te zyn. Wy zaten boven aan. De Directeur van het Hôtel en zyne vrouw, zeer beschaafde lieden zaten aan de andere zyde naast my. Aan gesprek ontbrak het my niet; doch ik was neerslagtig en wenschte my in Utrecht. Ik vernam o.a. dat het Hôtel veertien millioen franken gekost heeft, gebouw en inrigting. De onderneming heeft tot nog toe geene buitengewoon groote voordeelen opgeleverd. De dividenden zyn jaarlyks toegenomen; zy zullen dit jaar zeven percent bedragen. Dit is zuivere winst, nadat een percent voor amortisatie daarvan afgetrokken is. Men is daar ook zoo weinig afgeschrikt, dat dezelfde maatschappy onderneemt een niet veel kleiner hôtel te bouwen op de Boulevard des Capucins, tegenover de Rue de la Paix. De aanbesteding is reeds geschied, met het begin van 1862 moet het vol-

U.B. Utr.

tooid zyn. Byzonder beviel my de eetzaal zy is niet alleen groot maar behoorlyk breed en hoog, zeer sierlyk zonder overlading. Er waren ongeveer 200 gasten aan tafel, en my viel het byzonder op dat er zoo weinig ge-raas gehoord werd. Ik schryf dit aan de hoogte en aan den vorm van het gewelf toe. Men zegt my dat voor muziek byzonder voor gezang eene uiterst geschikte plaats is. Er zyn tusschen de 4 en 500 kamers. Het schynt dat er veel orde heerscht. en de personen die er bekend waren hebben my dit Hôtel zeer geroemd.

Ik wandelde nog wat in sombere stemming en zocht bonbons voor Maria. Verder besteedde ik den avond om te schryven.

Donderdag 22 Novemb. De stof had zich in een paar dagen opgehoopt, en myne notas waren zoo vlugtig, dat ik dorst uitstellen myn dagboek by te schryven. Ik ging daarmede voort tot naby posttyd, half vyf. Geen tyding ontvangen hebbende, schreef ik nog een briefje naar huis. Kort na vyf ure ontving ik van Meerbeke een telegrafisch berigt, om myn vertrek te ver-haasten. Ik bragt spoedig een antwoord naar het Bureau, Place de la Bourse, 12.

Dezen avond bragt ik myn dagboek ten einde, en begon myne zaken op te pakken.

Ik heb den 3en dezer maand over een gedeelte der Gal-leryen van het Louvre wat aangestipt; dit wil ik nog

hae vlugtig dan ook, vervolgen. Ik heb ze nog op nieuw bezocht en hoewel ik niet vind dat hier de verbeteringen in verhouding zyn tot het groote werk van de voltooijing van het Gebouw der Louvre en de vereeniging der twee paleizen, zoo is er niet te min toch een schat van voorwerpen van kunst en oudheid, dat de reiziger daar telkens met opgetogenheid terugkeert.

Musées Assyrien, Egyptien, Etrusque et Algérien.

Deze zyn gedeeltelyk sedert lang hier geweest, doch van de Assyrische beelden zyn sommige eerst sedert kort uit Ninive, Khorsabad en andere plaatsen in het oosten hier aangekomen. Stieren met menschenhoofden en vleugels, allerlei zeer vreemde voorstellingen, doch getuigende van groote bekwaamheid en kunstzin. Het zyn dezelfde soort van oudheden die men menigvuldig gelegenheid heeft te zien in het British Museum. De Egyptische zyn niet zoo geheel afgezonderd en men ziet wel eenige verwantschap met de Assyrische. Aan deze schynt het spykergeschrift, zoo als aan de Egyptische de hieroglifen. Er is eene zeer ryke verzameling van vazen Etrusische en Grieksche. Men bewondert die groote afwisseling van zeer eenvoudige vormen, die toch altyd schoon zyn. Wat men Musée Algerien noemt, zyn beelden en opschriften in Algiers gevonden, zeer enkele van Carthaagschen, overigens van Griekschen of Romeinschen oorsprong. Verscheiden zalen zyn met kleine oudheden, meest huisraad en kleinodien van Egypten, Griekenland, Rome, afkomstig. Eenige

of hiervan vele hebben betrekking tot de godsdienst en mythologie. Veel heeft groote kunstwaarde, doch ook waar dit niet uitstekend is zyn die voorwerpen zeer geschikt, om ons die oude tyden eenigermate aanschouwelyk te maken.

Eene kleine verzameling van Mexikaansche en andere oudheden zyn zeer merkwaardig; doch zy vormen nog geen Museum, zoo als aangekondigd wordt.

Zeer belangryk blyft steeds wat men by uitnemendheid Musée de Sculptures noemt, dat zyn de Grieksche en Romeinsche Standbeelden. In 1815 heb ik dat in geheel anderen toestand gezien, toen de beelden uit Italie nog niet waren teruggenomen. Sedert is natuurlyk de verzameling van anderen aard geworden. Zy bevat toch nog zoo veel schoons dat men ze herhaald met groot genot bezoekt. Een zeer schoon beeld is er sedert dien tyd bygekomen: de Venus van Milo; zy is niet volledig, de armen zyn verloren gegaan, doch het ligchaam, de houding, het hoofd zyn heerlyk. De Diana beschouwde ik ook nog met opgetogenheid. Ik bewonderde als vroeger de schoone draperie der Polyhymnia, den Gladiator, die geen gladiator is, maar een Grieksch worstelaar; enz.

Er zyn ook twee zalen van Sculpture moderne; meest van Fransche beeldhouwers. Daar zyn wel

stukken van beroemde kunstenaars by, maar de voorwerpen zelve, wekken zeldzaam geestdrift. Koningen met hunne zware mantels, alongepruiken, neckdoeken, en overigens nabootsingen van oude mythologische beelden.

<u>Musée de la Marine</u>. Dit bevat byna uitsluitend de zeehavens zeer naauwkeurig nagemaakt, daar zoo als zy niet meer zyn; verder modellen van schepen, ook eenige van werktuigen tot de scheepsvaart betrekkelyk. Voor my had dit weinig belangrykh.

<u>Musée des Souverains</u>. Dit bevat voorwerpen die aan vorsten, byna uitsluitend Fransche behoord hebben, van Karel den Groote tot Napoleon, en zelfs latere tot op onzen tyd. Wapenen, kleedingstukken, kleinodien, misboeken, allerlei. Dat alles heeft wel eenig belang; evenwel de afgodery, waarmede vele zaken behandeld worden, en de nietigste reliquien als heilig bewaard; en dat van mannen die zoo weinig heilig waren; dat maakte op my geen aangenamen indruk.

Vrydag 23 November. Ik hield my veel bezig met oppakken, waarby het gebrek aan plaats my al moeyelykheid opleverde. Ik schreef verscheidene briefjes om afscheid te nemen van kennissen, die ik niet meer bezoeken kon. Ik ontving een telegrafische tyding, die my zeer geruststelde en my toeliet nog een dag langer te blyven. Het inpakken stakende, ging ik nu nog

+ Ik bezocht ook de kerk Saint Sulpice, de grootste en aanzienlykste op de linker zyde van de Seine. Zy is in de 17e eeuw begonnen en 100 j. later voltooid. In modernen Griekschen styl is deze kerk zwaar en, naar my voorkomt, zonder verheven uitdrukking. Men bespeurt duidelyk dat het niet de grootheid, ook niet de zware bogen zyn, waardoor eene kerk grootsch en verheven is; maar de vormen en evenredigheden. Het geniaal ontbrak, dunkt my, den bouwmeester en hy kon het daarom niet uitdrukken. My kwam ze treurig voor; ook was zy verwaarloosd en onzindelyk. De plaats waar zy staat is groot, en eene fontein is daar nieuw gebouwd; doch zy was zonder water. Zeer gunstig steekt by Saint Sulpice Sainte Clotilde af, die eene eeuw later gebouwd is, in nieuw Gothischen styl.

(1) Z. 20 Novemb

eenige zaken onderzoeken. De keizer is van Saint Cloud naar het paleis der Tuileries gekomen om hier te verblyven. Ik was nieuwsgierig, of de tuin nabij dit paleis, dien ik dagelyks open gezien had, thans voor de gesloten zyn; en ik bevond dat dit werkelyk het geval was. Nu ging ik naar de overzyde van de Seine, en poogde den heer Camus te bezoeken, die secretaris is van de Société d'économie charitable; doch ik vond hem niet thuis.

Vervolgens onderzocht ik naar het huis Moreau, waarover zoo zonderling proces gevoerd is(1), en vond het naar de aanduiding op de Place de l'Ecole, niet ver van de Pont neuf. op den regter oever van de Seine. Het is een der huizen, die door den stand eene buitengewone waarde bekomen hebben. De plaats is byzonder gunstig door den grooten toevloed van voorbygangers, en het is byna eenig door de soort van neering. Als winkel van in brandewyn gelegde vruchten is de roem door de uitstekendheid der waar verkregen; maar veel meer voordeel brengen de klanten aan, die voortdurend binnen treden om staande allerlei likeuren te drinken. Deze kostelyke dranken staan in groote karaffen op zilveren of verzilverde aanregten uitgesteld, en worden door jonge meisjes met de grootste beleefdheid en vlugzaamheid ingeschonken. De habitués zyn er, schenken ook zichzelf in. Aan de straat zyn groote vensters, waardoor zich het goed verlichte, ruim lokaal met de verleidelyke geestige wateren, zeer vro-

U.
U

lyk vertoonen. Het opschrift luidt: Maison Moreau fondée en 1798. Men scheen ook eenigzins in levendig gesprek op deze plaats zich op te houden. Ik herinner my niet eene zoo fraaije kroeg ergens elders in Parijs gezien te hebben. In Londen noemt men die drinkhuizen met paleizen, doch die hebben een min kiesch en boersch aard voorkomen. Dat juist om [illegible] het Maison Moreau groot voordeel moet opleveren is zeer begrypelyk. Doch aan het eigendom van dit huis het regt te verbinden, om de gedaante en inrigting van andere huizen op kleiner of grooter afstand te belasten, komt my toch vreemd voor.

By het vallen van den avond ging ik nu over de plaats voor het paleis van het Louvre, die door de laatste verbouwingen zoo veel verbeterd is, en denam in gedachte afscheid van de schoone Colonnade du Louvre, die ik waarschijnlyk niet meer in dat gunstig licht zien zoude.

Ik bezocht den heer en Mev. Bowring in het Hôtel du Louvre, die my zeer vriendelyk ontvingen, en met wie ik lang bleef praten. Wy spraken over het Oosten, den oorlog in China, Java, enz. Hy deelde my mede dat de regering der Sandwich eilanden hem tot algemeen gevolmagtigde benoemd had, om zoomede gelykvormige verdragen met de Staten van Europa en Amerika te sluiten. Hy had die opdragt met goedkeuring van het Engelsch Ministerie van Buitenland.

sche zaken aanvaard.

Ik zag by deze gelegenheid het inwendige van het Groot Hôtel du Louvre bekend, waar 512 woningen voor reizigers zyn, sommige van meerdere, velen van eene kamer. De netheid, de orde en de opmerkzaamheid, ook jegens de bezoekers, overtroffen myne verwachting.

Na het eten spoedde ik my naar het Conservatoire des Arts et Métiers, waar twee voordragten gehouden werden, die ik verlangde by te wonen. De Hr. Wolowski opende zyn Cursus over de Législation industrielle", en begon daarin, als zynde onderwerp, de nieuwe wetten omtrent de douanes te behandelen. Dit was eene polemiek, waarin hy my vele tegenstanders zal te bestryden hebben. De Hr. Persoz sprak daarna over de „Teinture, Apprêt et Impression des tissus". Hy behandelde thans de natuur der matières colorantes in het algemeen. Het was praktisch ten uiterste belangrijk.

Ik gebruikte dezen avond nog eens de beroemde rie- an Cart, die my dacht dat nog kwam naam verdiende.

Zaturdag 24 November. Opgepakt, en toen alles gereed of byna gereed was, bepoogde ik nog eens vergeefs den Hr. Camus te bezoeken; – vervolgens ging ik naar het Instituut en woonde de vergadering by van de Academie des Sciences morales et politiques. Het voornaamste wat daar voorkwam was een mondeling verslag van Wolowski over het stuk door Lepoye opgemaakt en thans

U.B
Utr

in het licht gegeven bevattende de uitkomsten der laatste volkstelling van Frankryk. De feiten waren reeds grootendeels bekend, doch kwamen nu weder ter sprake, vooral de afneming der bevolking in de meeste departementen. Men berekent dat de groote Steden, Parys in de eerste plaats, aanmerkelyk zyn toegenomen. De kleine Steden algemeen afgenomen, en het land weinig veranderd is. Er hadden gewigtige beraadslagingen plaats, ook over de onderscheiding naar Standen en beroepen. Ik zal die toch later wel lezen kunnen. Van vele leden nam ik nu afscheid: Dunoyer, Wolowski, Lavergne, enz. Ik kan my niet genoeg beroemen over de welwillendheid, waarmede ik in dezen kring ontvangen werd, en de hartelykheid waarmede men my vaarwel zeide.

Ik had eerst nu vernomen waar het onlangs opgerigt Crédit colonial gevestigd was (14 Rue Bergère). Ik reed nog spoedig derwaarts om van deze instelling wat te vernemen. Uit den Moniteur kende ik het verslag van den Minister, en het Decreet van den Keizer omtrent de oprigting. Men was in het Bureau zeer beleefd; ik bekwam een afdruk van de Statuten, en men verzekerde my dat er nog niet meer van te bekomen was. De man die aan het hoofd van het bureau was had de Fransche kolonien bezocht en was lang in Cayenne geweest; Engelsch Guyana kende hy ook. Hy sprak daarover onbewimpeld, en

U.B. Utr.

(1.) In 27 $\frac{1}{2}$ jaar zoude de Schuld gedelgd zyn.

(T) in Maart

zeide my dat in het bestuur der Fransche koloniën, de groot-
ste misslagen en zelfs erger begaan waren; dat Cayenne
daardoor geheel te gronde gegaan was, hoewel men
40,000,000 francs besteed had, zoo het heette, om het
te ondersteunen. Met vier millioen zoude men alle
plantagie hebben kunnen koopen van de eigenaars
die voor hunne slaven vergoeding bekwamen. De
veroordeelden zouden daarop hebben kunnen ont-
ginnen en gehuisvest zyn. Thans waren die planta-
ges tot welker ondersteuning men die 40,000,000
verstrekt had, te niet gegaan, en de schuldvorde-
ring der regering is geen 40 frans waard. De ver-
oordeelden hebben geen woningen, geen gelegenheid
om zich te vestigen gevonden. Ik vond dat dit
voor de beginnende Maatschappy geen groot voor-
uitzigt opleverde. Hy ontkende het niet. Het pand zou
de veelal ontbreken. Men zoude 6 ten too rente,
1 tot aflossing(?), voor het bestuur opbrengen (?).
Als men goede werklieden konde bekomen, zou-
de het niet onmogelyk zyn.

Ik vroeg of het Crédit foncier niet leende in de kolo-
niën. Het is, zoo hy my zeide, voor korten tyd(?) tot het
besluit gekomen in Algiers kapitalen te leenen; doch het
is omdat de Keizer daarop zeer gesteld was en het be-
stuur het dat niet weigeren kon. Ik ben zelf nog on-
langs tot den Gouverneur van het Crédit foncier, Frémy,
gegaan en heb hem voorgesteld, ook in Guyana, Mar-

tinique en andere koloniën geld te verschaffen; doch deze had hem gezegd, dat hy zich wel wachten zoude hiervan te spreken; hy was reeds genoeg verloopen met Algiërs. Het komt my ook voor dat het bedenkelyk is, en dit voorbeeld bewyst hoe gevaarlyk het is, dat zulke instellingen van de regering afhangen.

Ik bragt nu alles volkomen in gereedheid voor myn vertrek, betaalde myne rekening; en maakte toen myne laatste wandeling op de Boulevards, waar ik nog kleinigheden kocht om mede te nemen, en waar ik nog iets opmerkte dat my in Parys nog niet was voorgekomen, namelyk een blinde man die geheel alleen, enkel door een kleinen hond aan een touw geleid, te midden der groote drukte van menschen en rytuigen zich bewoog.

Aan tafel nam ik afscheid van den heer Moritz Wolf die dikwyls myn buurman geweest was en van twee Engelsche dames en een meisje, dat om zwakheid niet loopen kon, die hier waren om den raad van een geneesheer te vernemen, twee menschen die onze belangstelling gewekt hadden. Zy stonden op haar vertrek naar Nica.

Aan het Station van den Chemin de fer du Nord vond ik minder drukte, maar ook minder orde dan ik verwachtte. Zeer ongemakkelyk is het dat het bureau

[illegible]

zoo kort voor het vertrek van den trein geopend werd.
Boven dat voor Brussel en andere plaatsen, in die rig-
ting stond: Départ 8 heures. Het was toen acht uur en
nog was alles gesloten. De uitkomst was dat werke-
lyk een kwartier later de trein vertrok; maar toch
moest nu het briefje genomen worden, het goed gewogen
en bezorgd worden, en toen waren juist nog twee mi-
nuten om in den wagen te stygen. Aanvankelyk had
ik slechts één reisgenoot, met wien ik niet gesproken
heb. De nacht was zeer donker, zoo dat ik weinig
van den weg zag. Te Amiens kwam nog een
jong reiziger tot ons, die zeer vermoeid was,
en my zeide dat hy uit het noorden van Schot-
land zonder zich op te houden, dan ter zake
zyner pas eenige uren in Londen, thans over
Boulogne gekomen was en eerst in Bergen
dacht uit te rusten. Intusschen viel hy spoedig in
slaap, doch later werd hy zeer wakker en spraak-
zaam. Hy verhaalde my dat hy Belg was, doch se-
dert lang in Engeland gevestigd, werwaarts hy ge-
gaan was om zich als werktuigkundige te oefe-
nen. Hy had het voorregt gehad den beroemden
Stephenson tot leermeester te hebben, en was
door hem in de werkzaamheid der spoorwegen
opgeleid. Hierin was hy zoo goed geslaagd, dat hy met

uitgebreide en gewigtige zaken belast was. Zyn naam was Emile Watteeuw, „Inspecteur du matériel de la grande Société des chemins de fer Russes" In die betrekking deed hy de bestellingen vooral in Engeland, en moest de geleverde zaken in Rusland onderzoeken en goedkeuren. Tegelyk werd hy nog met veel andere bestellingen belast. Die werkzaamheden welke met groote verantwoordelykheid verbonden zyn, worden my ruim beloond, zeide hy; doch zy zyn ook zeer vermoeyend, en met name moet ik zoo veel en zoo dikwyls reizen. Zyn adres was in Manchester.

Voor zes ure bereikten wy Brussel, waar het goed der reizigers vlug onderzocht werd; my liet men vry omdat ik eene depêche van den Nederlandschen gezant te Parys by my had.

Te half zeven ure, zondag 25 Novemb. vertrok ik met den trein op Rotterdam, waar ik te half 12 aankwam. Op de Nederlandsche grens werd ik ook zonder myn koffer te openen toegelaten. Ditmaal had ik weder slechts een reisgenoot, een bejaard maar zeer levendig en spraakzaam man, die my by het afscheid zeide de graaf de Latre uit Belgie te zyn, die toch meest in Frankryk leeft. Hy was zeer bekend en bevriend met koning Willem I geweest, had de mannen van het hof en de vroege regering, Belgen en Hollanders goed gekend, en was zeer mededeelend uit zyne herinneringen.

U.
Utr.

U.B.
Utr.

.B.
tr.

.B.
tr.

J.
U

U.B.
Utr.

A 3444002
ocw 1096326656